

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA SOYLULAŞTIRMA
SÜREÇLERİNE ZUKİN'İN 'OTANTİKLİK'
KAVRAMSALLAŞTIRMASI İLE BİR BAKIŞ:
DİYARBAKIR/SUR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazire TÜRKOĞLU ASLAN

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA SOYLULAŞTIRMA
SÜREÇLERİNE ZUKİN'İN 'OTANTİKLİK'
KAVRAMSALLAŞTIRMASI İLE BİR BAKIŞ:
DİYARBAKIR/SUR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazire TÜRKOĞLU ASLAN

Danışman: Dr. Melih ÇOBAN

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY BELGESİ

Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora öğrencisi Nazire TÜRKOĞLU ASLAN'nın Diyarbakır/Sur İlçesinde Kültürel Miras ve soylulaştırma adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi/...../2023

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1 Tez Danışmanı	
1.Jüri Üyesi	
2.Jüri Üyesi	
3.Jüri Üyesi	

ÖNSÖZ

Bu tezin konusu, 2020 yılında önüme düşen bir haber videosuyla çıktı diyebilirim. DW Türkçe haber kanalının “Diyarbakır’daki Nişantaşı” adlı videosunda, tarihi Hz. Süleyman Caddesi’nin dönüşümü, caddenin yeni sakinleri olan butik mağaza işletmecileri ile yapılan görüşmelerle anlatılıyordu. 2020 yılında, en son 2015’te gittiğim Diyarbakır’a gittim. Caddeyi ve Sur’u, kafamda “Ne oldu da annanem, annem ve hatta benim çocukluğumda bile küçük değişiklikler dışında bu cadde, çeşitli “türbelik” şekerler gibi eşyaların satıldığı, kıraathanelerin ve yerel dükkanların olduğu bir cadde iken, “bir anda” değişim başladı?” diye düşünerek gezerken, tezimi buradaki değişimi anlamak için yazmaya karar verdim. Sur 2015 öncesinde hatırladığım kadarıyla, birkaç tarihi kafe dışında, ara sokakların kadın ve çocuklarla dolu, caddelerin yerel dükkanlarla semtin ve şehrin çarşısı olduğu ve kıraathaneleriyle, tarihi mahallelerde yaşayan yerel sakinleriyle, şahsına münhasır, “mahalle” yaşantısının sürdüğü ve Diyarbakır’a gelince koşa koşa gittiğimiz anısı bizde kalan güzel bir semtti. Elbette 2015 sonrasında Sur’da semt sakinlerinin önemli bir kısmı yerinden edilmiş ve tarihi evlerin ve sokakların büyükçe bir kısmı yok olmuştu. Ancak bununla beraber, Sur’da yıkımın olmadığı tarihi mahallelerde de günden güne denilebilecek hızla bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Bu düşüncelerle tezin konusunu belirlemek için 2020 yılının Eylül-Ekim ayları arasında, Sur semti ile çeşitli biçimlerde ilişkilenen 12 görüşmeci ile bir pilot araştırma yaptım. Sonrası 2021 yılında yedi aylık bir saha çalışmasını da içeren, iki yılı aşkın, çokça stresle ancak ondan daha çok heyecanla çalıştığım bir tez dönemi oldu.

6 Şubat 2023’te yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremde, Diyarbakır da içinde olmak üzere birçok ilde, yıkılan kentlerle, kayıplarla, bambaşka sorunlarla artık başka bir gerçeklik var. Diyarbakır ve Sur’da bu değişiklikleri anlamak için yeni çalışmalara ihtiyaç var. Tezi yazarken, Sur’da yıkımın olmadığı yerlerdeki değişimi anlamayı ummuştum, deprem sonrasında tezimin ancak deprem olmadan önceki gerçekliğe dair bir alan çalışması örneği olmasını umabilirim.

Tezi yazmamda emeği büyük olan ilk tez danışmanım Dr. Bahar AYKAN BENTAHAR’a teşekkür ederim. Tezin ana taslağı ve yazım sürecine kadar olan bölümde katkısı çok büyüktür. İkinci Tez hocam Doç.Dr. Melih ÇOBAN hocama, tezin düzenlenmesi, yazım süreci ve birçok bürokratik işlerde yardımları ve katkıları için teşekkür ederim. Jüri üyeleri olan Dr. Ayşe YETİŞ BAYRAKTAR ve Prof. Dr. Ömer SAY hocalarıma, tez için yaptıkları önerileri, katkıları ve vakit ayırdıkları için teşekkür ederim.

Sayın Şeyhmus DİKEN, Nevin SOYUKAYA ve Şerefhan AYDIN’a, yoğun gündemleri arasında bana vakit ayırıp görüşme yaptıkları için teşekkür ederim. Sayın Ziya Gökalp Mahallesi muhtarı Muhsin SANAY’a vakit ayırıp görüşme yaptığı için teşekkür ederim. Akademik etik gereği burada isimlerini sayamayacağım, Diyarbakır’dan dostlarım, arkadaşlarım ve tüm görüşmecilere teşekkür ederim. İster yeni açılmış bir kafe olsun, isterse sokak arasında bir küçük esnaf; her gittiğim mekânda büyük bir misafirlik, ikramla karşılandım. Tezde katkısı büyük olan tüm görüşmecilerime, en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Aileme, ancak en çok annem Songül CANLI'ya teşekkür ederim. Gerek pilot araştırma gerekse 7 aylık saha çalışması sürecinde bakım emeğiyle çalışmamı çok kolaylaştırdı. Sevgili Engin ASLAN'a bu süreçteki katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tezimi güzel Diyarbakır'ın güzel insanlarına, bir de kızım Meryem Fûruğ'a ithaf ediyorum. Emeği geçen herkese sevgiler ve selamlarla...

ÖZET

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA SOYLULAŞTIRMA SÜREÇLERİNE ZUKİN'İN 'OTANTİKLİK' KAVRAMSALLAŞTIRMASI İLE BİR BAKIŞ: DİYARBAKIR/SUR ÖRNEĞİ

Şehirleşme şüphesiz 21.yy'ın en tartışmalı ve problematik olgularından bir tanesidir. Tarih içerisinde her zaman ekonominin ilk ve en etkili değiştirdiği alanlar olan şehirler, günümüzde de bireyin takip etmekte ve alışmakta zorlandığı bir hız içerisinde değişmektedirler. Bu değişimler pek çok farklı başlık altında çeşitlendirilebilir. Ancak küreselleşme ve kapitalist ekonomik kuvvetlerin etkisiyle gerçekleşen bu değişimin en göze çarpan unsuru önceden endüstri merkezleri de olan şehirlerin giderek “de-endüstriyalize” edilmesi ve bu alanların yerine hizmet ve kültür endüstrisi unsurlarının yerleşmesidir.

Bu düzende, Ruth Glass'ın 1964 yılında dar gelirliilerin yaşadığı, kent içerisindeki köhneleşmekte olan konut alanlarına, daha üst sınıfların yerleşmeye başlaması ve bu alanları kendi gelir imkanları ve hayat tarzları doğrultusunda yeniden şekillendirme süreci olarak tanımladığı soylulaştırma (gentrification), kentleşmenin ortaya çıkardığı önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de diğer kentlerde de örnekleri olduğu gibi, Diyarbakır ili de bu süreçlerin izlenebildiği alanlardan biridir. Kentin özellikle 2000li yıllar boyunca çeşitli kentsel dönüşüm projeleri yoluyla değişim gösterdiği söylenebilir. Diyarbakır'daki bu değişim süreci çeşitli araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin Erbay’a göre, “Diyarbakır kent merkezinde 2000’li yıllar boyunca süregelen kentsel büyüme sürecinin, yakın geçmişteki hızlı göç sürecinde plansız ve denetimsiz oluşan, görece alt gelir grubunun yoğunlaştığı eski kentsel alan olarak Sur- Fiskaya -Bağlar-Şehitlik semtleri ile, ticarî ve konutsal mimarî ile günlük yaşayış ve tüketim bakımlarından görece lüksün dikkat çekici boyutlarına ulaşan, böylece yeni-orta sınıflaşmanın taleplerini simgeleyen yeni konutsal alanın inşasını kapsayan Kayapınar semti arasında gerçekleşen, sosyo-ekonomik farklılaşmanın mekânsal temsillerini içeren bir yapısal dönüşüm ürettiği gözlenmektedir.” (Erbay, 2019). Erbay’ın da dikkat çektiği kentin değişimi ile mekanlar arasındaki bu sosyo-ekonomik farklılaşma durumu, bazı semtlerde semtin doğrudan sosyal değişimini getirmektedir. Diğer bir deyişle bazı semtlerin soylulaştırılarak eski görece alt gelir grubunun meskeni olmaktan çıkıp yeni orta sınıfın taleplerini karşılamaya yönelik olarak yeniden yapılandırıldığı görülmektedir. Bu semtlerden biri, kentsel dönüşüm uygulamaları ile tarihi ve turistik bir mekân olarak yeniden yapılandırılan Diyarbakır’ın Sur ilçesidir.

Diyarbakır Sur’da semtteki dönüşüme bakıldığında, süreçten önce Sur ilçesi kentin görece alt gelir grubunun yoğunlaştığı semtlerden ve yukarda bahsi geçen yakın geçmişteki göçlerle gecekondulaşan alanlardan biridir. Semtin dönüşümü yıllarca çeşitli kentsel dönüşüm projelerinde dile getirilse de uygulamalar 2016 yılında “acele kamulaştırma” kararı sonrası hız kazanmıştır denilebilir. Semtteki dönüşüm süreci, kentteki genel dönüşüm sürecinden farklı olarak ayrıca alanın tarihi bir alan olması sebebiyle de gerçekleşmektedir. Semt, tarihi dokusu; örneğin semtin adını aldığı Diyarbakır Tarihi Surlarının 2015 yılında Dünya Miras Listesine alınması, yine semt sınırlarında olan Hz. Süleyman Türbesi, Meryem Ana Kadim Süryani Kilisesi gibi birçok yapı ile kültürel miras açısından zengin bir

semttir. Sur semtindeki kentsel dönüşüm uygulamaları, tarihi alanların restorasyonu olarak temellendirilmiştir. Semtin eski kentsel alan olarak, görece alt gelirli grupların barındığı bir “çöküntü” alanı olması durumundan, 2016 yılındaki kentsel dönüşüm uygulamaları süreci itibarıyla değişmeye başladığı ve semtin tarihi yapılarının çeşitli restorasyon projeleri ile dönüştürüldüğü bir sürece girilmesine paralel olarak, semtin ana caddelerinin de çeşitli butikler, mağazalar ve konsept mekanlar ile turistik olarak yeniden yapılandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu durumda semtte bir soylulaştırma sürecinin olduğu ve semtin sosyo-ekonomik yapısında gözlemlenebilen bir sınıfsal değişim olduğu söylenebilir.

Çalışmada, Diyarbakır ili Sur ilçesindeki soylulaştırma sürecinin ve buna bağlı olarak semtte yaşanan sınıfsal değişimin çalışılması hedeflenmiştir. Semtin Sur Olaylarında yıkılmayan kısmında, tarihi mekanların restore edilerek el değiştirmesi yoluyla ilerlediği düşünülen soylulaştırma süreci, Zukin’in şehirlerin “tarihi ve mimari yapılarının restorasyonunu” bir yeniden geliştirme stratejisi olarak incelediği ve kültürün “emlak piyasası gelişiminin mekanları olan yerleri çerçevelemek ve insanileştirmek” işlevi gördüğünü iddia ettiği sembolik sermaye tartışması ile ele alınmıştır (Zukin, 1995: 17-22). Aynı tartışmada Zukin, her ne kadar kültürel mirastan bahsetmese de kültür ve tarihi yapıların estetiğin bir formu olarak şehirlerin yeniden inşasında işlevselleşmesinden bahsettiği bölüm, günümüz kültürel miras alanlarını aklı getirmektedir. Ayrıca, Zukin’in şehirleri yeniden değerlendirme stratejileri olarak kavramsallaştırdığı ‘otantiklik’ kavramıyla soylulaştırılan alanlar üzerine yaptığı tartışma, semtte Sur Olaylarında yıkılmayan kesimindeki dönüşümü anlamak için işlevseldir.(Zukin,2010)

Özetlemek gerekirse, semtteki soylulaştırma süreci ve kültürel miras alanlarının korunması politikalarının birbiriyle ilişkisi, Sur semtinin dönüşümünün tarihi değerleri gerekçe gösterilerek ilerlediğinden ve semtin sınırlarında olan kültürel miras listesine de alınmış yapıların semtteki soylulaştırma sürecinden bağımsız olarak düşünülmesinin mümkün olmamasından dolayı önemlidir. Bu sebeple Sur’daki dönüşüm, kültürel miras alanlarında soylulaştırma bağlamında ve Zukin’in bu alanlardaki yeniden değerlendirmeyi de içine alan ‘otantiklik’ tartışması ile ele alınmıştır. Çalışmada, semtteki sınıfsal dönüşüm kendine has dinamikleri ile anlaşılmalı çalışılmıştır. Semtteki soylulaştırma süreci; (a) semt yerlilerinin bu süreçten nasıl etkilendiğine, (b) semtin bir orta sınıf mekânı haline gelme sürecine, (c) semtin soylulaştırıcıları olarak yeni gelenlerinin “sembolik sermayesinin, semtin görünürlüğü ve canlılığını artırmada ve mekânı yeniden düzenlemede nasıl ilişkilendiğine (Zukin, 1995: 23), (d) semtteki bu yeniden düzenlemenin, semtin kültürel miras değerlerinin ve tarihi yapısının sembolik sermaye tartışması bağlamında semtin dönüşüm sürecine nasıl eklemlendiğine, Zukin’in otantiklik kavramsallaştırması ile odaklanılarak çalışılmıştır. Çalışmada Sur’daki dönüşüm, semtin yıkımın olmadığı kesimlerinde, semti otantik olarak yeniden inşa ederek çeşitli turistik hizmet sektörü yapılarına dönüştüren çeşitli yerel girişimciler olarak özetlenebilecek olan kişiler tezin ana örneklemini oluşturmaktadır. Bununla beraber genel semt sakinlerini de kapsayacak bir örneklem oluşturularak, semtteki dönüşümün bütünsel olarak anlaşılması hedeflenmiştir ve tez niteliksel araştırma yöntemleri ile saha çalışmasına dayanarak yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sur, sembolik sermaye, soylulaştırma, otantiklik, Diyarbakır, kültürel miras, Zukin

ABSTRACT

AN OUTLOOK ON THE GENTRIFICATION PROCESSES IN CULTURAL HERITAGE AREAS THROUGH ZUKIN'S CONCEPTUALIZATION OF 'AUTHENTICITY': THE CASE OF DIYARBAKIR, SUR

Urbanization is undoubtedly one of the most controversial and problematic phenomena of the 21st century. Cities, which have always been the first and most effective areas of change in the economy in history, are changing at a speed that the individual has difficulty following and getting used to. These changes can be varied under many different titles. However, the most striking element of this change, which took place with the effect of globalization and capitalist economic forces, is the gradual “de-industrialization” of cities, which were previously industrial centers, and the replacement of these areas by service and culture industry elements.

In this order, gentrification, which Ruth Glass defines as the process of reshaping the housing areas in the city in 1964, in which the upper classes started to settle in the dwindling residential areas in the city and reshaping these areas in line with their own income opportunities and lifestyle, we encounter as an important phenomenon brought about by urbanization comes out.

As examples in other cities in Turkey, Diyarbakir province is one of the areas of these processes can be observed. It can be said that the city has changed through various urban transformation projects, especially during the 2000s. This process of change in Diyarbakir has also been mentioned by various researchers. For example, according to Erbay, the urban growth process in Diyarbakir city center during the 2000s was unplanned and uncontrolled during the rapid migration process in the recent past, with Sur-Fiskaya-Bağlar-Şehitlik districts as the old urban area where the relatively lower income group lived, and Kayapınar district, which includes the construction of a new residential space, which has reached the remarkable dimensions of luxury in terms of residential architecture and daily life and consumption, thus symbolizing the demands of the new-middle classification, it has been observed that it has produced a structural transformation that includes spatial representations of socio-economic differentiation. (Erbay, 2019) This state of socio-economic differentiation between the places and the change of the city, which Erbay draws attention to, brings the direct social change of the district in some districts. In other words, it is seen that the district was gentrified and restructured in order to meet the demands of the new middle class rather than being the residence of the old relatively lower income group.

One of these districts is Diyarbakir's Sur district, which has been restructured as a historical and touristic place with urban transformation practices. Considering the gentrification process in Diyarbakir Sur, before the process, Sur district is one of the districts where the relatively lower income group of the city lived, and it is one of the areas that have become shantytowns with the recent migrations mentioned above. Although the transformation of the district has been mentioned in various urban transformation projects for years, it can be said that the practices gained speed after the "urgent expropriation" decision in 2016. The transformation process in the district, different from the

general transformation process in the city, also takes place due to the fact that the area is a historical area. The district is rich in historical and cultural heritage with many buildings such as the Tomb of Süleyman, the Diyarbakir Historical Walls, and the Virgin Mary Ancient Assyrian Church, which was included in the World Heritage List in 2015. Urban transformation practices in Sur district are based on the restoration of historical areas. In parallel with the fact that the district was a collapsed area where relatively low-income groups lived as an old urban area, it started to change due to the process of urban transformation in 2016 and the historical buildings of the district were transformed with various restoration projects, the main streets of the district were also replaced by various boutiques, shops and It is observed that it has been restructured as a touristic with concept venues. In this case, it can be said that there is a gentrification process in the district and a class change that can be observed in the socio-economic structure of the district.

In the study, it is aimed to study the gentrification process in Sur district of Diyarbakır and accordingly the class change experienced in the district. The process of gentrification, which is thought to progress through the restoration of historical sites in the district, will be discussed with the symbolic capital debate. Zukin argues that symbolic capital examines the “restoration of historical and architectural structures” of cities as a redevelopment strategy and that culture functions as “framing and humanizing places that are sites of real estate market development” (Zukin, 1995: 17-22). In the same discussion, although Zukin does not mention cultural heritage, the section in which she mentions the functionalization of cultural and historical structures in the reconstruction of cities as a form of aesthetics recalls the cultural heritage areas of today. In addition, Zukin's discussion on the areas gentrified with the concept of 'authenticity', which he conceptualized as strategies for re-evaluation of cities, is functional to understand the transformation in the part of the district that was not destroyed in the Siege of Sur . Zukin,2010)

To summarize, the relationship between the gentrification process in the district and the policies for the protection of cultural heritage sites is important since the transformation of the Sur district proceeds on the grounds of its historical values, and it is not possible to consider the buildings included in the cultural heritage list within the borders of the district independently of the gentrification process in the district. For this reason, the transformation in Sur has been discussed in the context of gentrification in cultural heritage areas and Zukin's discussion of 'authenticity', which also includes re-evaluation in these areas. In the study, the class transformation in the district has been tried to be understood with its unique dynamics. The gentrification process in the neighborhood focuses on (a) how the locals were affected by this process, (b) the process of the district becoming a middle-class space, (c) how the “symbolic capital” of newcomers as gentrifiers of the district relates to increasing the visibility and vitality of the district and reorganizing the space.. (Zukin, 1995: 23), (d) how this reorganization in the district is integrated into the transformation process of the district in the context of the symbolic capital discussion of the cultural heritage values and historical structure of the district. The study was conducted focused on Zukin's conceptualization of authenticity. In the study, the transformation in Sur constitutes the main sample of the thesis, which can be summarized as various local entrepreneurs who reconstruct the district authentically and transform it into various touristic service sector structures in the parts of the district where there is no demolition. In addition, by creating a sample that will include the general residents of the district, it is aimed to understand the

transformation in the district holistically and the thesis has been written based on fieldwork with qualitative research methods.

Keywords: Sur, gentrification, symbolic capital, authenticity, Diyarbakır, Sur, cultural heritage, Zukin

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	viii
1. GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	2
1.1.1. Soylulaştırma Kavramı.....	2
1.1.2. Kültürel Miras Alanlarında Soylulaştırma	3
1.1.3. Kültürel Miras Alanlarında Şehri Yeniden Kurma Stratejisi Olarak “Otantiklik” Kavramı	5
1.2. Diyarbakır/ Sur Semtine Bir Bakış.....	7
1.2.1. “Surlarda Diriliş”, Semte Kentsel Dönüşüm Politikaları	8

İKİNCİ BÖLÜM

TEZİN YÖNTEMİ.....	11
--------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DİRİLİŞ'E KARŞI UYANIŞ: SUR'DA YENİ BAŞLANGIÇLAR

3.1. Geçmişten Günümüze Sur'da Tarihi Alanların Dönüşümü	15
3.2. Restorasyonlar ve Artan Emlak Fiyatları	18
3.2.1. Artan Emlak Fiyatları.....	20
3.3. Diyarbakır Küçeleri.....	22
3.3.1. Hem Sur'lu Hem Değil.....	23
3.3.2. Sur'da Otantiği Savunmak	24
3.3.3. Suriçi Kültürü	29
3.3.4. Yeni Medya Araçlarının Sur'un Yeniden Yapılanmasındaki Rolü.....	31
3.4. Ahlaki Üstünlük Söylemi	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ÖTEKİ SUR

4.1. Giriş.....	38
4.1.1. Sur'un Kısa Geçmişi	38
4.1.2. Semtin Hafızalardaki Yeri.....	39
4.2. Sur'un Gidenleri.....	41
4.2.1. Semttten Ayrılanların Yaşadığı Zorluklar	42

4.3. Sur’da Kalanlar.....	45
4.3.1. Semtte “Fakirlik” ve Sementin Çöküntü Alanına Dönüşmesi	46
4.4. Tekinsiz Sur Söylemi	48
4.4.1. Temizlik ve Güvenlik Söylemi.....	49
SONUÇ.....	52
KAYNAKÇA	54
EKLER.....	59
Ek 1: 2021 Sur’dan Fotoğraflar.....	59
Ek 2: Saha Çalışması Soru Formları	103

1. GİRİŞ

Diyarbakır/Sur semti, tarihi ve kültürel birçok özelliğe sahip bir semttir. Semt, tarihi yapısıyla bağlantılı olarak turistik olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Yapılan araştırmanın amacı, semtin tarihi yapısından dolayı turistik bir alan olarak yapılanması sürecini, kent sosyolojisi bağlamında ve kültürel miras literatürü bağlamında anlamaya çalışmaktır.

Diyarbakır / Sur içi bölgesinde yaşanan dönüşümler ve değişim süreci, hem kent sosyolojisi bağlamında soylulaştırma çerçevesinden incelenebilmesi hem de bu değişimin bölgenin kültürel miras olarak nitelenebilecek birçok somut ve somut olmayan değerlerinin, turistik amaçla bölgenin “düzenlenmesi” için araçsallaştırılarak gerçekleşmesi bakımından, bölgeyi kültürel mirasın soylulaştırma süreçleri ile ilişkisi bağlamında anlamaya çalışmanın gerekliliğini göstermektedir.

Çalışmanın amacı, kentlerin neoliberal uygulamalar ile yeniden inşa edildiği günümüzde, tarihi alanların turistik olarak yeniden yapılandırılmasının, yukarda bahsi geçen bağlamda “Sur” örneği üzerinden anlamaya çalışmaktır. Kültürel miras alanı olarak nitelendirilebilecek Sur ilçesinde yaşanan dönüşümler, semtteki soylulaştırma sürecini turizm ve kültürel miras ilişkisi bağlamında anlamaya çalışmayı gerektirmektedir. Ayrıca semt kendine has dinamikleri bağlamında birkaç soylulaştırma sürecini bir arada barındırmaktadır. Bu sürecin bir bölümü olarak semtte yıkımın olmadığı kesimlerdeki yerel girişiciler tarafından çeşitli tarihi yapıların restore edilerek hizmet sektörü yapılarına çevrilmesi ile ilerleyen alternatif soylulaştırma sürecini anlamak ve semtte görünürleşen sınıfsal değişimin, semtin “yeni gelenleri”ne odaklanarak çalışılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda araştırmada semtteki sınıfsal değişim, semtin yeni gelenlerinin sembolik sermaye ve Zukin’in otantiklik kavramsallaştırması ile tartışılmıştır.

Bu bağlamda tezin konusu, Diyarbakır Sur semtinde, semtte 2015-16 Sur Olayları sonrasında, semtin yıkılmayan kesiminde başlayan/hızlanan dönüşüm süreçleridir. Bu süreç daha çok özel ve yerel sermayedarlar eliyle tarihi yapıların restore edilerek çeşitli hizmet sektörü yapılarına dönüştürülmesi yoluyla ilerlemektedir. Literatürde daha çok Sur’da yıkımın olduğu kesimler ve devlet politikalarıyla ilerleyen dönüşüm yer alırken, yine bu politikalarla etkileşim halinde olan ancak yıkımın olmadığı kesimdeki dönüşümü anlamak, semtin sınıfsal dönüşümüne bir bütün olarak bakabilmek ve semtin yeni gelenleri olarak sembolik sermayesi ön planda özgün girişimcileri de bu bağlamda incelemek açısından gereklidir. Kültürel Miras Politikaları ve mirasın neoliberal politikalarla korunmasının aynı zamanda kentsel sit alanı olan Suriçi örneği üzerinden tartışmak, kültürel mirası sembolik sermaye ve yeni orta sınıflar tartışmaları ile de ilişkili olarak ele almayı gerektirmiştir. Bu bağlamda tezin konusu, Sur’da 2015-16 Sur Olayları sonrasında, yıkımın olmadığı yerlerde daha çok yerel girişimcilerle ilerleyen semtteki dönüşüm sürecini aynı zamanda kültürel miras alanı olan Sur semti üzerinden, Zukin’in ‘otantiklik’ kavramsallaştırması ile ele almaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Soylulaştırma Kavramı

Öncelikle kent sosyolojisinde önemli bir kavram olan soylulaştırma kavramı, Ruth Glass tarafından 1964 yılında ortaya atılmıştır. Glass soylulaştırma kavramını şöyle tarif etmiştir: “Birer birer, işçi sınıfının yaşama alanlarının birçoğu, orta sınıf tarafından istila edilmektedir-üst ve alt (orta sınıflar). Bir kez bu “soylulaştırma” süreci bir bölgede başladığında, bu durum hızla her yere kadar uzayıp gider ya da işçi sınıfı sakinlerinin büyük kısmı yerinden edilir ve bölgenin tüm sosyal karakteri değişir (Glass, 1964: 17). Soylulaştırma kavramı, Glass’ın yanı sıra birçok akademisyen tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin Neil Smith’in azalan gayrimenkul yatırımlarının (*disinvestment*) fiyatlarda bir yeniden değerlendirmeye (*revalorization*) sonuçlanacağını öngördüğü “rant farkı” (*rent gap*) kavramına dayalı yapısalcı yaklaşımında Hackworth ile üç aşamalı bir soylulaştırma tarihi modelinden bahsedilmektedir. Hackworth ve Smith *The Changing State of Gentrification* adlı çalışmalarında günümüzdeki soylulaştırma sürecinin 70’ler ve hatta erken 90’lardakinden farklı olduğunu öne sürerek ABD özelinde 3 ana dalga ve iki geçiş dönemi olarak tasarladıkları modeli öne sürmüşlerdir.

Soylulaştırma kavramının globalizasyon, neoliberalizm ve günümüz şehirciliğinde devletin değişen rolü ile ilişkisine değinen yazarlardan biri olarak Neil Smith, yukarıda da değinildiği gibi soylulaştırmanın yeni globalizm ve şehirleşme normları içerisinde şekillenen bir global şehir stratejisi olduğunu tartışır. Smith globalleşme ve neoliberal şehircilikle ilgili iki ana argüman ortaya atar. Birincisinde neoliberal devletin artık pazarın kural koyucusundan ziyade aktörlerinden biri olduğuna değinir. Birinci dünya şehirlerinde yeni tip bir rövanşist şehircilik, refah devleti şehir politikalarının yerini almaktadır. Neoliberal şehir politikaları sosyal yeniden üretimden ziyade kapitalist üretim süreçlerini ön plana alır (Lees, Slater, Wyly, 2008: 163). Smith, “rövanşist kent” üzerine yazdıklarında, kentin ahlaki ya da sınıfsal nedenlerle istenmeyen toplumsal gruplardan arındırılarak, ayrıcalıklı sınıfların tüketim mekânına dönüştürülmesinde polisin baskıcı rolüne değinmektedir (Smith, 1996). Smith’in ikinci argümanı ise soylulaştırmanın artık global bir fenomen haline geldiğidir. Neoliberal soylulaştırma sadece Kuzey Amerika ve Avrupa ile sınırlı değildir. Global kapitalin kurduğu başlarla dünyanın bütün şehirlerine yayılan bir yeni şehir stratejisidir (Lees, Slater, Wyly, 2008: 163).

Türkiye’de de çeşitli illerde gözlemlenebilen bu fenomen, örneğin İstanbul ‘daki çeşitli semtlerdeki araştırmaların da konusu olmuştur. Tarlabası semti, Sulukule semti, Tophane semti gibi çeşitli semtlerdeki soylulaştırma süreçleri hakkında geniş bir literatür oluşmuştur. Bu örneklerden birinde, limanlardaki soylulaştırma sürecinin Karaköy Limanı üzerinden tartışıldığı (Erbil, Erbil, 2001) makalede yazarlar kentin kıyılarının kamu erişimine kapatılmaya başlandığı bir soylulaştırmadan bahsetmişlerdir. Bezmez de kıyı kenarı alanlarındaki bu soylulaştırma sürecini Haliç üzerinden tartışırken, soylulaştırılan alanların ve şehrin ‘gittikçe ziyaretçiler için oyun haline gelirken, yoksulluk

ve sosyal dışlama problemlerinin çözülmediğini , fakat görünmezleştirildiğini’(Bezmez,2008:816) ifade etmiştir.Her semt ve kentte global bir şehir stratejisi olarak gözlemlenebilen soylulaştırma süreci,genel hatlarıyla benzerlikler taşısa da her semt ve kentin kendi yerel dinamikleri ve tarihsel süreci bağlamında her bir alan, özgül örnekler oluştururlar.Yine Bezmez’in, İstanbul’un Fener ve Balat semtlerindeki dönüşüm sürecini ele aldığı makalesi, soylulaştırma sürecinde semtlerin kendine has dinamikleri ile soylulaştırma süreçlerini farklı şekillerde etkilediğini tartışan bir çalışma olarak, bu özgül örneklerden biridir. (Bezmez,2007)

1.1.2. Kültürel Miras Alanlarında Soylulaştırma

Kültürel miras alanları da içinde olmak üzere, soylulaştırma süreçlerinde yerinden edilenlerin yerine kimin geldiği sorusu ile bakıldığında, Zukin soylulaştırılan şehirde kimin desteklendiği sorusuna şöyle cevap verir: ‘Kültür hala şehirleri kontrol eden güçlü bir anlamdır. İmaj ve hatıraların bir kaynağı olarak (kültür), belirli bölgelerde kimin destekleneceğini sembolize eder. Bir takım mimari temalar toplamıyla, tarihi koruma ya da yerel mirası koruma olarak kentsel yeniden geliştirme stratejilerini temellendirir. Yerel üretim endüstrilerinin kaybolmasıyla ve hükümetlerde ve finasta (yaşanan) periyodik krizlerle, kültür gittikçe daha fazla bir şekilde şehirlerin işi (endüstrisi) haline gelir. Kültürel tüketimin büyümesi (sanatın, yemeğin, modanın, müzik ve turizmin) ve şehrin sembolik ekonomisine yakıt temin eden endüstrilerin (büyümesiyle şehrin) sembol ve mekanların üretildiği (yer olması) görünürleşir’ (Zukin,1995: 1-2).

Zukin, sembolik sermayeyi “girişimci sermaye ve kültürel sembollerin iç içe geçtiği” bir bağlam olarak tanımlar. Ona göre, bir şehri inşa etmek aynı zamanda dışlayıcılığın ve hak iddia etmenin(salahiyetin) sembolik dilinin nasıl manipüle edileceğine bağlıdır. Bu dil, (bölgede) kimin görünür olabileceğine dair “estetikğin gücünü” kullanır. “Üretim tasarımı”, büyüyen servis ekonomisi, “görselleştirme” gibi araçlarla soylulaştırılan mekanlar aynı zamanda “yaratıcılık ve dönüşümün mekânı olurlar”. Ekonomik ve politik güce sahip olan insanlar, kamusal kültürü şekillendirmek için şehrin kamusal alanlarının inşasını “taş” ve “beton” ile kontrol ederek, en büyük fırsata sahip olurlar. Ancak bu somut pratikler dışında “tabakalaşmaya dair güç algılanan mekânsal ve görsel bir stratejiler bütünü” olarak kültürün, “şehirler tarafından ekonomik temelde nasıl kullanıldığı”, “kültürün nasıl kapitalleşerek özelleşme ve militaristleşme yoluyla kamusal alana yayıldığı” ve “kültürün gücünün nasıl korkunun estetikleştirilmesinin gücü ile bağlantılı” olduğunu anlamadan şehirlerdeki değişimi anlamak mümkün değildir (Zukin,1995: 6-11).

Zukin, ayrıca tarihi koruma politikalarının da şehri yeniden geliştirme stratejisi olarak işlevselleştirildiğine değinir. Kültürel miras alanlarında, tarihi alanların günümüz miras politikalarıyla yeniden değerlendirilmesi; ya da “İmgelerin ekolojisinin korunması, sıklıkla bir uzmanın geçmişe dair bakışını yansıtır, (ki bu da) sosyal sınıfların ayrımcılık pratiklerinin ve şehrin kolektif hafızasının yeniden şekillendirilmesi ile (oluşan) finansal spekülasyonların açık bir yeniden okumasıdır” (Boyer, 1992; Sontag, 1977, 180, Aktaran Zukin, 1995: 19). Zukin farklı şehirlerden örnek vererek, şehirlerin “tarihi öz” ya da “kurgusal tarihi öz” ile “yeniden yaratılan tarihi bir anlatı” kullanılarak yeniden şekillendirildiğine ve şehirlerde ticarileşen imgeler yoluyla kamusal alan soylulaştırılırken, kamusal alanın önceki sakinlerinin de yerinden edildiğine değinir (Zukin, 1995: 19-20).

Mirasın kentsel yoğunlaştırma yoluyla korunmasının, kentsel neoliberalizmin bir sonucu olduğuna yine birçok araştırmacı dikkat çekmiştir (Donaldson, Katze, Visser... 2012: v.d). Bu durumu yakından incelemek gerekirse, öncelikle yukarda Zukin her ne kadar kültürel mirastan bahsetmese de şehirlerin soylulaştırılmasında Kültürün yani sembolik ekonominin bir parçası olarak tarihi korumanın şehirlerin yeniden şekillendirilmesi stratejisi olduğuna değinmiş ve bunun uzman gözüyle geçmişten seçilmiş imgelerin bir toplamı olarak yeniden yaratılan bir anlatı olduğuna değinmiştir. Bu durum kültürel miras literatüründe sıklıkla değinilen bir olgudur. Örneğin Halbwachs, kültürel mirasın, kolektif hafızanın kullanılan bir formu olarak, politik, ekonomik ve sosyal kaygılarla geçmiş üzerine bir çalışarak, sosyal olarak inşa edildiğini iddia eder (Aktaran, Graham ve Howard, 2006). Dolayısıyla kültürel miras, kendine içkin, özünden gelen bir değeri olmayan ve şimdi-merkezli (*present-centredness*) bir kavramdır; diğer bir deyişle, kültürel miras geçmişten günümüze çeşitli kaygılarla korunması gerektiği düşünülen tüm yapı ve olguların “seçilmiş” bir toplamıdır (Graham ve Howard, 2006).

Yine kültürel miras üzerine çalışan Harvey de mirasın her zaman insanlar tarafından bugünün kaygıları/ilgileri doğrultusunda üretilmiş olduğuna, yani “şu andalığına” (*presentness*) vurgu yapmıştır ve mirası tarihten alınan belirli parçalarla bugünde şekillendirilen çağdaş bir ürün olarak değerlendirerek, miraslaştırmanın süreç içinde ve bağlamında oluşmuş olduğunu tanımlamıştır (Harvey, 2001). Kültürel mirasın çağdaş bir kavram olmasının yanı sıra, bugün kullanılmak için hayali bir geçmişten seçildiği ve yine hayal edilen bir geleceğe yönelik kaygılarla da şekillendiği başka araştırmacılar tarafından da vurgulanmıştır (Tunbridge ve Ashworth, Aktaran Harvey, 2001).

Kültürel mirasın bahsi geçen “bugünün kaygıları” kimi zaman ulusal kimliği oluşturma gibi kaygılar olabilirken, kimi zaman da turizmi geliştirme kaygısı olabilir ve bu da çeşitli araştırmacıların ortaklaştığı bir konudur. Kültürel mirasın turizmi geliştirmek için kullanılması ile kültürel miras, yapıların ve alanların, çoğunlukla turizm amacı ile ticarileştirmesi ve bazı zamanlarda da müzeleştirilmesi anlamına gelmektedir, yani tarihten özel bir bölümün korunması ya da yeniden inşa edilmesi ile idealize edilmiş bir forma ulaşmak istenmektedir (Aktaran, Schuitema, 2016, Teo and Huang, 1995).

Herzfeld, bugünün kaygıları doğrultusunda seçilmiş bir toplam olarak kültürel mirasın korunmasının bir yolu olarak, belirli parçaların somut olmayan miras olarak tanımlanmasının, elit seçimlerin sıradan insanın beğenileri üzerinde imtiyazlı bir koruma eylemi olduğunu, tarihi alanda yapılan somut /somut olmayan miras ayrımının da bu yolla alanda bir taraftan “bilginin tekelleştirilmesi” ile bir kendi tarzında yüksek kültür yaratılarak, bu durumun dışında kalanlar için bölgesel temizlik ve güvencesizlik ortamı yaratıldığını belirtir (Herzfeld, 2015, 8-10). İnsanlığın yaratıcı geçmişini bu şekilde yerelleştirilmesi (*localized*), gelecek için kaos ve şiddet potansiyeli doğurmaktadır (Herzfeld, 2015). Herzfeld’e göre, kültürel miras kavramının gittikçe artan bir biçimde, güçlü ve imtiyazlı aktörlerce (varlıklı kooperatifler, hatta üniversiteler) kullanılması, “ tarihi” olarak tasarlanan alanlardan, buraların yerlileri olan yoksul, etnik olarak azınlık ya da marjinal grupların giderek dışlanması getirmektedir. Tarih ve mirasın ticarileştirilmesi, bu alanların yaşayanları için güvencesizlik ortamı yaratmaktadır (Herzfeld, 2015). Mirasın neoliberal yöneticiler eliyle mülklerin el değiştirmesini meşrulaştırması amacını yüklenmesi (Handler, 1958, Aktaran Herzfeld, 2015), “tarihi alanlar” ile yerleşim alanlarının ayrılmasını getirerek, bu mekanlarda yaşayan insanların “bölgeden

temizlenmesi” (*spatial cleansing*) ve bölgenin soylulaştırılması sonucunu doğurmaktadır (De Cesari, Herzfeld 2010, Herzfeld 2006).

Konuyla ilgili çalışan birçok akademisyen, mirası koruma politikalarının bir sonucunun yeni yatırım alanları açılması, diğer yönüyle de rehabilitasyon ya da yeniden yapılandırma sorunu olduğuna dikkat çekmişlerdir (Donaldson, Katze, Visser ..., 2012:v.d.). Somut miras söylemi ile mimari mirasın korunması temel odak olduğunda, tarihi alanların yoğunlaştırılması yoluyla yerleşim yerlerinin neoliberalleştirilmesi, bu alanların sosyo -ekonomik dönüşümünü getirmiş ve bu duruma bağlı olarak da kültürel etkiler doğmuştur (Donaldson, Katze, Visser ..., 2012:v.d.).

Kültürel mirasın kentsel alanda neoliberal politikalar aracılığı ile somut miras odak alınarak korunması, kent hakkı yanısıra, kültürel miras hakkı tartışmalarını da gündeme getirmiştir. Çünkü “Dünya mirasının devlet ve uzman odaklı korunması, kültürel topluluklar, yerel halklar ve azınlıklar gibi bu mirasla iç içe yaşayan birçok grubun, mülkiyet, barınma, dini özgürlük ve kültürel yaşama katılma hakkı gibi temel yaşam haklarının ihlal edilmesine neden olmuştur” (Logan, 2014: 163-164, Aktaran Aykan, 2018: 239) ve “Dünya mirası alanlarının insansızlaştırılarak korunması, turizme açılması ya da mutenalaştırılmasına yönelik politikalar sonucu yerel grupların kültürel miras alanlarından tahliye edilmesi de bu hak ihlallerine verilebilecek sık yaşanan bir örnektir” (Aykan, 2018: 239).

Özetle kentsel alanda kültürel mirasın korunmasına dair uygulamaların incelenmesi, kültürel miras politikalarının soylulaştırma sürecine nasıl eklemlendiğini anlamak açısından kilit bir noktada durur. Bu politikalar ve miras kavramının kendisi bir yandan alanın yeniden değerlendirilmesinin teması olurken, bir yandan da tarihi alanlarda soylulaştırma süreçlerinin çeşitli stratejileridirler. “Kültür” bu noktada, tarihi alanların yeniden değerlendirilmesini de içeren bir çeşit sembolik sermaye olarak bu stratejilerin, Zukin’in ifadesiyle “hem teması hem stratejisi” hem de nasıl deneyimlendiği gibi bir dizi işlev yüklenmiştir (Zukin, 2010).

1.1.3. Kültürel Miras Alanlarında Şehri Yeniden Kurma Stratejisi Olarak “Otantiklik” Kavramı

Global Cities adlı kitabında kültürü; şehrin soylulaştırma süreçlerinde işlevleri ile tarif eden Zukin, bu çalışmasının devamı gibi duran Naked City adlı kitabında, tarihi şehirlerde şehri yeniden kurmanın alternatif bir yolu olarak bahsettiği “tabakalaşmaya dair güç algılanan mekânsal ve görsel bir stratejiler bütünü” olarak kültürün, şehirler tarafından ekonomik temelde nasıl kullanıldığını “otantiklik” kavramını kullanarak detaylandırır (Zukin, 1995: 19-20, Zukin, 2010).

Zukin kitabında şöyle bir alıntı ile başlar: “Bir gazeteci olarak David Brooks’un da dediği gibi, bugünün elitleri” gösterişli, lüks, şaşıla ve şatafatlı olanı istemez. Onlar “otantik, doğal, sıcak... dürüst, organik ve özgün olanı isterler. Kentin yerel sakinlerinin değerlerini ve gayrimenkul müteahhitlerinin değişim değerini kullanarak bohemler ve elitler (mekâna) estetik değeri eklerler” (Zukin, 2010: 22).

Zukin mekâna eklenen bu estetik değeri “otantik” kavramını kullanarak açıklar. Otantiklik bir insanı, bir ürünü ya da bir grubu rakiplerinden farklılaştırır; onlara bir çeşit ahlaki üstünlük atmosferi bahşeder, onların kendi faydalarına kullanabilecekleri bir stratejik avantajdır (Zukin, 2010: 12). Otantiklik kimi zaman “markalaştırılan komşuluk ilişkileri”, kimi zaman tarihi bir yerin aslına uygun

inşa edilmesiyle yeniden inşa edilen bir mekân olabilir. Otantiklik çeşitli kültürel referanslarla kurgulanan bir atmosferdir. Ancak “otantikliğin özellikleri kurgusal olsa da bu kurgusal özellikler şehir imajımızda gerçek bir etkiye sahiptirler, aynı zamanda yeni kafelerde, mağazalarda ve yaşadığımız ve alışveriş yaptığımız soylulaştırılan alanlarda gerçek bir etkiye sahiptirler. Şehrin sanat, yemek, imgeler ve üstelik şehrin gayrimenkullerinin tüketenleri olan bizlerin kültürel tüketiciler olarak öneminin artması ile beraber, otantiklik ekonomik ve politik güçle bir araç haline gelir” (Zukin, 2010: 13).

Zukin’e göre “otantik mekanlar tarihi olarak eski ancak yaratıcı bir şekilde yenidirler, (bu yerler kentlere) birçok grubun dışarı itileceği alternatif tarzda bir büyüme modeli sunarlar” (Zukin, 2010: 13). Kimi zaman da “(Otantiklik) (sembolik sermayesi ön planda olan entelektüellere bir ahlaki üstünlük algısı verir (*a sense of moral superiority*) ve bu entelektüeller güce sahip olmasalar da onların otantikliği savunması, daha hırslı grupların eninde sonunda bu terimi diğerlerini dışlayarak kullanacakları yolun habercisi olur” (Zukin: 2010: 21).

Otantiklik kavramının sahada karşılığı için çeşitli şehirlerden örnekler veren Zukin, New York örneği üzerinden şehirdeki dönüşüm politikalarını iki grupta inceler. Bu iki grubu Kurumsal şehir (*The corporate city*) ve şehir köyleri (*the urban village*) olarak kavramsallaştırır. Bu iki gruptan birbirinin karşısı olarak bahseder ancak iki grup da şehri neoliberal politikalarla yeniden inşa etmenin farklı yollarıdır ve karşılıklı etkileşim halindedirler. (Zukin, 2010)

Kurumsal politikalarla şehri yeniden düzenlemek (*the corporate cite*), genel olarak büyük ölçekli yatırımlarla, genel nüfusu hedefleyen politikalar ya da küresel şirketlerin zincir mağazaları gibi yine geniş bir tüketici kitlesini hedefleyen işletmeler olabileceği gibi, toplu konut projeleri gibi, kültürel tüketim kaygısı olmadan ya da herhangi bir kültürel referansla üretilmeyen geniş ölçekli politikalar ve uygulamalar bütünü olarak düşünülebilir. (Zukin, 2010) “Şehir köyleri anlayışı’ya da şehir kasabaları anlayışı olarak çevrilebilecek “*urban village*” ise, çeşitli kültürel referanslarla üretilen mekanlara”, otantikliğin tarih, kültür, moda ve özgünlüğün (*originality*) bir birleşimi olarak deneyimlendiği (Zukin, 2010) mekanların hem maddi hem kültürel olarak üretimine tekabül eder.

Şehir köyleri anlayışıyla otantik olarak yeniden üretilen mekanlar, kimi zaman komşuluk ilişkilerinin markalaştığı, küçük ve yerel üretimlerin yer aldığı işletmelerin olduğu bir semt ya da çeşitli yaratıcı / sanatsal faaliyetlerin kümelendiği çeşitli sanatçı- semtleri olabileceği gibi, kültürel miras alanlarında, tarihi yapıların rehabilite edilerek tüm bunların da içinde barındığı ve tarihi mekanların orta sınıfın beğeni ve seçkileriyle yeniden inşa edildiği ve daha seçkin/ elit bir kültürel tüketiciyi hedefleyen işletmelerden oluşan kültürel/ tarihi semtler olabilirler (Zukin, 2010).

Kültürel miras alanlarında tarihi mekanların otantik olarak inşa edilmesinde bahsi geçen orta-üst sınıfın beğenileri, “fiziksel olarak mekânda ve (mekânın) sosyal çevresinde bir dizi değişimi dayatır. Mimari görkemle restore edilen evlerin yeni sahipleri genellikle uzun dönemdir yerleşik olan küçük, düşük ücretli apartman sakinlerini atarlar. Yeni butikler, ucuz ve yerel dükkanlarla yer değiştirir, uzun dönemdir orada yaşayan semt sakinlerinin sosyal etkileşimini ve (mekâna ve ilişkilere attettikleri) anlamlarını tahrip ederler. Yeni, hareketli, yüksek gelirli ve yüksek eğitilmiş bu sakinlerin tümü- yazarlar, editörler ve blog yazarları da dahil- (semtin) eski, yoksul sakinlerinin dışlandığı yeni bir kültürel iklim yaratırlar” (Zukin, 2010: 229).

Diyarbakır'da Sur semti, 2015 yılı Sur Olayları sonrasında semtte yıkımın olduğu kesimlerde, devlet politikalarıyla inşa edilen ve Zukin'in kurumsal politikalarla şehri inşa etmek olarak kavramına tekabül eden tarihi alanlarda çeşitli restorasyon projeleri, küresel markaların zincir mağazaları olan işletmeleri ve toplu konut yapılarını da içeren bir dizi uygulama ile semtte yıkımın olmadığı kesimlerde, yerel elitler tarafından şehri "şehir köyleri" anlayışıyla otantik olarak yeniden inşa etmenin zengin örneklerini bir arada sunan bir kültürel miras alanıdır. Tezin ana konusu, semtteki yerel sermayedarlar tarafından çoğunlukla tarihi evlerin restore edilerek butik, konak-kafe, çeşitli sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü atölyeler gibi "şehir köyleri" anlayışı ile dönüşüm sürecini, ya da bir diğer ifadeyle semtin otantik olarak yeniden inşa edilen kısmındaki soylulaştırma sürecini anlamaya çalışmaktır. Tezin sahası ve bağlamını anlatmak için kısaca semtteki kurumsal politikalar ve semtle ilgili kısa tarihçeye bakmak anlamlı olacaktır.

1.2. Diyarbakır/ Sur Semtine Bir Bakış

TÜRKONFED (Türkiye Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu) İş birliği ile hazırlanan Kent-Bölge, Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler adlı çalışmada, "Bir Yoksulluk, Bir Yoksunluk, Bir Kimlik: Diyarbakır" başlığı ile Diyarbakır'ın sosyo- ekonomik durumu değerlendirilmiştir (Keyman vd. 2017). Rapordan alıntılanmak gerekirse Diyarbakır, şu şekilde tarif edilmiştir:

"Diyarbakır, birbiriyle iç içe geçmiş, her biri tarihsel süreç içinde son derece karmaşıklaşmış bir dizi olgunun ortasında yer alması hasebiyle, kelimenin tam anlamıyla merkez niteliğinde bir kenttir. Bir açıdan bakıldığında Diyarbakır, Türkiye'de az gelişmişlik ve sosyo-ekonomik anlamda bölgesel eşitsizlik sorunlarının en kesif biçimde biriktiği bir bölgenin odağında yer alır. Güneydoğu Anadolu bölgesinin kırsalından, kasabalarından ve şehirlerinden aldığı göçle, bölgesel ölçekte üstlendiği ticaret ve hizmet sunumu işlevleriyle bu az gelişmiş bölgenin ekonomik merkezi konumundadır. Bir diğer açıdan bakıldığında Diyarbakır, Kürt kimliğinin ve bu kimlik etrafında gelişen kültürel ve siyasal mücadelelerin temel referans noktasını teşkil eder. Tarihsel olarak çok daha heterojen bir nüfus yapısına, toplumsal ve siyasal kültüre sahip olsa da, bugün gelinen noktada şehir Kürt kimliğiyle özdeş hale gelmiştir. Bu özdeşlik haliyse şehri, Türkiye'de benzer büyüklükte ya da konumda herhangi bir başka şehir için söz konusu olmayan biçimde, ulusal ve ulus-üstü ölçeklerdeki siyasal süreçlerin orta yerine yerleştirmiştir... Diğer yandan bu çok katmanlı merkezilik hali Diyarbakır üzerine bir tartışmanın zorluğunu da beraberinde getirir. Örneğin, yoksulluk, göç ya da kentsel sorunlar gibi başlıkların Kürt sorunu tabloya dâhil edilmeksizin tartışılması mümkün değildir" (Keyman vd., 2017).

Kentin bu özgün durumu yine birçok kaynakta dile getirilmiştir. (Keyman, Lorasdağı: 2020; Can, Doğan: 2015, Diken: 2017, Diken,2019) Ancak tez konusu bağlamında, semtin ancak sınırlı bir bölümünde yapılan çalışmaya dayanarak, tüm bu özgül koşullar tez yazımına dahil edilmemiştir. Tezin örnekleme üzerinden, Diyarbakır kentinde ve (genel olarak Türkiye'de), yeni yerelliklerden ve yeni orta sınıfların taleplerinden bahsedilmeye başlandığı görülmektedir. Örneğin, kentte 2017 yılında yapılanTRC2 Bölgesi Araştırma Raporuna Göre, hizmet sektörü %45,5, tarım %37,4 ,sanayi %17,2 olarak belirtilmiştir (Keyman, Lorasdağı: 2020, 215). Bu durum kentte çoğunlukla enformel, güvencesiz işlerde çalışan bir kesime işaret ederken bir yandan da "son yıllarda üretilen resmi

kalkınma stratejileri kapsamında (Kalkınma Bakanlığı 2014) bölgesi için bir “cazibe merkezi” olması hedeflenen” (Keyman, Lorasdağı: 2020, 217). Diyarbakır’da Yenişehir, Kayapınar gibi ilçelerde sayısı hızla artan kafe, restoran gibi çeşitli hizmet sektörü yapılarını da açıklamaktadır. Bu durum, Kent-Bölge: Yerel Kalkınmada Yeni Dinamikler adlı raporda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Şehrin bölgesel ölçekte bir idare, ticaret, sağlık ve eğitim merkezi olması, geleneksel hizmetlerle uzmanlaşmış hizmetler arasında kalan kimi hizmet işkollarının şehre çekilmesini mümkün kılmaktadır. Okullar, kamu ve özel sektör sağlık birimleri, taşra bürokrasinin bölgesel birimleri gibi kurumlar kentte düzenli gelire sahip, görece daha iyi eğitilmiş bir nüfusun varlığını beraberinde getirmektedir. Bu grubun tüketim kapasitesi, 2000’li yıllarda kent ekonomisinde gözlenen kısmi canlanmanın önemli dayanaklarından birini teşkil eder. Özellikle gayrimenkul piyasalarında gözlenen artışta yeni gelişen kentli orta sınıfların tüketim kapasitesi ve örüntüleri belirleyici olmuştur. 2001-2011 yılları arasında inşa edilen yapıların toplam yapı stoku içindeki payı bakımından ülke ortalamasının üzerinde bir performans gösteren Diyarbakır, bu yıllardaki inşaat sektörü patlamasının en net gözlemlenebileceği kentlerden biridir. Özellikle kent merkezinin batı ucunda ortaya çıkan yeni konut gelişimi görece yüksek gelir sahibi avukatlar, doktorlar, yerel yöneticiler ve tüccarlar gibi kesimlerle görece mütevazı ama düzenli gelir sahibi devlet memurlarına yönelik olmuştur (Genç 2014). Konut piyasasına ek olarak, özellikle ilk gruptaki kesimlerin talebiyle kentte yeni kafe, restoran ve AVM’lerin ortaya çıktığı da söylenebilir” (Keyman vd. 2017).

Diyarbakır kentinde 2000’li yıllarda başlayan bu sürece yakından bakıldığında, birçok kentle beraber Diyarbakır’ın da “tarihsel ve kültürel anlamda turizm potansiyeli olduğu düşünülen şehirlere sermaye ve nitelikli işgücü çekebilmek adına bu şehirler bölgesel cazibe merkezi olarak adlandırılmış, bu yolla turizm yatırımları teşvik edilmeye çalışılmış, turizm faaliyetleri gelişebilsin diye kentsel ölçekte altyapı ve restorasyon çalışmalarına girilmiştir” (Genç 2014, aktaran, Keyman, Lorasdağı: 2020, 149-150). Özellikle tarihi Sur semti, kentsel dönüşüm politikaları, çeşitli restorasyon çalışmaları ile 2015-16 Sur olayları ve sonrasında bu politikalar bağlamında, tarihi turistik bir alan olarak yeniden şekillenmektedir.

1.2.1. “Surlarda Diriliş”, Semte Kentsel Dönüşüm Politikaları

Diyarbakır/Sur ilçesi, birçok kaynakta tarihi ve kültürel dokusu sebebiyle “açık hava müzesi” olarak tanımlanmaktadır, ayrıca 1988 yılından itibaren kentsel sit alanıdır. Semti sınırlayan tarihi surlar, “Tarihi Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı” olarak UNESCO tarafından Dünya Kültürel Miras Listesine alınmıştır (Sami, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2010: 53). Bu açıdan bölgede yaşanan dönüşümlerin önemli sebeplerinden biri, bölgenin tarihi bir alan olarak tanımlanmasıdır.

Diyarbakır/Sur ilçesindeki kentsel dönüşüm uygulamalarına kısaca bakmak gerekirse, Sur ilçesi, önceleri kent merkezi olmasıyla beraber özellikle 80lerde artan kırdan göç ve 90larda siyasal sebeplerden artan göç ile Diyarbakır geneli gibi gecekondulaşmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda tarihi birçok yapıyı da barındıran Sur semtinin ve çevresinin “çöküntü” alanına dönüşümüne sebep olmuş ve görece alt sınıfların barındığı bir alan olarak kalmasına sebep olmuştur. Yıllar içerisinde çeşitli kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelse de 2008 yılına kadar somut bir gelişme

olmamıştır. TOKİ Başkanlığı ve Diyarbakır Belediyesi arasında 31.03.2008 tarihinde “Diyarbakır Alipaşa ve Lalabey Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesine ilişkin Protokol” imzalandıktan sonra Suriçi Bölgesinde kentsel dönüşüm projesine başlanmıştır (Aktaran, Kayan, 2019, Mimarlık Dergisi, 2009). Kentsel dönüşüm projesinin amacı, “Diyarbakır’ın aldığı yoğun göç karşısında tahrip olmuş, bozulmuş, yoğun olarak yıpranmış Tarihi Sur Koruma Bandı ve Suriçinin tarihi dokuya uymayan gecekondulu ve/veya kaçak yapılardan arındırılarak, yüzyıllar boyu medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Diyarbakır İline yakışır şekilde tarihi dokunun yeniden kente kazandırılması” (Aktaran, Kayan: 2019, Çatalbaş, 2012: 51) olarak belirtilmiştir.

Sur ilçesinde kentsel dönüşüm uygulamaları ile restorasyon süreçlerine bir bütün olarak bakıldığında, “2015 öncesinde Suriçinde toplam 8905 yapı bulunmakta iken bu toplamda 2016 Sur Olayları sonrasında ciddi azalmalar meydana gelmiştir” (Karaaslan, 2018: 344, aktaran Kayan, 2019: 771). Ayrıca “Suriçindeki birçok yer harabeye dönmüş” (Sami, 2017: 392, aktaran Kayan, 2019: 775) ve 25 Mart 2016 tarihli resmî gazetede bölgenin tamamını acele kamulaştırma kararıyla dönüştürecek olan Suriçi bölgesinin tamamını kapsayacak olan bir kentsel dönüşüm projesine başlanmıştır (Kayan, 2017: 776). Olayların yaşandığı bölgedeki hak sahipleri için TOKİ tarafından Üçkuyular ve Çölgüzeli bölgesinde proje kapsamında konutlar yapılırken, çatışmaların olduğu ve semtte yıkımın olduğu bölgede ise Diyarbakır’ın mimarisine uygun şekilde 1500 konut yapılacağı duyurulmuştur (Kayan, 2017: 776). (Sur semtinde Sur Olayları sonrasında semtteki tahribatı anlatan bir literatür bulunmaktadır. TMMOB’nin 2019 tarihli “Yıkılan Kentler Raporu” güzel bir örnektir. Tez konusu sınırlı olduğundan bu literatüre değinilmemiştir).

Surda yıkılan yapıların yerine yapılan bu konutlar birçok kesim tarafından eleştirilmiş ve çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Yine bu konuda da gerek medyada gerekse başka kaynaklarda geniş bir literatür oluşmuştur. Tez konusu bağlamında, kısaca değinmek gerekirse “Cüneyt Yolda” serisi içerisinde Cüneyt Özdemir’in 12 Ekim 2022 tarihli “Belki Diyarbakır’a Bir Festival Gelir, Akdeniz Olur, Gülümse” adlı programında Sur, Diyarbakır’ın Toledo’su olarak adlandırılmıştır. Özdemir, yeni yapılan konutların olduğu alanı Nişantaşı’na benzetirken, çeşitli zincir hizmet sektörü yapılarının da burada açılacağından bahsetmiştir. Özdemir alandaki dönüşümü “Sanki böyle gökten bir müteahhitte vermişsin de buraya böyle kendi içinden, sıfırdan modern bir yer inşa etmiş” şeklinde tarif ederken aynı programda Sur’daki Kültür Yolu festivalinden de bahsedilmiştir. Bu yıl ilki düzenlenen ve Türkiye’nin çeşitli illerinde düzenlenen festivallerden olan Sur Kültür Yolu Festivali 8-16 Ekim 2022 tarihlerinde düzenlenmiş olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı resmî sitesinde şu şekilde duyurulmuştur:

“Diyarbakır’ın kültürel mirasını taçlandırmak üzere hayata geçen Sur Kültür Yolu Festivali, 8-16 Ekim tarihleri arasında 2000’den fazla sanatçı ve 1500 etkinlikte bölgenin kültür sanat zenginliği Diyarbakır’dan dünyaya taşınacak. Dengbejlerden Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’na, Türkçe, Kürtçe, Ermenice şarkılardan eyvan gecelerine tüm değerler tek bir festivalde buluşacak”.

Suriçinde kentsel dönüşüm uygulamalarıyla paralel olarak, bölgenin “cazibe merkezi” olarak turistik olarak yeniden inşası olarak özetlenebilecek politikalar ile bölgede ayrıca “Surlarda Diriliş” sloganı ile yürütülen projeye yakından bakmak gerekirse, proje Sur’da yıkımın olduğu yerlerde yapılan konutların yanı sıra Tarihi Diyarbakır Surlarının da restorasyonunu içeren bir projedir. Yine bu projeler doğrudan tezin konusu olmamakla beraber gerek tezin sahasını tanımlamak gerekse tezin ana örneklem grubu olan özel teşebbüsler tarafından Sur’da yıkımın olmadığı yerlerdeki dönüşüm ile karşılıklı ilişkisini anlamak açısından önemlidir.

Sur'da Kentsel Dönüşüm Projesi ile "Surlarda Diriliş" sloganıyla başlatılan ve Tarihi Diyarbakır Surlarının restorasyonunu içeren uygulamalarla beraber Sur'da çeşitli tarihi yapıların restorasyonuna başlanmış olup, ayrıca bölgede tarihi alanlarda kazı çalışmalarına devam edilmektedir. Diyarbakır'da Amida Höyük'te başlayan kazı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığınca restore edilen ve 2015 yılında açılan İçkale Müze Kompleksi, yine Paşa Hamamı Restorasyonu ile, "Surp Giragos Kilisesi, Şeyh Mattar Dört Ayaklı Minare Cami, Mar Petyum Keldani Kilisesi, Havra ve çeşitli sivil mimari örneklerinden olan tarihi evlerin restore edilmesi" de hedeflenmiştir (Çatalbaş, 2012: 108).

Diyarbakır Sur örneğinde, tüm bu kentsel dönüşüm süreçlerine ve bölgenin turistik bir cazibe merkezi olarak yapılandırılması sürecine kavramsal çerçevede değerlendirmek gerekirse; "Surlarda Diriliş" sloganıyla başlatılan ve Zukin'in bahsettiği kurumsal şehir anlayışı ile örtüşmektedir. Sur'da devlet politikası olarak tarihi yapıların büyük kısmı yok edilerek yapılan konutlar ve diğer Toki yapımları, yeni açılan villalar gibi uygulamalar kurumsal şehir politikaları (*the corporate city*) tarafında yer almaktadır.

Özetlemek gerekirse, tarihi Diyarbakır Sur semtinin resmi mercilerce "cazibe merkezi" olarak tanımlanması ve turistik olarak yeniden inşa edilmesi süreci, kentsel dönüşüm uygulamaları ve kültürel miras politikalarının karşılıklı etkileşim halinde olduğu bir süreçtir. Yine semtteki dönüşüm süreci, daha çok resmi politikalar ve uygulamalar ile gündem ve literatürde yer almışsa da bu süreç, sembolik sermayesi ön planda olan çoğunlukla yerel ve özel girişimciler tarafından Sur Olaylarında yıkımın olmadığı mahallelerdeki dönüşüm ile karşılıklı etkileşim göz önüne alınarak değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Tezin konusu ve örneklem grubunu oluşturan bu girişimciler ve turistik hizmet sektörü yapıları, Zukin'in şehri "otantik" olarak yeniden inşa etme stratejileriyle, tarihi alanlarda kültürel mirasın, alandaki sınıfsal değişim aracı olarak işlevlenmesine örnektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TEZİN YÖNTEMİ

Diyarbakır/Sur semtinde yapılan araştırmanın amacı, semtin turistik olarak yeniden yapılandırılması sürecinin kent sosyolojisi ve kültürel miras literatürü bağlamında anlamaya çalışmaktır. Bu hedefe yönelik olarak, kent sosyolojisinde soylulaştırma teorileri ve kültürel miras koruma projeleri ve miraslaştırma süreçlerinin ilişkisi bağlamında semtteki sınıfsal değişim, niteliksel araştırma yöntemleri ile çalışılmıştır.

“Nitel ya da derin olarak adlandırılan görüşme, yapılaşmamış ya da yarı yapılaşmış görüşme olarak da adlandırılmaktadır. Nitel araştırmaların temel karakteristiğinin, araştırma öznelerinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, dünyayı araştırma öznelerinin gözleriyle görme olduğu” (Kuş, 2012: 87) için çalışmada niteliksel araştırma yöntemleri ile yapılmıştır. Ayrıca alanda niteliksel araştırma yöntemleriyle yapılmış çalışmaların azlığı nedeniyle literatürdeki boşluğu doldurma amacını taşımaktadır. Bu bağlamda konunun mümkün olduğunca fazla kişi ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yapılmış olması ve farklı sorular ile alana gidilmiş olması araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Mümkün olduğunca çok sayıda görüşmeciye ulaşılmaya çalışılıp, derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, araştırma bölgenin tarihçesi, soylulaştırma ve kültürel miras ile ilgili literatür taraması ile desteklenmiştir.

Araştırmada semtteki sınıfsal değişime odaklanılmak istendiğinden, araştırmanın örneklemi çoğunlukla semtte bu değişim süreciyle gelmiş olan konsept mekân sahipleri, butik sahipleri gibi kentsel tüketime yönelik servis sektörü yapıları ve çalışanları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra semtteki değişim sürecini bütüncül olarak anlamaya çalışmak açısından semtteki süreçten önce semtte yaşayan yerel sakinlere ve semttten henüz gitmemiş yerel sakinlere de ulaşılmıştır. Semtteki ana çalışma konusu semtteki sınıfsal değişim süreciyle gelenler olduğundan, bu kimselerin sosyo-ekonomik durumları, sembolik sermayeleri, semtte yaşadıkları varsa zorluklar ya da semtin eski sakinleri ile aralarında bir çatışma durumu olup olmadığını anlamaya yönelik sorular gibi birçok sorunun bulunduğu bir soru formu ile sahaya gidilmiş, ayrıca kayıt dışı birçok görüşme yapılmıştır.

Tezin pilot araştırması Diyarbakır’da Eylül-Ekim 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırma için 12 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile görüşmeler yapılmıştır. Bunlardan bir kişi, kayıt alınmasına müsaade etmemiştir.

Pilot araştırmadan kısaca bahsetmek gerekirse, öncelikle görüşmecilerden kendileri özellikle belirtmedikçe isim bilgisi alınmamıştır. Görüşmecilerden 3 tanesi kadın olup, geri kalanı erkektir. Hemen hemen hepsi, Sur’la ilişkili insanlardan oluşmaktadır. Mahmut isimli Kafe çalışanı (30), Sur’da bir konak kafede 6 yıldır çalışmaktadır. Konak Kafe Çalışanı olarak bahsi geçen görüşmeci de (30, Erkek) 5 yıldır Sur’da yine bir konak kafede çalışmaktadır. Hediyeelik Eşya Dükkânı Sahibi (30, Erkek), daha önce Sur’da oturmuş olup, Sur Olayları sebebiyle Sur’dan taşınmış ve olaylardan sonra, yaklaşık yedi aydır Hz. Süleyman Caddesinde bir hediyeelik eşya dükkânı açmıştır. DME olarak kısaltılan işletmeci (30, Erkek), Sur’da bir konak kafe işletmektedir ve ailesi Sur’da yetişmiştir. İşletmeci olarak kısaltılan Sur’da Butik bir dükkan işleten görüşmeci (27, Erkek), Sur’da hiç

oturmamıştır ancak o da Diyarbakır'da genellikle olduğu gibi dükkan sahibi olmadan önce de Sur'a sıklıkla gidip geldiğini ifade etmiştir. Sur'da Butik Çalışanı (23, kadın) da daha önce Sur'da oturmadığını ifade etmiştir. Kayıt alınmasını istemeyen Butik Sahibi (32, Kadın) da Sur'da daha önce oturmadığını ancak dükkan açmadan önce de Sur'a gidip geldiğini ifade etmiştir. Veysi (60, Emekli), Sur doğumludur ve çocukluğu Sur'da geçmiştir. Süleyman (55, matbaacı) keza dedelerinin Trabzon'dan Diyarbakır Sur'a göçtüğünü, kendisinin de Sur doğumlu olup çocukluğunun Sur'da geçtiğini, hala gününün büyük kısmını Sur'da geçirdiğini ifade etmiştir. Görüşmecilerden Sağlık Sektörü Çalışanı (40, kadın), Sur doğumludur ve çocukluğu Sur'da geçmiştir. Annesinin Sur'da yıkılan bölgede tapulu evi vardır. Aşçı (40, erkek), yine Sur'da çokça vakit geçirdiğini ve çevresinde Sur'da evi olan insanlar olduğunu belirtmiştir. Son olarak Sur'un yıkımın olmayan kesimlerinde iki yıldır yaşayan ve Sur'da Yaşayan Öğrenci olarak bahsi geçen görüşmeci dışında, görüşmecilerden şu anda Sur'da yaşayan yoktur. Sur'da yıkılan yerlerden tahliye olan kimselere ulaşılmaya çalışılmış, ancak bu kimseler çekindikleri için görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir. Bu görüşmelerin yer aldığı pilot araştırma teze eklenmediği için görüşmeciler ayrıntılı tasvir edilebilmiştir.

Pilot araştırma raporu sonucunda tezin örneklem grubu ve konusu belirlendikten sonra, tezin saha çalışması 2021 yılının Haziran- Aralık ayları arasında Diyarbakır Sur ilçesinde yapılmıştır. Araştırma kapsamında bu kez 36 kişiyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerin tamamının işletmeleri ya da iş yerleri Sur ilçesinde olup, bir kısmı da Sur ilçesinde ikamet etmektedir. Görüşmecilerin kimlik bilgilerini gizlemek açısından, yaş ve meslek bilgileri alıntılarda kullanılmamıştır. Yine kimi durumlarda işletme veya atölyesinin içeriğinden bahsetmek görüşmecinin kimliğini belli edeceğinden yazılmamıştır. Bu bilgilerden genel olarak bahsetmek gerekirse, görüşmecilerin yedisi kadın, yirmi dokuzu erkektir. Görüşmecilerin yaşları 23 ile 60 yaş arasında değişiklik göstermektedir. Görüşmecilerin meslekleri; avukat, öğretmen, yönetmen gibi çeşitli profesyonel meslek gruplarından, elektrikçi, kuyumcu, lokantacı gibi çeşitli esnaflara; öğrenci olanlardan tespilh ustalığı gibi çeşitli zanaatkarlara kadar değişiklik göstermektedir.

Görüşmecilerin tamamının işletmeleri veya işyerleri Diyarbakır Sur ilçesindedir. Tezin konusu ve ana örnekleme bağlamında Sur'daki konumlarından bahsetmek gerekirse; ana örneklem grubundan olan görüşmeciler; tarihi veya yarı tarihi mekanlarda çeşitli otantik üretimler yapan ve satan atölye işletmecilerinden 5 kişi; tarihi konakların restore edilerek kafe olarak işletmelere çevrilmesi ile oluşan ve kısaca Tarihi konak kafe olarak yazılan işletmelerin sahipleri ve işletmecilerinden 6 kişi; yine bu kafelerin çalışanlarından 2 kişi; tarihi mekanların restorasyonu ile işletmeye dönüşmüş, bir kebab salonu sahibi ve bir antika dükkanı sahibi, tarihi olmayan yapıda açılmış konsept kafe işletmecisi bir kişi ve yine tarihi olmayan yapıda açılmış bir öğrenci kafesi işletmecisi, 2 butik giyim mağazası işletmecisi, 2 çanta ve aksesuar mağazası işletmecisi, tarihi (konak) evini restore etmekte olan 3 kişi, ve tarihi bir konağın restore edilmesi ile kurumsal bir işletme olarak açılmış bir kafe işletmecisi ile tarihi olmayan bir yapıda kurumsal bir dondurma firmasının mağazasının işletmecisi olan bir kişidir. Bir görüşmeci de saha çalışması sırasında Suriçinde bir tarihi konak kafede resim sergisi olan, ressam Hakan Yaşar'dır. Bunun yanı sıra, Suriçi bölgesinin üç mahallesinin muhtarları (çalışmada ismi geçen Ziya Gökalp Mahallesi Muhtarı Muhsin Sanay da dahil) ve bölgede kendi uzmanlık alanlarında çalışmalar yapan ve metinde isimlerine yer verilen Şeyhmus Diken (yazar), Nevin Soyukaya (arkeolog) ve Şerefhan Aydın (mimar/Diyarbakır Mimarlar Odası) ile görüşmeler yapılmıştır.

Bölgedeki soylulaştırma sürecini anlamak açısından ana örneklem grubu olan işletmelerin dışında, Sur'un tarihi alanlarının ticari turistik olarak dönüşümünden etkilenen, bu sürecin dışında kalan ve semtten ayrılmakta olan kişiler ile de görüşmeler yapılmıştır (bkz. Öteki Sur). Bu görüşmecilerden biri hala Sur'da olan bir matbaacı ve biri Sur olayları sonrasında Sur'dan ayrılan ancak Suriçinde eski işyerinin hala mülk sahibi olan bir matbaacı, semtin Sur olayları öncesinde de ticari işletmelerin yoğun bir şekilde yer alan bir caddesi olan Gazi Caddesi esnaflarından bir görüşmeci ve yine Gazi Caddesinde esnaf lokantası sahibi olan bir görüşmecidir. Bu görüşmeciler semtin eskiden beri sakini olan insanların, semtin turistik olarak yeniden inşası diye özetlenebilecek dönüşümünden nasıl etkilendiğini anlamak için araştırmanın örneklem grubuna dahil edilmiştir. Bununla birlikte görüşmeciler, ana örneklem grubu olan ve sembolik sermayesi ön planda olan işletmelerden farklı olarak küçük ölçekli sanayi işletmeleri ve yerel esnaftan oluşmaktadırlar.

Pilot araştırmada görüşmeler, 30 dakika ile iki buçuk saat arasında değişiklik göstermiştir. Pilot araştırmanın toplam görüşme süresi ve ortalama görüşme süresi, araştırmanın doğrudan saha çalışması olmadığı için hesaplanmamıştır. Araştırmanın saha çalışmasında ise toplamda 1271 dk, yani ortalama 21 saat görüşme yapılmıştır. (Kayıt alınmasına müsaade etmeyen görüşmeci ve kayıtsız görüşmeler bu sürenin dışındadır.) Kişi başı ortalama görüşme süresi 36 dk'dır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİRİLİŞ'E KARŞI UYANIŞ: SUR'DA YENİ BAŞLANGIÇLAR

“Yani bir uyanış var. Sur içinde mekanların açılması sevindirici bir olay. Ben psikiyatrların dediği bir şey var, tespitleri var. İnsan mutsuzken geçmişine sığınmış. Dolayısıyla toplum olarak uzun uzun yıllardır mutsuz olduğumuz için herkes bilmeden ayakları onları Sur” içine getiriyor. Dolayısıyla bu onları beraberinde bir rağbeti getirdi ve insanlar şimdi eski Diyarbakır evlerini alıp onarmaya başladılar. Ve bir uyanış var, bu güzel sevindirici bir olay (Avukat, Sur’da tarihi konak-kafe sahibi, Erkek).

Diyarbakır Sur örneğinde bir önceki bölümde ele alınan politikalarla Sur’da yapılan değişiklikler Zukin’in bahsettiği kurumsal şehir anlayışı ile örtüşür. Sur’da devlet politikası olarak tarihi yapıların büyük kısmı yok edilerek yapılan konutlar ve diğer Toki yapımları, yeni açılan villalar gibi bir önceki bölümde değinilen çeşitli uygulamalar kurumsal şehir politikaları (*the corporate city*) tarafında yer alır. (bknz. Sur’da Diriliş) Ancak Sur’da devlet politikalarının ve Sur’da devlet eliyle yaşanan dönüşümlerin etkisiyle başlayan ve hızlanan, daha çok yerel girişimciler tarafından yürütülen bir başka dönüşüm de vardır. Bu alternatif dönüşüm modeli gerek aktörleri gerek söylemleri ve devlet politikaları ile dolaylı olarak etkileşim halinde olması gibi birçok bakımdan Zukin’in kavramsallaştırmaları olan “şehir köyleri” (*the urban village*) anlayışı ile örtüşür.

Bu bölümde görüşmelerden birine referansla “uyanış” başlık olarak seçilmiştir. Görüşmeci Sur ’da yıkımın olmadığı yerlerdeki, özel aktörler tarafından restore edilerek çeşitli turistik ve ticari işletmelere referansla “Sur’da bir uyanış başladığını” ifade etmiştir. Görüşmecinin uyanış olarak ifade ettiği dönüşüm, Zukin’in şehir köyleri anlayışı ile bir mekânı otantik olarak yeniden inşa etmesinin bir örneğidir. Aynı zamanda Sur’daki bu dönüşüm, Sur ’da Diriliş adlı bölümde anlatılan ve kurumsal şehir anlayışı ile soylulaştırılan alanların alternatif bir tarzda yeniden inşa edilmesine tekabül eder. Bu anlayışla yerel dinamikler eliyle “Tarihi, mistik” Sur yeniden inşa edilirken, semtte yaşanan alternatif tarzda bir diğer soylulaştırma sürecidir. Tezin konusu ve araştırmanın ana örneklem grubu olan bu yapılar bu bölümde tartışılacaktır.

Araştırmanın ana örneklem grubunu oluşturan, Sur’da yıkımın olmadığı taraflarda açılan bu işletmeler, Sur olayları sonrasında hızlanan restorasyon furyası ile tarihi Diyarbakır evlerinin restore edilip konsept kafe, çeşitli atölyeler, geleneksel kıyafet mağazaları, geleneksel sanatsal faaliyetlerde bulunan dükkanlara çevrilmesi ile oluşan yapılardır. Bahsedilen hizmet sektörü yapıları, ekonomik sermayelerine kıyasla sembolik, kültürel sermayeleri ön plana çıkan girişimcilerin yürüttüğü çeşitli ticari işletmelerdir. Görüşmecilerin çoğu, bu yapıların semte kendi tabirleriyle “ruhunu” verdiğini belirtmişlerdir. Bu bölümde bu yapılar tarif edilip, semti kültürel miras ve sembolik sermayenin çeşitli bileşenlerinden oluşan bir dizi uygulama ve stratejilerle “otantik” olarak yeniden inşa etmek olarak özetlenebilecek bu soylulaştırma süreci anlatılacaktır.

3.1. Geçmişten Günümüze Sur'da Tarihi Alanların Dönüşümü

Diyarbakır'ın Sur ilçesinde, bir önceki bölümlerde anlatıldığı üzere semtin tamamının turistik olarak yeniden yapılandırılması olarak tarif edilebilecek bir dönüşüm vardır. Bu dönüşüm Sur Olayları sonrasında, semtin olaylardan etkilenmeyen bölgelerinde de tarihi yapıların restore edilerek ticari amaçlı işletmelere çevrilmesi ile hızlanmıştır. Konuyla ilgili DKVD'den (Diyarbakır Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği) Nevin Soyukaya bu dönüşümün, Sur'da çatışmalardan önce de başladığını ancak bu dönüşümün fiziki yapıyı tamamen yok eden bir dönüşüm olmadığını ifade etmiştir. Sur'daki dönüşümü yakın geçmişten bu yana da şöyle tarif etmiştir:

“(Sur’dan)Taşınma daha çok 70’li 80’li yıllarda olmuştu ve onların yerine tabi ki yoksul, alım gücü daha düşük insanlar yerleşmişti Sur ’a ki bu bütün tarihi alanların eğer köhne bırakılmışsa ki Sur köhne bırakıldı, köhneleştirildi. Bu köhneleştirilmesinin nedeni de Surlular ya da Diyarbakırlılar değil, yönetimdir. Yani 1988’ de kentsel sit alanı oldu Sur ve 1980 ‘li yıllardan itibaren köhneleşme çok daha hızlandı.90’lı yıllarda hızlandı. Köhneleşmenin önüne geçecek birtakım önlemleri alacak merci yine de başta Kültür Bakanlığı olmak üzere devletti, yerel yönetimlerdi. Fakat bunlar yapılmadı. Ve giderek bakımsız bir hal aldı. Ama 99 sonrası 2000’li yıllarla birlikte Suriçinde kültürel değerlerin fark edilir olmasını sağlamak üzere özellikle yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ve sivillerin, özel girişimcilerin birtakım girişimleriyle bir takım olumlu değişiklikler oldu. Mesela 2002 yılında ,2000’li yıllarda başlatılan belediyenin Sur çevresindeki o işgali kaldırması çok önemli bir adımdır bu olumluya evrilmesi açısından. Bu da bir değişimdir ama olumludur. Sur çevresindeki bütün o işgaller, ki işyeriydi hepsi ve hepsi işgaldi. İşte o 90’ların boşluğundan yararlanıp Sur çevresi içten dıştan işgal edilmişti ve haksız kazanç elde eden, zenginleşen bir zümre oluşmuştu. Bütün bu işyerleri, bütün bu işgaller belediye tarafından kaldırıldı ve Sur ’un çevresi yeşil alan olarak kamuya açılınca Sur ilk kez, Sur’ un ilk kez herkes fark etti. Ben dahil bir arkeolog olarak ben bile o zaman Surların görkemini, önemini fark ettim hissettim. Bu çok önemli bir şeydir ve birçok olumlu çalışmayı Diyarbakır’ın kültürel mirasına dair, Sur ’a dair birçok önemli çalışmayı tetikleyen bir çalışmaydı”.

Soyukaya'nın yanı sıra kent hakkında çalışmalarıyla bilinen ve kentinin yazarı olarak tanınan Şeyhmus Diken de görüşmede tarihi mekanların kültürel ve ticari olarak dönüşüm sürecinin 2000’li yıllarda tek tük olarak başladığını, ancak bu tip mekanların Sur olayları öncesinde az olduğunu anlatarak süreci şöyle ifade etmiştir;

“(Tarihi hanlar) Osmanlı döneminde Han olarak yapılmışlar. Mesela Hasanpaşa Hanına baktığımızda elmas ve pırlanta işçiliğinin özellikle 200 yıl öncesine kadar dünyaya satıldığı pazarlandığı mekanlar bunlar. Yine İpekli dokumanın işte yapıldığı işte bir sürü mekanlar. O tip mekanlar o amaçla kullanılıyor. Kültürel anlamda aslında bu mekanlar çok kullanılmıyor. Kültürel anlamda dediğim gibi bu Unesco tarafından tarihi ve kültürel miras kategorisinde koruma bilinci gelişmeye başlayınca, zaten kent sakinleri de artık kentin dışındaki çok katlı binalara ve steril sitelere taşınmaya başlayınca bu mekanlar biraz dünyanın değişik yerlerinde örneklerinde de görüldüğü gibi yani son 20yıl içerisinde kültürel ve ticari mekanlar haline dönüşüp işlevlendi. Yani öyle oldu, yoksa öncesinde öyle bir durum yoktu. Yani mesela Hasanpaşa hanına baktığınızda Hasanpaşa 2000’li yılların başına kadar minibüs durağıydı. İlçelere minibüsler kalkıyordu buradan. Sadece bir tane antika halı ve eski halılar satan bir vatandaş

vardı. Kapıdan girince sağ tarafta da Bismil'e, Kermük'e, Ergani'ye minibüsler kalkıyordu. Ama yeniden Vakıflar Müdürlüğü tarafından restore edilince artık bir kültür mekanı ve ticari mekan, ikisi bir arada ticari mekan haline dönüştü.

Sülüklü Han da işte sözünü ettiğim Demirciler çarşısının içerisinde kentin iş mekanlarının içerisindeki hanlardan biri. Yani işte Demirciler Çarşısına diyelim ki gelen köylülerin hayvanlarını falan, eşeklerini, katırlarını bağladıkları, gece de eğer işi bitmemişse, kalmışsa konakladığı mekanlar. Zamanla tabi bunlar işlevini kaybediyor. Kaybedince dönüştüyor. İşte orada 1600'lü yıllarda yapılmış bir han. Bir aile adına tescillenmiş Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından. Sonra restore edilmiş, restorasyondan sonra da işletmeciyeye kafe olarak sunulmuş bir mekân. Belki bu tip kafelerin (restore edilen konak/kafe) ilk örneği diyebiliriz. Bir on yılı falan vardır, hatta daha da fazla” (Şeyhmus Diken, Yazar).

Sur'da 2000'li yıllarda, Diken'in de ifade ettiği “kültürel mirası koruma misyonuna geçilmesi” ve Soyukaya'nın ifadesiyle “Sur'un kültürel mirasının fark edilir olması”, semtte tarihi yapıların restorasyonu projeleri de içinde olmak üzere birçok projeyi gündeme getirmiştir. Bu süreçten Sur'da Diriliş adlı bölümde bahsedildi. Ancak Soyukaya'nın da dikkat çektiği üzere, 2015 sonrasında neoliberal politikalar sonucu oluşan “yasal boşluklar”, semtte tarihi yapıların ticarileşmesi ve semtin rant alanına dönüşümünü hızlandırmıştır denilebilir. 2000 lerde başlayan Sur'un korunmasına yönelik politikaların evrildiği durum ve günümüzde gelinen noktayı yine Soyukaya şöyle ifade etmiştir;

“...yerelde başlayan sonra Kültür Bakanlığı'na devredilen İçkale Projesi de tetikleyen bir şeydi. Tabi bütün bunlar olunca bu süreçte özellikle sivil toplum örgütlerinde kültürel mirasa, Sur'un korunmasına dönük çok ciddi bir eğilim başladı. Ama bütün bunlar kendiliğinden olmadı tabi. Bütün bunlar 99'da belediyelerin çok farklı bir anlayışla yönetilmeye başlanması aynı zamanda 90'ların kaotik sürecinin artık yavaş yavaş bitmesi, rahatlama, ferahlamasıyla da olan bir şey. Yani siyasi anlamda da bir ferahlama dönemi olduğu için, yerel dinamiklerin çabaları sonucu Sur'da kültürel mirasın iyileştirilmesine dönük bir sürü çalışmalar oldu. O çalışmalar sonrasında da işte Kültür Bakanlığı, Vakıflar gibi kurumlar da başladılar kültürel mirasın iyileştirilmesine. Yine 2004'te belediyenin Avrupa Birliği hibesiyle “Gazi Caddesi ve Yenikapı Sokak İyileştirmeleri” de önemlidir bunun için. Bütün bunlar olunca tabi ki sivil toplum örgütleri ya da özel girişimciler de bazı sivil yapıları alıp, restore edip, ondan sonra ticari işletmeye açmaya başladılar. Bu başlangıçta işte kullanma, koruma açısından iyiydi. Ama bugün baktığımızda sayıca çok fazlaştılar ve bu da aslında son dönemde özellikle 2015 sonrasında daha doğrusu hemen öncesinde başlamıştı ama 2015 sonrası yine yaratılan bir boşlukla işte belediyelerdeki yerel yönetimlerin kayyumla yönetilmesiyle oluşan o boşluktan yararlanarak birçok insan birçok şeyi değiştirmeye başladı. İşte Mardinkapı'dan çıkıyorsunuz, eski Mardin yolunun sol tarafı, Hevsel Bahçelerinin üst bölümü tamamen işgal altında, tamamen işgal altında ve her tarafta yapılar var ve hepsi ticari amaçlı. Çok ciddi bir şekilde o bölge tahrip ediliyor ve haksız kazanç yaratacak bir ortam var orada. Onunla birlikte, Sur içinde de aynı şey. Bir ara dünya mirası Surların içleri bile işgal edilmişti. Yine yerelden tepkiler üzerine boşaltıldı falan. Aynı işgal her yerde var. Şunu söylemek istiyorum, eğer bir alanda boşluk varsa, kontrollü bir düzenleme yok ise artı Sur'da yaşanan o yok ediş sürecinden sonra, çok başka bir şeye evrildi Diyarbakır /Sur. Başta o 2000'li yılların başında iyiye dönük, kente kentin kültürel mirasına dönük yapılan çalışmalar ve onların Unesco ile taçlandırılması süreci sonrası çatışmalar, çatışma sonrası yıkım özellikle, her şeyi çok

başka bir şeye evriltti. Bu defa Sur ve Diyarbakır kapanın elinde kalıyor. Kim nereyi işgal ederse, kim nereyi değiştirirse... Böyle bir durum var, hiçbir şekilde kontrol yok. Kaldı ki sivil vatandaşın yaptığı bu girişimler kontrol edilmediği gibi teşvik ediliyor, çünkü yeni inşa edilen alan, yani önce yıkılıp yok edildi, sonra da işte yeni yapıların yapıldığı alanda dahi, kent olgusu yok edildi. Tamamen ticarileştiren projeler ve programlar var ve yeniden revize edilen imar planı da buna izin veriyor. Sur'un içinde ada parsel sınırları değiştirildi, koca adayı kaplayacak şekilde butik oteller inşa edildi mesela. Yenikapı Sokak 7 metre genişliğinde bir sokakken şimdi bir bulvara dönüştürüldü, şimdi 20-25 metre genişliğe kadar bütün bir bulvara dönüştü. Yenikapı başladığı yerden bittiği yere kadar ticari işletmelere dönük inşa edildi. Tamamen oralar ticari amaçlı, işlevli inşaat üretimleri yapıldı. Bu ne demek, aslında Sur'u ticarileştirmek demek. Sur 'da yaşamı bitirmek demek" (Nevin Soyukaya, Arkeolog, DKDV).

Soyukaya'nın ve Diken'in de ifade ettiği bu durumu özetlemek gerekirse, 2000'li yıllar öncesinde daha çok köhne bir alan olarak, görece yoksul ve kırsal kesimden gelen insanların barındığı bir semt olan Sur'da 2000'li yıllarda kültürel mirası koruma bilincinin oluşmasıyla ve tarihi yapıların restorasyonuna başlanarak, semtin tarihi mirasının görünürlüğü artmıştır. Özellikle 2015 yılında Diyarbakır Surları ve Hewsel Bahçelerinin Unesco Dünya Mirası listesine girmesi ve yine aynı yıllarda başlayan Sur Olayları ile semtin yerel halkının büyük bir kısmının Sur'dan ayrılması ile semtte hızlı bir restorasyon furyası başlamış ve semtin sınıfsal dönüşümü hızlanmıştır. Semtte kültürel miras alanları neoliberal politikalar ve uygulamalar ile ticarileşirken, semt de bu uygulamalar ile kentsel rant alanına dönüşmüştür. Bu dönüşümün sınıfsal karakteri de yine bölgedeki çeşitli meslek grupları tarafından dile getirilen bir olgudur. Örneğin, Sur olayları öncesinde başlayan ancak Sur Olayları sonrasında artan dönüşüm sürecini ve Sur'daki sınıfsal değişimi Mimar Şerefhan Aydın şu şekilde açıklamıştır:

"Yani şunu kabul etmek lazım, Sur artık kentin merkezinde kaldığı için, özellikle turizmin yoğun olduğu bir bölge olduğu için, orada bulunan kültürel dokunun barındığı bu kültürel miras yapılarının inanılmaz bir biçimde bir turist çekme ve de hem yerli turist hem yabancı turist çekme potansiyeli vardır. Dolayısıyla müthiş bir rant değeri olan bir bölge. Tabi bu rant değeri gerçeği açığa çıkınca bu son yıllarda, işte kentin sermayesi ya da devlet o rantı bir şekilde kapma yarışına da girdi. Bu da bir gerçeklik yani. Ve bu savaşın sonucunun bu olması da aslında buraya bağlanabilecek bir durum. Yani artık böyle bir tespit var diyebiliriz. Ya da vardı da onun sonucunda böyle bir durum gelişti diyebiliriz. Sur değerli bir yerdir. Arazi arsa boyutuyla değerli bir yerdir. O tarihi yapılar boyutuyla değerli bir yerdir. Artık burada kalanlar, burada yaşayacak olanlar zengin, işte her şeye gücü yetebilenlerin olması. Çünkü güç kendini her şeye muktedir görür. Yani her şey sanki parayla alınabilecekmiş gibi görür. Bu şu anda bir tespit yani. Şu an kapitalist bir zaman ve temel yaklaşım budur, param varsa ben her şeyi yaparım mantığı. Dolayısıyla bu Sur'daki biraz önce bahsettiğimiz ekonomik gücü zayıf olan nüfusun bu yine sermaye ve devlet bakışını söylüyorum; o bakışa göre artık bu Sur 'daki bu yoksullar Sur 'dan çıkmalıdır. Oralar artık değerlidir ve bu rantı biz yemeliyiz şeklinde bir yaklaşım vardı. Çünkü Sur 'da artık dönüşüm savaş öncesi de görülüyordu, doğal bir dönüşüm vardı...2015 öncesi Sur 'da bir sürü mekan oluştu. Bu anlaşmayla oluyordu mesela, rızayla oluyordu mesela. Birisi gidiyordu, işte o tarihi evde yaşayan ev sahibi veya kiracı onla oturuyordu, onun rızasını alarak yani gerçek değerinde uzlaşarak en azından onu oradan çıkartıyordu. Tabi anlaşarak olduğu için bu çıkartma

değil yani, tercihle oradan çıkıyordu ev sahibi ve oralar işletmelere dönüşüyordu. Tarihi mekanda mesela insanların gidip zaman geçirmesi şu an artık değerlidir”.

Sur Olayları sonrasında Sur semtinde restorasyonların artarak, tarihi mekanların ticarileşmesine Aydın, “Sur’un bir şantiye alanına” dönüştüğünü ifade ederek Sur olayları sonrası semtin hızlanan dönüşümünü şu şekilde ifade etmiştir;

“Savaş öncesi doğal bir dönüşüm vardı. İşte kişiler kendi evlerini restore ederdi, bir işletmeye verirdi kiraya verirdi ya da işte satardı. Sonrasında işte bu savaşla birlikte, öncesi de var gerçi ama bu yeni yerlerin restorasyonu devletin bir yasası var. Bu yasaya göre özellikle tescilli yapıların restorasyonunu teşvik etmek için bir hibe projesi var. Hem projelerin hazırlanması aşamasında hem de yapısal anlamda restorasyona başlandığı zaman devletin katkı sunması var. Tabi bu da şartı var, tescilli olması gerekir. Şu an tabi bu savaşla birlikte özel yapılar için bu geçerli, özel yapılar için sahiplerinin bu anlamda bir nevi o çabası biraz hızlandı yani. Çünkü Sur şu an bir şantiye alanıdır. Dolayısıyla o şantiye alanı birbirini tetikliyor. Bu projeye başvurma noktasında o süreç biraz hızlandı. Şu an orada bu tür özel sivil mimari yapıların restorasyonu ciddi oranda yapılmış. Ama henüz yapılmayan da çok sayıda yapı var” (Şerefhan Aydın, Mimar).

Tarihi mekanların semtin rant değerini yükseltmesinin ve kültürel mirasın bu şekilde işlenmesinin yanı sıra Aydın, Suriçinin ayrıca bazalt taştan yapılmış olan binalarının kentin iklim şartları dolayısıyla da bir değeri olduğunu ifade ederek, 2015 sonrasında semtin gerek tarihi gerek iklim koşullarında cazibeli bir yer olarak değerlendirilmesi fikrinin paylaşıldığını, devletin sermaye ile ortaklaşarak Sur’daki yıkımı ve yeniden yapımı hızlandırdığını ifade etmiştir. Sur’daki yıkım ve yeniden yapım sürecinin devlet projeleriyle olan kısmına bir önceki (Sur’da Diriliş) adlı bölümde yer verildi. Bu süreçte tezin de ana örneklem grubu olan ve özel aktörler eliyle Sur’da yükselen restorasyon furyası incelenecektir.

3.2. Restorasyonlar ve Artan Emlak Fiyatları

Sur semtinde restorasyonların hızlanması sürecine yakından bakmak semtteki sınıfsal dönüşümü anlamak açısından önemlidir. Öncelikle restorasyon sürecinin yasal prosedürüne, yapıların mülki durumuna kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bu yapılardan birçoğu tescilli yapıdır, ancak mirasçıları dağınıktır. Tescilli olan yapılarda restorasyon için gerekli olan yasal prosedür Kültür Bakanlığı’nın ilgili birimlerine proje sunup onaylanması, takibi gibi daha karışık bir prosedür izlemeyi gerektirmektedir. Ancak Sur’da çok sayıda tescilli olmayan, binaların içerisinde kalmış, üstü beton kaplanarak birkaç katlı binalar olarak yeniden inşa edilmiş ve ikamet etmek için kullanılmış birçok yapı bulunmaktadır. Bu durumda yasal prosedür oldukça sade bir şekilde işler diyebiliriz. Ancak prosedürün sade işlediği durumlarda da dahil, genel olarak tarihi bir evin restorasyonunun Sur’da mülk sahibi olan sıradan bir vatandaşın üstesinden gelemeyeceği kadar pahalı oluşu görüşmelerde sıklıkla ifade edilmiştir. Bu durumu Soyukaya da “Pahalı bir iştir restorasyon. Tarihi bir yapıyı restore etmek hele ki taş evdir hepsi, pahalı bir iştir tabi, sıradan vatandaşın yapamayacağı şeylerdir. Bunun için devlet desteği gerekir” diyerek desteklemiştir (Nevin Soyukaya, Arkeolog, DKVD).

Görüşmecilerden yalnızca üçü Sur Olayları öncesinde kendi mülkleri olan tarihi yapıları restore etmektedir. Bunlardan biri, öncesinde elektrikçi olarak kullandığı dükkanını restore ederek yemek

salonuna dönüştüren bir esnaftır ve dönüşüm süreci sonrası restorasyon süreci zorluklarından şu şekilde bahsetmiştir:

Diyarbakır'da bir değişim furyası başlayınca, iş gücü yani maddi olarak yükseldi. Malzemede epey bir artış oldu, sıkıntılar yaşadık. Maddi yönden çok sıkıntılar yaşadık. Normal bir zamanda olsa, Sur'da bu çalışma olmasaydı, tadilat projeleri çıkmamış olsaydı ben burayı 100 liraya mal ederdim. Ama öyle bir şey olunca usta bulmakta malzeme bulmakta zorluk çektik. Bunu 6 ve 8 katlarında yaptık yani. Çok büyük bir masraf ve ağır bir masraf oldu. Kolaylık hiç yoktu, hep zorluklarla hallettik. Birçoğunu da zaten kendi imkânlarımla, kendi iş gücümle yaptım... Mesleğimiz icabı elektrik ve inşaatın içerisinde geldiklerimiz için yani biraz da benim yönümden kolaylaştırıcı olan bu oldu (Yemek Salonu Sahibi, Elektrikçi, Sur'un Yerlisi, Erkek).

Sur Olayları öncesinde Sur'da mülk sahibi olup da evini restore etmekte olan iki görüşmeci de aynı şekilde maddi zorluklardan bahsetmiştir. İki görüşmecinin de evlerinde restorasyon süreci devam etmekte olup, görüşmecilerden biri bu restorasyon süreci için ailenin tüm kaynaklarını seferber ettiklerini (gelininin altınlarını bile borç aldıklarını) ifade etmiştir. Yine Sur olayları öncesinde Sur sakini olup Sur'da Olaylardan sonra tarihi bir ev alıp restore eden bir görüşmeci de bu durumu ifade etmiştir:

Bunların (tarihi evlerin) asıl değerini kimse bilmiyor. İşin içine girdiğiniz zaman restorasyonuna girdiğiniz zaman o meblağla o zaman karşılaştığınız zaman o zaman bu evlerin değeri ortaya çıkıyor. Örneğin diyorum ben bu evime 2 kilo altın bozup, 2 kilodan da fazlaya mal olmuş bana. Ama diyeceksin ki o zaman altın uçtu, şimdi yükselmiş. Ama şimdiki rakama da mesela ben oradan bir direk ağacı aldım 170 bin liraya, şu anda 350 bin lira. Yani malzemenin iki katı şu anda gidiyor. Bu meblağ para olarak, yani zor iş (Kuyumcu, Sur Sakini, Erkek).

Görüşmecilerin birçoğu devlet tarafından verilen hibeye başvurdıklarını, bir kısmı da aldıklarını belirtmiştir. Ancak verilen hibenin asıl masrafın yanında çok cüzi kaldığını ve hiçbir şekilde yeterli olmadığını birçok görüşmeci vurgulamıştır. Yine tarihi ev restore eden bir görüşmeci, kendi restorasyon süreci bağlamında restorasyonun mali yükünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Özel mimarın olur, mimarın sana projeyi çıkartıyor. Projeyi onaylattıktan sonra devletten aldığımız mimar parası da var ayrıyeten, proje parasını da devlet ödüyor. Ama proje parasını devlet 3 milyar verirken adam projeyi çıkartmak için senden 25 milyar istiyor örnek veriyorum. Yani devletin verdiği para karşılamıyor. Örneğin diyorum mesela bir eve 100 milyar masraf mı gidiyor, sana verdiği bir teşvik parası 10 milyar gibi komik bir para verir. Yüzde onunu veriyor, geri kalan yüzde doksanını cebinden karşıla. Hadi diyelim ki biz yarattık, bulduk, yaptık. Ama bir sürü insan var bu parayı karşılayamıyor. Ve bir sürü insan var bu işin üstünde yarıda kalıyor, yapıp bitiremiyor. Ama bunların hepsinin yani benim fikrim benim görüşüm devlet bunların hepsini yapıp bitirse çok çok iyi olur” (Kuyumcu, Sur Sakini, Erkek).

Devlet tarafından verilen hibe ile kendi evini restore etmeye çalışan bir diğer görüşmeci de verilen hibe ile yol almanın yapının tamamını restore etmeye yetmediğine değinerek restorasyonun mali yükünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani örneğin, ben size bir örnek vereyim yaklaşık 900 bin liraya mal olacak bir restorasyon-imalat bütçesi var. Ama bizim aldığımız, bize verilen hibe 100 bin lira. Onun iki üç mislisini biz kendi cebimizden harcayarak yapıyoruz. Buna rağmen ancak yüzde kırkını yapabiliyoruz. Geri

kalan yüzde 60'ı sürecektir. Üç aydır uğraşıyoruz, iki buçuk ay oldu, daha yüzde kırkını bitiremedik. Düşünün ki yüzde yüzünün bitmesi için bir yıllık ve işte bugünün maliyetiyle bir altı- yedi yüz bin liraya da ihtiyaç var” (Yapımcı, yönetmen, Sur’da Olaylar öncesi Mülkü olan tarihi evini restore ediyor, Erkek).

Özetlemek gerekirse, Sur’da tarihi yapıların restorasyonuna yakından bakıldığında, tarihi yapıların tescilli olması durumunda Kültür Bakanlığı gibi birçok resmi yapıdan geçen yasal bir prosedür izlenmesi gerekmektedir. Sur’da tarihi tescilli yapıların yanısıra özellikle 70’lerde apartmanlaşmanın önünü açmak için tescilden çıkarılmış birçok tarihi yapı bulunmaktadır. Bu yapıların restorasyonunun yasal süreci daha sade olmakla beraber yine de restore edilmeleri için kültürel ve ekonomik sermaye gerektiren birçok adıma ihtiyaç vardır. Bununla beraber restorasyon gerek malzeme gerek ustalık gerekse mimarlık gibi mali açıdan sıradan vatandaşın karşılayamayacağı birçok maddi/uzmanlık kaynağı gerektirmektedir. Devlet birtakım hibeler ile destek verse de restorasyon maliyeti ile karşılaştırıldığında bu destek oldukça yetersiz kalmaktadır. Görüşmecilerden kendi evlerini restore etmeye çalışanlar ile yapılan görüşmeler, bu görüşmecilerin sınıfsal konum olarak Sur yerlilerinden daha yüksek gelirli kimseler olmalarına rağmen restorasyonda zorlandıklarını göstermektedir. (Görüşmeler 2021 yılının Haziran ayında yapıldığı düşünülürse, şu an maliyetlerin daha da arttığı söylenebilir.) Bu durum Sur’da mülk sahibi olsa bile sıradan vatandaşın restorasyon maliyetini karşılayamayacağını ve mülkünü satın şehrin başka semtlerine doğru gideceğini göstermektedir. Bir diğer deyişle Sur semtinde tarihi ev restore etmenin yüksek bir maliyet gerektirmesi, semtten bu maliyeti karşılayamayan semt yerlisinin semt dışına göçünü hızlandırarak yerine restorasyonu karşılayacak sermayeye sahip bir kesimin geldiğini göstermektedir ve bu bulgu semtte bir sınıfsal dönüşüm olduğu bulgusunu desteklemektedir.

3.2.1. Artan Emlak Fiyatları

Sur ilçesinde restorasyonların artması ve bölgedeki tarihi mekânların restore edilerek servis sektörü yapılarına dönüştürülmesi semtte kiralari artırmıştır. Görüşmecilerin neredeyse tamamı dükkân kiralalarının arttığını vurgulamıştır. Bununla birlikte tarihi ev kiralalarının ve fiyatlarının da arttığını vurgulamışlardır. Ancak tarihi olmayan evlerin ve mesken fiyatlarının oldukça düşük olduğuna birçok görüşmeci değinmiştir. Bununla birlikte birkaç görüşmeci, Sur olaylarından sonra ve özellikle artan restorasyon furiası sonrası “bir çuval altını dahi olsa” kimsenin Sur’da satılık ya da kiralık mekân bulamayacağını ifade etmiştir (Görüşmeler 2021 yazında yapıldığından kira artışları enflasyondan bağımsız olarak semtteki sınıfsal dönüşüm ile ilişkilendirilmiştir). Artan dükkân kira ve fiyatlarından görüşmecilerden alıntılarla devam etmek gerekirse;

Kiralar çok fazla. Burası (Hz. Süleyman Caddesi) çok fazla. Burası biraz açıkça konuşmak gerekirse şişirilmiş bir cadde olarak düşünüyorum. Yani ekonomik açıdan abartılmış. Eskiden Saraykapı zaten Diyarbakır’ın eskiden beri varoş diye tabir edebileceğimiz, yani söylemesi hoş olmasa da geri planda kalmış, gelişme göstermemiş semtlerden bir tanesiydi. Burası Saraykapı diye geçiyor. Ama özellikle Hz. Süleyman’ın restore edilmesi, restore edildikten sonra aşırı derece yerli turist çekmesi caddenin sirkülasyonunu artırdı. Caddenin sirkülasyonu artınca, tabi mülk sahipleri bu durumu fırsata çevirdiler (Tarihi olmayan konsept kafe işletmecisi, Erkek).

Başka bir görüşmeci ise, Sur Olaylarından sonra kafeler gibi ticari işletmelerin artışını ve buna bağlı olarak mülklerin kirasının artışını şu şekilde ifade etmiştir:

Sur savaşıdan önce şöyle söyleyeyim birkaç tane (kafe) vardı. Mesela benim aklımda kalan Dört Ayaklı Minarenin yanında Pindo Kafe vardı. Bir de işte burada Saraykapı kahvaltı evi vardı. Onun dışında pek böyle kahvaltı evi, kafe yoktu... Dediğim gibi yani 4 yıl içerisinde gerçekten çok çok değişti. Hatta 4 yıl da demeyeyim ben bir yıl içerisinde çok şey değişti. Bir sene önce mesela şu caddede 600 700 liraya en fazla kiraya bulabilirdin. Ama şu an insanların dediğim gibi gözü açıldı (Butik İşletmecisi, Erkek).

Ancak yine de ara sokaklarda kalan tarihi evlerden uygun fiyata ev kiralayan görüşmeciler de vardır. Bu evler oldukça ara sokaklarda ve hemen öncesinde mesken olarak kullanılmış ve henüz restorasyon görmemiş yapılar olabildiği gibi, daha öncesinde harabe olan ve kiralayanlar tarafından kendi çabalarıyla restore edilen yapılar olabilmektedir. Yine bir görüşmeci Sur'da hala mülk fiyatlarının oldukça düşük olduğunu, örneğin kentin daha lüks tabir edilebilecek 75. Cadde de bir ev fiyatına burada bir apartman satın alınıp, restore etmenin uygun ve olduğunu ifade etmiştir. Ancak 2022 yazında sahada yapılan gözlemler bu yapıların da restore edilerek ticari işletmelere dönüştüğünü ve daha önce ara sokaklarda sembolik sermayesi ön planda atölye tarzı yapıların da artık kafeler gibi ticari işletmelerin bünyesinde varlıklarını sürdürmeye devam ettiklerini göstermiştir. Bu durumun temel sebebi Sur'da hızla artan kira fiyatlarıdır.

Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde artan restorasyonlar ve hızla yükselen mülk fiyatlarına bakıldığında, bu durum semtte bir sınıfsal dönüşüm olduğunu ve semtin turistik ve ticari bir merkez olarak yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Semtın bu şekilde yeniden inşası özellikle Sur olaylarından etkilenmeyen bölgelerde daha çok özel aktörler eliyle yürütülse de Nevin Soyukaya bu duruma “devletin yarattığı boşluk” un (neoliberal politikalar ile yaratılan yasal boşlukların) sebep olduğunu ifade etmiştir. Bir başka görüşmeci yasal boşlukların Sur'un yeniden inşasındaki işlevini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani mesela 7 yıl önce 3 tane mekân varken Suriçinde şimdi en az 30-40 tane mekân var. Şimdi insanın buraya gelmesi için bir sebep olması gerekir, burada iyi yemek yiyorsa buraya gelir, iyi kahve içiyorsa buraya gelir, eğleniyorsa buraya gelir vesaire... Şimdi On gözlü (Köprü) tarafı da öyle. Eskiden ben hatırlıyorum yani içki içmeye giderlerdi oraya, manzarası güzel, içki içelim alem yapalım. Şimdi ne oldu, birileri geldi oraya bir bank attı, çay sattı, o büyüdü büyüdü, harika bir yer oldu. On gözlüyü bir marka yaptılar adamlar. Ha resmi yapmış, ha kaçak yapmış, sonuçta bir hizmet yapmış. Para da kazanmış. Bence büyük hizmet yapmış yani...” (Tarihi konak kafe işletmecisi, Erkek).

Özetle; Sur'da tarihi mekanların hızla restore edilerek çeşitli hizmet sektörü yapılarına dönüştürüldüğü gerek saha çalışmasında yapılan görüşmeler gerekse gözlemlerle tespit edilmiştir. Bu dönüşümün Sur'da Sur olaylarından etkilenmeyen bölümlerde özel teşebbüsler eliyle yürütüldüğü yine araştırmanın bir başka bulgusudur. Çeşitli hizmet sektörü yapılarına çevrilmek üzere tarihi yapıların restorasyonlarının artması, halihazırda pahalı olan ve “sıradan bir vatandaşın üstesinden gelemeyeceği” ifade edilen restorasyon maliyetini artırmıştır. Aynı zamanda değerlendirilen tarihi alanlar beraberinde semtte kira ve mülk fiyatlarını artırmıştır. Semtteki tarihi alanların restorasyonlar ile semti turistik ve ticari bir alan olarak yeniden yapılandırmak için kullanılması, diğer bir deyişle semtteki

tarihi yapıların özel teşebbüsler tarafından restore edilerek çeşitli işletmelere dönüştürülmesi, devletin neoliberal politikalarla yarattığı yasal boşlukların bir sonucudur ve semtin sınıfsal dönüşümünü hızlandırmaktadır. Semtte tarihi alanların bu şekilde bir yeniden değerlendirilmesiyle oluşan gayrimenkul fiyatlarının artması, Sur'da rant alanı oluştuğunu göstermektedir. Oluşan rant farkı ile beraber semtteki dönüşümde ifade edilen “devletin yarattığı yasal boşluklar ile semtteki dönüşümün hızlandığı” bulgusu, yine kavramsal çerçevede tartışılan soylulaştırmanın bir global şehir stratejisi olduğu ve soylulaştırılan alanlarda “neoliberal devletin pazarın kural koyucusundan ziyade aktörlerinden biri olduğu” bulgusu (Lees, Slater, Wyly, 2008: 163) ile örtüşmektedir. Semtte artan restorasyonlar ve artan mülk fiyatları (ve kiralari) sebebiyle semtin dar gelirli sakinlerinin semtte tutunamayarak şehrin başka alanlarına göç ettikleri ve artan restorasyon maliyetini karşılayabilecek ekonomik sermayeye sahip bir kesimin semte yerleştiği söylenebilir. Tarihi yapıların restore edilerek çeşitli hizmet sektörü yapılarına çevrilmesi ile semt, sakinlerinden arındırılarak, daha çok orta üst sınıfa hitap eden çeşitli tüketim mekanlarının yoğunlaştığı bir turistik ticari merkeze dönüşmektedir.

3.3. Diyarbakır Küçeleri

“Bazalt taşlı dar sokaklar, rengârenk şemsiyeler, yüzlerce grafitinin işlendiği renkli duvarlar ve her biri sanat eseri gibi tasarlanmış oturma alanları... Savaşlar ve çatışmalar nedeniyle zaman zaman sekteye uğrasa da binlerce yıldır yaşamın devam ettiği Sur ilçesindeyiz” (DW SPİKER).

DW Türkçe haber kanalı, Diyarbakır Sur'da “Diyarbakır Küçeleri” başlıklı haber videosunda (4 Haziran 2022) Sur sokaklarının değişimini “Diyarbakır sokaklarının rengarenk dönüşümü” olarak duyurmuştur. Haberde Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde yerel girişimlerle başlayan dönüşümden bahsedilirken, kendilerine mikrofon uzatılan kişiler de Sur'un yeni sokaklarını “daha samimi, otantik hem tarihi hem de yeni” olarak tarif ederler. Sokaktaki kafe işletmecilerinden Roza Türk, “sokağın şimdilerde hareketli bir sokak olduğunu” ancak “bundan beş altı yıl önce bu sokağa geldiğinde ürkerek yürüdüğünü ve sokağın eskiden çok atıl bir durumda olduğunu” ifade etmişlerdir. Haber videosunda yer alan çeşitli görüşmeciler de bu durumu doğrulamışlardır. DW spikeri ayrıca Sur sokaklarındaki hareketliliği şu sözlerle anlatmıştır;

“2015 yılında bıçak gibi kesilen turizm, güvenliğin sağlanmasıyla yeniden başladı. Diyarbakır'ın her yerinde yüzlerce tur otobüsü, binlerce turist görmek mümkün. Kente gelen turistlerin de ilk durağı bu sokaklar...”

2020 yılında yapılan pilot araştırma, 2021 yılında Haziran-Aralık ayları arasında yapılan saha çalışması ve 2022 yılında haziran ayında Sur'da yapılan gözlemler, DW spikerinin de vurguladığı Sur'un gittikçe turistik bir alana dönüşümünü ve alandaki ticari işletmelerin aydan aya denilebilecek bir hızda çoğaldığını doğrulamıştır. Bir önceki bölümde (Sur'da Diriliş) bu dönüşümün doğrudan devlet politikaları ile şekillenen uygulamalarından bahsedildi. Burada yine spikerin de vurguladığı yerel girişimciler tarafından turistik olarak yeniden inşa edilen Sur'dan bahsedilmektedir. Bu dönüşümün aktörleri, daha önce de bahsi geçen ve Zukin'in şehir köyleri anlayışı ile şehri alternatif bir tarzda soylulaştıran, sembolik sermayeleri ile ön planda olan yerel girişimcilerdir denilebilir.

3.3.1. Hem Sur’lu Hem Değil

Sur’da yerel girişimciler tarafından açılan mekanların çalışanları, işletmecileri ya da sahipleri ile yapılan görüşmelerde, görüşmeciler kendilerinin mekanlarını açmadan önce de semtle ilişkili olduklarını ifade etmişlerdir ve kendilerini semtin ve kentin bir sakini olarak değerlendirmişlerdir. Sadece görüşmecilerden biri başka bir ilden gelmiş olup, bir tanesi de Diyarbakır’da çocukluktan sonra ayrılıp restorasyon için ara ara geldiğini ifade etmiştir. Bunun dışında görüşmeciler genel olarak Diyarbakır’da ikamet etmektedir. Birkaçı da Sur semtinde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşmeciler kendilerine mekanlarını açma süreci sorulduğunda; bir kısmı kendilerinin daha önceden semtle ilişkisi olmasının mekânlarını açarken kolaylaştırıcı bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Bir görüşmecinin bu konu hakkındaki yorumu, bu tavrı özetler niteliktedir.

Ya aynı bölgede yaşıyoruz, onlarla (Sur semti yerel sakinleri ile) aynı bölgede yaşadım, Diyarbakır’da yaşadım, Sur’da yaşadım. Buraları biliyorum, buranın kültürünü örf âdetini biliyorum. Dil mesela Kürtçe konuşuyorum kolaylaştırıcı bir dil oluyor, hemen seni Kabul ediyor. Bir de böyle bir ev onarıyorsun, güzel bir şey yapıyorsun, bu da onlar için hoş, işte evin onarılmasını burada yaşayan insanlar seviyor, iyi bir şey. Bu tür şeyler kolaylaştırıcı oldu (Avukat, Tarihi konak kafe sahibi, Erkek).

Ancak görüşmeler derinleştğinde görüşmecilerin, kendilerini Sur semti yerlilerinden kültürel ve sembolik sermaye bakımından ayrı gördükleri ve semt sakinleri ile doğrudan bir temasları olmadığı kanısına varılmıştır. Görüşmecilerin neredeyse tamamının semt dışında, Sur semtine oranla daha nezih semtlerde ikamet etmesi, bu kanıyı desteklemektedir. Sur semtindeki yerel işletmecilerin daha önceden, kendi çocuklukları ya da ailelerin çocukluklarının semtte geçmesi ya da kendilerinin Diyarbakırlı olması gibi durumlar ile semtle ilişkili olduklarını ifade etmelerine rağmen, kendilerini açık bir şekilde semtin yerel sakinlerinden kültürel, ekonomik sermaye bakımından farklı gördükleri kanısına varılmıştır. Semtin yeni gelenleri olarak yerel girişimcilerin, semt sakinleri ile mekanlarını açma sürecinde ve sonrasında gerek kendilerinin gerek müşterilerinin çeşitli zorluklar yaşadığını ifade etmesi bu ayrımı destekler niteliktedir. Kendilerini her ne kadar bölgenin ve Sur’un bir parçası olarak gördüklerini ifade etseler de görüşmecilerin semti tekinsiz bir yer olarak gördükleri kanısına varılmıştır. Görüşmecilerin semtte kendileri ve kendileri gibi işletmecilerin gelmesiyle Sur’un daha güvenli, temiz, güzel bir yer olmaya başladığını ifade etmesi bu kanıyı desteklemektedir.

Bunun yanı sıra semt sakinleri ve semtin yeni gelenleri olarak yerel işletmeciler arasında örtük çatışmalı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Görüşmecilerden birinin bu durumdaki yorumu, semtteki yerel girişimciler ve Sur semtinin daha önceden beri sakini olanlar arasındaki bu örtük çatışmayı özetler niteliktedir.

Yani burada (Sur’da) tabi ki düzgün insanlar vardır. Ona lafım yok ama marjinal tipler çok fazla. Ve çoğunluğu da zaten bu bölgenin insanı. Ha dersiniz ki camı çerçeveyi mi kırıyorlar, rahatsızlık duymak sadece bu değildir. Sadece camımı çerçevemi indirmeleri beni rahatsız etmez sadece. Şimdi eğer ben bu sebepten müşteri kaybediyorsam bu benim için rahatsızlık verici bir durumdur. Ben de buranın insanıyım, onların dilini de bilirim, jargonunu da bilirim. Çünkü ben de Sur çocuğuyum yani. Doğma büyüme Çarıklyım yani. Beni şahsi olarak rahatsız etmez ama benim müşterimin rahatsız olması benim rahatsız olmam demektir dolaylı yoldan. Ben eğer buradaki o

sayının fazla olmasından (marjinal tiplerin) kaynaklı 9 10'dan sonra gezintinin durduğunu düşünüyorsam, yanlış veya doğru bu benim fikrim, yanlış da olabilir. Bu beni rahatsız edicidir (Tarihi olmayan konsept kafe işletmecisi, Erkek).

Özetlemek gerekirse, Sur'da semtin yıkımın olmadığı bölgelerindeki dönüşüm sürecinin aktörleri olan yerel girişimcilerin, kentle ve semtle önceden ilişkileri olması bakımından “yerel” olduğu ancak semt sakinlerinden ekonomik, kültürel, sembolik sermaye bakımından ayrıldıkları söylenebilir. Ayrıca semtteki işletmecilerin semt dışında, çoğunlukla daha nezih semtlerde ikamet etmesi de bu durumu doğrulamaktadır. Semtin yerel işletmecileri, semtle dolaylı ilişkileri bakımından yerel, ancak sınıfsal konumları bakımından semtin “yenisidirler”. Semt sakinleri ile semtin yeni gelenleri olarak yerel girişimciler arasındaki örtük çatışmalı ilişki bu kanıyı desteklemektedir (Bu örtük çatışmalı ilişki ilerde “Öteki Sur” adlı bölümde detaylı olarak işlenecektir).

3.3.2. Sur'da Otantiği Savunmak

Diyarbakır Sur ilçesinde, yerel girişimciler tarafından Sur'da yıkımın olmadığı bölümlerde açılan mekânların detaylarından bahsetmek gerekirse, bu yapıların çoğunlukla tarihi evlerin restore edilerek kafe, kahvaltı evi olarak ticari işletmeler olduğu daha önce de ifade edilmişti. Bu mekanların bir kısmı, klasik anlamda genel turist müşterilere hitap eden işletmelerdir. Bu yapılara tarihi yapılarda açılan kahvaltı evleri, kebab dükkanları, hediyelik eşya dükkânları gibi işletmeler örnek verilebilir. Örneğin, babadan kalma tarihi dükkanını restore edip yemek salonuna dönüştüren görüşmeci, müşteri profilini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

Bizim müşteri profilimizin yüzde yetmiş aile. Devlet memuru olur, işinden çıkar çoluk çocuğu ile yemeğe gelir. Turlara hitap ediyoruz, yurtiçi veya yurt dışından misafirlerimize hitap ediyoruz. Gruplar halinde yemekler ve sunumlarda bulunuyoruz... Turlarla anlaşmalar oluyor, şöyle söyleyeyim; her yıl İstanbul'da biliyorsunuz gıda fuarı açılıyor. Türkiye genelinde bütün tüm Türkiye'nin katılımı ile organize edilen fuarlara bizler de katılıyoruz. Broşürlerimizle kendimizi tanıtarak. Tabi bu tur firmaları, şirketleri de araştırma yapıyorlar hem lezzet yönünden hem hijyen yönünden, güler yüzlülük yönünden tercih ettikleri yerlerden biri biziz. Bizimle anlaşma sağlayan böyle 8-10 tane tur grupları var, her geldikleri zaman bizi tercih ediyorlar. Burada onları ağırliyoruz (Elektrikçi, Tarihi Yemek Salonu Sahibi, Erkek).

Klasik anlamda yerli ve yabancı turistlere hitap eden bu işletmelerin yanısıra Sur'da yine yerli ve yabancı turiste hitap eden ancak “özelleşmiş birtakım temalar yoluyla inşa edilmiş” (Zukin, 2010) başka işletmeler de vardır. Bu yapılar daha önce kavramsal çerçevede bahsi geçen otantik yapılardır. Bu işletmeler yine tarihi mekânlarda açılan mum, hat atölyesi, kurutulmuş çiçeklerden resim tablosu üretilen işletmeler ya da geleneksel ve yerel bir dövme sanatı olan “deq” atölyesi gibi çeşitli özgün sanatsal faaliyetlerin icra edildiği atölyeler ya da atölye- kafeler; resim atölyesi, cam atölyesi gibi çeşitli atölyeler ve etnik giyim mağazaları, butikler, içerisinde çeşitli sanatsal faaliyetlerin de yürütüldüğü tarihi konak kafeler gibi işletmelerdir. Kimi durumlarda sadece sembolik sermayenin ön planda olduğu ve yine kavramsal çerçevede bahsi geçen öncülerden sayılabilecek işletmelere de rastlanmıştır. Görüşmelerden birinde Sipahi Çarşısı olarak adlandırılan ve ikinci el mobilya dükkanlarının bulunduğu bir çarşıda tarihi olmayan bir binada ve müşteri olarak öğrencilerin

gelmesinin hedeflendiği bir konsept kafe bu öncü işletmelere örnektir. Görüşmecilerin kendilerinden alıntılarla devam etmek gerekirse birkaç örnek;

Normalde biz 4 ortağız, ama diğer iki ortağımız üretimle ilgili birtakım sıkıntılar yaşadığı için bir süreliğine bize devrettiler. Ben ve arkadaşım devrettiler, şu an ben ve arkadaşım bakıyoruz. Ortaklığını ikimiz yürütüyoruz. Âma bizimle çalışan ayrıca atölyemiz olan arkadaşlar var, aşağıda. Onlar da tasarım işte cam boyama işleri yapıyorlar. Üst katta da ...'in resim çalışmaları var. (İsmi araştırma etiği sebebiyle gizlendi.) Onlar da bizim bünyemizde işlerini, çalışmalarını yürütüyorlar (Tarihi mekânda kurulmuş çeşitli sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü bir kafe / atölye işletmecisi, Kadın).

Görüşmecilerin işletmelerinde sanatsal faaliyetler ile ticari işletmelerin bir arada olarak kurulması, ticari yapıların sanatsal faaliyetlerle içiçeliği, Sur'un bahsi geçen otantik olarak inşa edilen işletmelerinin ortak özelliğidir. Yine görüşmecilerden bir başka örnek vermek gerekirse, Sur'da aileden kalma tarihi evini restore etmekte olan görüşmeci, restorasyon bittikten sonra tarihi evini nasıl değerlendirmek istediğini şöyle ifade etmiştir:

Yani etrafında bir iki ev daha var böyle bu durumda olan (Restore edilmemiş tarihi yapılar olan). Eğer onlarla anlaşabilirsek veya onları satın alabilirsek orayı (restorasyonu devam eden evini) büyük bir butik otele dönüştürmeyi düşünüyoruz. Yok, eğer bu olmazsa eğer o zaman orayı küçük bir kendimiz de böyle bu işlerin içinde olduğumuz için bir sanat akademisine dönüştürmeyi düşünüyoruz. Evet, ama daha henüz şey değil. Tam belli değil. Sadece düşünce yani (Yönetmen, tarihi evini restore etmekte, Erkek).

Açılan mekânların ister konak kafe tarzı, restore edilerek açılan kafe olsun isterse butik ya da sanat atölyesi, hemen hepsinde işletmeciler mekânlarını çeşitli kültürel referanslarla betimlemişlerdir. Ayrıca Sur'un otantik, tarihi yapısının, mekânlarını burada açmaya karar vermelerinde etkili olduğunu, Sur'un enerjisini, doğallığını, sıcaklığını, öze dönüş anlamına geldiğini vs. vurgulamışlardır. Görüşmeciler kendilerine mekanlarını açmak neden için Sur ilçesini seçtikleri sorulduğunda, ilçeyi "tarihi, romantik, otantik, samimi, sıcak, Diyarbakır'ın ruhu" gibi kelimelerle tarif ederek kendi işletmeleri için bu semti uygun gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca semtin kalabalık olması ve turistik olarak canlı bir yer olması da işletmecilerin semti seçmesinde bir diğer önemli sebep olarak ifade edilmiştir. Görüşmecilerin kendi ifadeleriyle Sur'u ve kendi işletmelerini nasıl tarif ettiklerine birkaç örnek vermek gerekirse; özgün sanatsal faaliyette bulunan bir atölye işletmecisi, kendisine atölyesini neden Suriçinde açtığı sorulduğunda şu şekilde cevap vermiştir:

O şey oldu birazcık, mum hani hem böyle biraz romantik hem böyle biraz otantik geldiği için buna uygun tek yer Diyarbakır'da Suriçi. Burası turistik bir yer ve kalabalık. Benim kitle ulaşmak istediğim kitle de buraya geliyor açıkçası. Burada çok yoğun kafeler var, canlı müzik yerleri var. Bulduğum sokaktan bütün bu kitle geçiyor. Burada tanıtımım daha kolay olacağı için burayı seçtim... İnsanlarda şu an burada mum yapma ve mum alma kültürü oluşuyor. Hoşuma gidiyor bu (Mum Atölyesi, Üreticisi ve İşletmecisi, Kadın).

Görüşmeciler genel olarak işletmelerini sadece ticari işletmeler olarak görmediklerini ve işletmelerinin sanatsal faaliyetlerle iç içe olduğunu vurgulamıştır. Görüşmelerden alıntılar ile devam etmek gerekirse, bir başka görüşmeci kendi işletmesini neden Sur'da açtığı sorulduğunda Sur'u ve işletmesini şu şekilde tarif etmiştir.

Çünkü Diyarbakır'ın ruhu Sur içinde bana göre. Hani kalkıp bu işi tamam Diclekent'te, 75'te yapabilirsin ama daha modernize edilmiş şekliyle yapabilirsin. Burası daha böyle geleneksel, Diyarbakır'ın ruhu burası yani yüzden tarihin de dokuları hep burada, buradan doğma bence yüzden biz burayı tercih ettik. Ve insanlar burayı artık ticari yönüyle değil de biraz böyle nefes alma, ne bileyim yani insanlara sorduğunuzda Diyarbakır'daki insanlara sorduğunuzda en çok tercih edilen yerlerden biri bana göre Suriçi. O yüzden biraz da ticari kaygıyla yaklaştık olaya. Dediğim gibi biz daha önce ticaret amaçlı yapmadık bu işi, arkadaşlarımıza hediye amaçlı yapıyorduk, hediye verelim... Satış olunca hoşumuza gitti yani o satışlardan az da olsa ihtiyaçlarımızı karşılamaya başladık ve ticarete dökmeye karar verdik. Bunun da Sur'da olabileceğini düşündük. Biz yaptığımız işin de doğal yönü ağır olsun istedik. Nasıl? Doğadan topladığımız çiçekleri aynı şekilde insanlara sunmak istedik. Herhangi bir renklendirme, yapıştırmadır, onlar yok yani bizim çalışmalarında. Çiçekleri nasıl topladıysak o şekilde. Kitaplar arasında kurutuyoruz mesela (Çeşitli özgün sanatsal faaliyetlerin olduğu kafe/atölye, Kadın).

Görüşmecilerin işletmelerini sadece ticari işletmeler olarak tanımlamadıkları, yine Sur'da görüşme yapılan işletmelerin neredeyse tamamı için geçerlidir. İşletmelerini yukarıda sayılan “doğal, sıcak, samimi, organik, romantik” gibi nitelendirmelerle değerlendirmelerinin yanısıra kimi durumda başlangıçta ticari kaygılarla işletmelerini açmış olsalar da zaman içerisinde işlerinin bunun ötesine geçip daha manevi anlamlar yüklendiğini farklı cümlelerle ifade etmişlerdir. Özgün sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü bir atölye işletmecisinin bu konudaki yorumu, görüşmecilerin bu konudaki genel tavrını özetler niteliktedir;

Yani benim şu an o kadar içim rahat ki. Sanki hep bu işi yapacaktım da bir anda buna gelmiş gibi. Aslında maddiyatı düşünüp yaptım ama şu an maddiyat değil ben burada deşarj oluyorum. Manevi tatmin gerçekten çok önemli ve bu şu an ben de seratonin salgılıyorum... (Mum Atölyesi / İşletmecisi, Kadın).

Görüşmecilerin, “mekânlarını açarken motivasyonlarının ne olduğu” sorusuna verdikleri cevaplarda da benzer şekilde, mekanlarına manevi anlamlar yükledikleri söylenebilir. Bu manevi anlam bazen “tarihe sahip çıkmak”, bazen kişisel geçmişi ile bağ kurmak ya da atalar ile bağ kurmak olabilirken, bazen de sanatsal faaliyetlerde bulunmanın kendisi bir çeşit ahlaki üstünlük duygusu olarak tarif edilmiştir. Kavramsal çerçevede ele alınan ve Zukin'in bahsettiği bu ahlaki üstünlük (*Moral superiority*) duygusuna bölüm sonunda detaylıca değinilecektir. Ancak bu ahlaki üstünlük duygusu olarak adlandırılan durum; görüşmecilerin işletmelerini yalnızca ticari işletmeler olarak tanımlamaması ve işletmelerin çeşitli temalar yoluyla otantik olarak inşa edilmesi durumu ile iç içe olduğundan, burada da değinmek faydalı olacaktır. Bir görüşmecinin mekanını açma motivasyonunu nasıl tanımladığı, bu ahlaki üstünlük ve manevi anlama güzel bir örnektir.

Ben Sur içinde doğdum, 7 yaşına kadar Sur içindeydim, 7 yaşına kadar zaten bilinçaltı oluşuyor, karakteri oluşuyor. 7 yaşına kadar tekrardır aslında. Dolayısıyla böyle hayalimde Sur içinde, Sur'da dolaşırken bile iyi hissediyorum. Buranın enerjisi çok yüksek, burada kendimi iyi hissediyorum. Buraya ait olduğumu hissediyorum, aidiyet duygusu çok önemli. Burada kendimi sokaklarda daha özgür daha Rahat hissediyorum. Ve durmadan sokaklarda dolaşıyorum. Birgün biri beni gördü dedi ki, “hocam hayırdır burada çok dolaşıyorsunuz, kafe açmayı mı düşünüyorsunuz? Sonra durdum dedim”, Vallahi böyle bir şey düşünmüyorum ama sen söyledin şimdi neden olmasın dedim. Ondan sonra, çünkü bu evi öncesinde satın almak istedim, onarmak

istedim. Kafe dışında başka aktivitelerin de olduğu başka bir mekâna dönüşün istedim böyle bir evin. Evin içerisinde de sanat çalışmaları olsun, edebiyat, müzik ve diğer çalışmalar olsun istedim. Dolayısıyla bu evi buldum onardım, bir buçuk yıla yakın çok zor şartlarda, koşullarda, sokak çeteleriyle, buradaki insanlarla, anlayışla, Kavgâ ederek bu işi bu hale getirdik (Avukat, Tarihi Konak kafe sahibi, Erkek).

Görüşmelerde Sur'un tarihi yapısının yalnızca işletmecilere değil burada çalışan kimselere de benzer bir motivasyon verdiği görülmüştür. Aşağıda kendisinden alıntı yapılan görüşmeci, Suriçinde tarihi konak kafe çalışanıdır. Sur'da çalışma motivasyonunu benzer şekilde tarihle bağ kurmak gibi manevi bir anlamla açıklamıştır. Görüşmecinin bu konudaki yorumu, görüşmecilerin genel kanısını yansıtmaları açısından konuya güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Ben burada çalışmayı neden tercih ediyorum? Şimdi Sur yani bize bu taşlara baktığımız zaman, ya da bu havayı soluduğumuz zaman bizde ayrı duygular uyandırır. Bizi farklı hissettirir. Mesela ben etrafıma baktığımda ben tarihimi görüyorum, benden önce yaşamış insanları görüyorum. İnsanların yaşayış biçimini, kültürünü, nasıl yaşamışlar ya da onların hissettiklerini hissetmeye çalışıyorum çoğu zaman. O yüzden de her insan böyle kendi kökenleri üzerinde deyim yerindeyse biraz sağlam dikilebilir. Biraz sağlam bir şey yaratabilir. Biraz da hani bu mekanlar biraz da bizim açımızdan öze dönüştür. Kendi kültürümüze, kendi tarihimize dokunur. Yani ben böyle düşünüyorum, ben de (tarihi mekanda kafe) açmayı düşünüyorum. Ama özellikle yani başka yerlerde çok daha cazip ya da potansiyeli çok daha yüksek olabilecek yerler de olsa illa da burası diyorum. Çünkü asalet ya da köken dediğimiz olay bizim için önemlidir yani (Tarihi konak kafe çalışanı, Kadın).

Görüşmecilerin işletmelerini sadece ticari yapılar olarak görmeyip, işletmelerine tarihle bağ kurmak ya da sanatsal üretimde bulunmak gibi çeşitli bakımlardan manevi anlam yüklemelerinin yanısıra, kimi zaman görüşmeciler kendilerini, Sur'un tarihsel varlığının bir çeşit mirasçısı ve Sur'daki tarihi anlatının devamcısı olarak nitelendirmişlerdir. Diğer işletmelerle benzer şekilde öncesinde mesken olarak kullanılan tarihi bir yapının, yarı- restore edilerek konak kafeye çevrilmesi ile açılan tarihi konak kafenin işletmecisi olan bir görüşmecinin bu konudaki yorumu, görüşmecilerin genel kanısını yansıtmaları açısından güzel bir örnektir. Görüşmeci kendisine neden Sur'da böyle bir mekan açtığı sorulduğunda şu şekilde cevap vermiştir.

Çünkü bunlar tarihi yapılarıdır. Evet, belki bir köle ilişkisiyle bunlar inşa edilmiştir, binlerce köle çalıştırılmıştır. Bu yapıların değerli olduğunu da göstermez ama burada bir emek var. Halkların emeği var, Ermenilerin, Kürtlerin, Türkmenlerin, Türklerin vesaire... Halkların, Keldanilerin, Asurilerin emeği var. Bu evler onlara tanıklık etmiş. Birer hafızaya tanık ettiriyor bize, bu yönüyle bizim için bir değeri var. Normalde bu evler de yapılırken yüzlerce köleyle yapılıyor, zorbalıkla yapılıyor. Bu yapının ne kadar meşruluğu olabilir ki? Olamaz yani, bir değeri de olamaz yani. Ama değerini taşıyan kısmı aslında budur, hafıza olarak bize bir şeyler hissettiriyor olması. Halkları tanıtıyor olması, hikayesinin olması aslında. Bir dairenin hikâyesi olamaz ki. Ama bu evin hikayesi var. Bu eve yüzlerce insan geldi. Herkes bir hikâye anlattı. Filankes dedi ki işte benim annemle babam burada sevişirdi, dayızadem şurada teyzemle beraber kalırdı, diğer tarafta mutfakta yemeğimizi yapardık. Kız çocuğu büyümüş, şu an yetmiş yaşına gelmiş, benim babam Türk Telekom'da çalışırdı, buraya sinema getirdik, bütün mahalle sinema izlerdik... Vesaire milyon tane

şey yani. Bir sürü hikâye yani, biz burada hikâyenin devamcısıyız işte (Öğretmen, Tarihi Konak kafe işletmecisi, Erkek).

Görüşmecilerin işletmelerini açma motivasyonu, neden Sur'u seçtikleri gibi sorulara verdikleri cevaplarda olduğu gibi, kendilerine işletmelerine gelen müşteriler ve müşteri olarak hedef kitleleri sorulduğunda, bu sorulara verdikleri cevaplarla uyumlu olarak hedef kitlelerini ve işletmelerine gelen müşterileri genel olarak sembolik sermayesi ön planda olan kişiler olarak tanımlamışlardır. Görüşmecilerden genel turist kitlesine hitap eden, çanta, aksesuar dükkanı ya da tesbih atölyesi gibi geleneksel zanaatkar dükkânı işletmecisi gibi görüşmeciler her kesimden turiste hitap ettiklerini belirtmişlerdir. Otantik olarak inşa edilen ve tezin de ana örneklem grubu olan konak kafe işletmecileri, tarihi konak kafe-atölye işletmecileri gibi işletmeciler, bu yönüyle de diğer genel turistik işletmelerden ayrılmaktadırlar. Bu işletmeciler ya da işletmelerde çalışanlar, mekanlarına gelen müşterileri, “kendini bilen, tarihin değerini bilen, elit, okumuş, ...” gibi kültürel ve sembolik sermaye içerisinde değerlendirilebilecek özelliklerle tarif etmişlerdir. Örneğin, Tarihi konak- kafe çalışanı bir kadın olan görüşmeci, mekanlarına gelen müşterileri şu şekilde tarif etmiştir.

Yani açıkçası biraz düşünen biraz meraklı insan gelir. Şimdi şöyle niye her insan böyle tarihi bir yer, diyelim ki z kuşağına çok hitap etmeyebilir. Biraz açıkçası tarihe ilgisi olan insan gelir. Z kuşağından da gelen oluyor ama nadirdir. Onlar da bir şekilde arayışı olan insanlar yani gençlerimizdir. Diyelim ki meslek açısından avukatı da gelir, doktoru da gelir, ne bileyim sokakta seyyar satıcısı da gelir gazetecisi de gelir. Ondan sonra normal esnafı da gelir, hepsi gelir ama hepsinin ortak noktası nedir? Biraz tarihin kendisinden önceki yaşamın merakıdır, onu burada oturtan, buraya çeken şey.

Yani mesela ben şu an bir 75'teki (cadde) ne bileyim Diclekent'teki villaların işletmesi bir de burayı karşılaştırayım... Diyelim ki şeye gidiyor bir Baby People gibi bir bilmem ne gibi bir yere gider. Sadece bir kahvenin o üstündeki resimlerinin fotoğrafını çekebilmek için bir sürü para döker kalkar. Bu mekanlarla o mekanlar arasındaki fark bu. Biz gelince duvarların fotoğrafını çekiyoruz, burada bulunan işte asil ağacın fotoğrafını çekiyoruz işte eski havuzun fotoğrafını çekiyoruz, sokağın fotoğrafını çekiyoruz, duvardaki resmin fotoğrafını çekiyoruz. Ama o kahve fotoğrafını çekiyor. Fark bu (Tarihi konak kafe çalışanı, Kadın).

Görüşmecinin de vurguladığı, “okumuş, meraklı, düşünen” gibi özellikler, birçok görüşmeci tarafından “kendini bilen insanlar” olarak ifade edilerek mekanlarına gelen müşterileri nitelerek için kullanılmıştır. Görüşmecilerden birkaç alıntı ile devam etmek gerekirse;

Müşteri profilimiz genellikle kendini bilen, eğitilmiş insanlardan oluşuyor. Böyle de olmasını istiyorum açıkçası. Tabi biz diğer insanlara da kapımızı kapatmıyoruz. Yaş grubumuz genelde 40 yaş altıdır. Meslek olarak da o kadarını bilemeyeceğim, gelen insanlara mesleğini sormuyoruz ama genelde temiz okumuş, entelektüel diye tabir edebileceğimiz bir grup müşteri kitlemiz (Tarihi olmayan konsept kafe işletmecisi, Erkek).

Beni tercih eden kitle benim için yeterli. Onlar çünkü geniş bir tabakayı oluşturuyor Diyarbakır'da. Orta seviyede öğretmenler var... Sağlık çalışanları, ondan sonra hukukçular. Genelde zaten arkadaş çevrem de bunlardan oluştuğu için. Bi de ben tangoya gidiyorum, Tangomed'e, dans kursuna. Ordakilerin de çoğu geldi. Dans kursları, yoga salonları... Bunlar benim hedef kitlem şu an (Mum Atölyesi Üreticisi/ işletmecisi, Kadın).

“Bizim mekanımız halkın değerlerini yaşatan ve yaşatmaya çalışan herkese açıktır. Bizim tek isteğimiz budur yani, buraya çöpçü de oturabilir, gazeteci de oturabilir, yönetmen de oturabilir. Halkın değerlerini taşıyan herkes oturabilir... (Mekanımıza) sinema ile ilgilenen arkadaşlar geliyor buraya, sanatla uğraşan arkadaşlar geliyor, uyuşturucu kullanan arkadaşlar geliyor. Sarhoş olan arkadaşlar da geliyor ama hoş insanlar geliyor. KENDİNİ BİLEN ARKADAŞLAR GELİYOR” (Öğretmen, tarihi konak kafe işletmecisi, Erkek).

Özetle görüşmeciler mekanlarına gelen insanları belli bir bilgi birikimine ve anlayışa sahip insanlar olarak tarif etmişlerdir. Zaman zaman çeşitli meslek gruplarından bahsetseler de işletmecilerin mekanlarına gelen müşterileri tarif ederken kültürel sermaye özelliklerini ön plana çıkardıkları görülmüştür. Görüşmelerde çoğunlukla atıf yapılan “Diclekent” semti, şehrin ekonomik sermayesi ön planda olan insanların yaşadığı bir semttir. Görüşmecilerin kendi mekanlarını bu semtlerdeki mekanlara gelen insanlardan ayrı görmeleri ve bu şekilde bir karşıtlıktan bahsetmeleri, Sur’daki işletmecilerin, işletmelerine manevi-kültürel bir üstünlük atfetmelerinin bir başka örneğidir. Görüşmecilerin işletmelerini AVM kültürü, Diclekent’te sadece tüketime yönelik olarak ifade ettikleri eğlence kültürünün dışında bir “kültürel tüketim faaliyeti” olarak gördükleri söylenebilir. Bu durum yine kavramsal çerçevede bahsi geçen ve Zukin’in otantikliği bir mekanı, ürünü diğerlerinden ayıran özellikler toplamı olarak anlatıp, otantik mekanların genel tüketim örüntülerinden kendilerini nasıl ayırdıklarının (*non-populist*) bir örneğidir denilebilir. (Zukin: 2010) Yine bir başka görüşmecinin mekanlarının kimlere hitap ettiği sorulduğunda, kendi ifadeleriyle özgün üretimlerinin tüketicisi olabilecek bir birikime sahip olan bir kitleye işaret etmesi ve üretimlerini de “derinlik” olarak genel tüketim kültüründen ayırması açısından, görüşmecilerin genel olarak vurguladıkları Sur’daki özgün kültürel tüketim faaliyetlerini özetler niteliktedir.

Valla her yaştan insanlara hitap ediyor ama genelde gençler, öğrenciler geliyor. İlerde burayı gençlik merkezi haline de getirebiliriz, bu çok istediğim bir şey açıkçası. Bunun dışında benim kendime kafamda tasarladığım bir projem daha var, kadın çay ocağı diye. Her insanın her yaşta insanın gelebileceği bir mekan ama şöyle her insan gelsin ama bu işin derinliğini bilen, işte kavrayabilen, bu güzelliği görebilen insanların gelmesi ayrıca hani sevindirir beni. Çünkü yaptığımız iş kolay bir iş değil... Yani bu emeği görebilen insanların gelmesi ve bunu ifade etmeleri ayrıca beni çok motive ediyor (Çeşitli sanatsal faaliyetlerin bulunduğu tarihi kafe/atölye, Kadın).

3.3.3. Suriçi Kültürü

29 Aralık 2021’de Amedradyotv’de yayınlanan “Her Telden” adlı programda, programın sunucusu Mirzan A. Rahim, konuğuna “Son yıllarda popülerleşen Suriçi Kültürü”nü sorar ve programda zaman zaman bu kültürü konuşurlar. ”Suriçi Kültürü” olarak adlandırılan, Sur’da özellikle 2015 sonrasında artan, sergi, konser, kitap söyleşileri, yazar buluşmaları, çeşitli sanatçıların katıldıkları imza günleri gibi sanatsal faaliyetlerdir. Bu durum, saha çalışmasında da gözlenmiştir. Soru formunda doğrudan Sur’daki sanatsal faaliyetler hakkında soru bulunmamıştır. Ancak saha çalışmasında Sur’da bulunan ve medyada geniş yankı bulan Ahmet Güneştekin’in Keçi Burcu’nda açılan sergisi ziyaret edilmiş ve yine saha çalışmasında tarihi bir konak kafede sergisi bulunan ressam Hakan Yaşar ile bir görüşme yapılmıştır. Sur’da saha çalışması boyunca konser, imza günü, herkese açık atölye faaliyetleri gibi çeşitli sanatsal faaliyetlere sıklıkla rastlanmıştır. Bu görüşmelerle birlikte, Sur’da tarihi konak

kafelerin sosyal medya hesaplarında çeşitli sanatsal etkinliklerin duyuruları da incelenmiştir. Ayrıca görüşmelerde tarihi konak kafe işletmecileri de kendilerine ‘mekanlarını kimlerin tercih ettiği’ sorulduğunda, bir önceki bölümde kültürel ve sembolik sermayeye sahip bir kitleden bahsetmişler ve Suriçinde oluşan bu kültürel tüketim faaliyetine değinmişlerdir. Görüşmecilerden bir alıntı yapmak gerekirse; mekanlarına gelen insanları tarif eden bu görüşmecinin yorumu, genel olarak görüşmecilerin bu konudaki tavrına örnektir:

Öğretmenler geliyor, doktorlar geliyor, avukatlar, sanat ve edebiyatla ilgilenenler okuyanlar sorgulayanlar, kendini bilen insanlar geliyor diyelim. Mesela çok sayıda üniversiteden hocalar geldi, profesörler geldi yani gelen kitlemiz belli. Bizimle empati kurabilen, okumuş insanlar işte, edebiyatla hayatla sanatla derdi olanlar. Çok arabesk bir ortam yaratmadık, müziğimiz, tarzımız yemeğimiz, mekanda bir çizgi çizdi yani. Yani bir sınır koydu yani buraya girip kendini ait hissetmeyenler hemen dışarı çıkıyor... Buraya okullar da geliyor, turlar da geliyor. Farklı kesimler geliyor, Kapımız herkese açık, ama biz buranın biraz elit bir yer olmasını istiyoruz. Elitten kastım da şu, yani okuyan, araştıran sorgulayan insanlar olsun istiyoruz. İşte üniversite öğrencileri buraya geliyor, öğretmenler geliyor daha ziyade yani okuma meraklısı olan insanlar, çok sayıda yazar sanatçı buraya geldi. İşte opera dans gösterisi yaptık burada. Yani burada hayatla derdi olan, hayatı seven mücadele eden, enerjisi yüksek insanlar, okuyan insanlar, sorgulayan, sanatsal birikimi olan insanlar. Yani hayatta bir yerde durmaya çalışan insanları bir arada toplamaya çalıştık. Hiçbir derdi olmayan işte öylesine oturalım diyen insanlar tek tük de olsa geliyor. Âma genel olarak kitlemiz bu (Avukat, Tarihi Konak kafe sahibi, Erkek).

Saha çalışması sırasında Sur’da tarihi Keçi Burcunda Ahmet Güneştekin’in “Hafıza Odası” adlı sergisi de ziyaret edilmiştir. Sergi medyada geniş bir yer alırken, birçok kesimden de eleştiriler almıştır. Tezin konusu bağlamında, bu eleştiriler ve sergi değerlendirildiğinde, Suriçi kültürü olarak adlandırılan kültürel faaliyetler ile değerlendirilebilecek sergi, Diyarbakır’da protesto edilmesi açısından, Sur’un yeni gelenleri olan grup ile semt ve kentin yerel sakinleri arasındaki örtük çatışmanın görünürleştiği bir örnek olarak önemlidir. Sergi yalnızca semt ve kent sakinleri tarafından değil, ayrıca çeşitli akademisyen ve sanatçı tarafından da “haddini aşmak, hafızayı metalaştırmak ve bağlamından koparmak” olarak değerlendirilip eleştirilmiştir. Aslı Uluşahin’in sergi hakkındaki yorumu, tez konusu bağlamında sergiyi değerlendirmek açısından önemlidir.

“Belki de serginin hedefi budur: Hafızası sıfırlanmış, ısıtılı bir başlangıç? “Sur Toledo olacaksa”, Güneştekin neden kentin sanat elçisi olmasın?” (Aslı Uluşahin, ARGONOTLAR,2021).

Öte yandan Sur’da gerek saha çalışması sırasında gerek sonrasında sergi, konser gibi birçok kültürel faaliyete rastlanmıştır. Saha çalışması sırasında hem sergisi ziyaret edilen hem de kendisiyle görüşme yapılan Norveç’te yaşayan ressam Hakan Yaşar’ın sergisi de hem medyada geniş yer bulması hem de kentin ileri gelenleri tarafından serginin ilgi odağı olması açısından önemlidir. Hakan Yaşar, kendisinin Avrupa’dan gelip Sur’da sergi açma motivasyonunu şöyle değerlendirmiştir;

Çok duydum, çok gördüm dışardan biri olarak. Sanatın eksikliğini de hissediyorum, bunu da anlıyorum nedenlerini. Çünkü ön planda o kadar şey var ki burada acılar olsun, açlık olsun, bu son süreçte yaşananlar olsun, halkın iradesinin elinden alınması olsun. Bu tarz şeylerde tabi sanat en son plana atılır. Belki de şu anlamda sanat gerçekten güçlüdür, silahtan da güçlüdür. Güçlü bir

alettir sanat kullanmasını bildiğiniz sürece. Burada hem birkaç gün nefes aldırtmaya geldim, bir şeyler görsün diye... (Hakan Yaşar, Ressam).

Özetlemek gerekirse Sur'da oluşan ve "Suriçi Kültürü" olarak adlandırılan çeşitli sanatsal ve kültürel faaliyetler, Suriçinin turistik olarak inşasının yanı sıra semtin sanatsal faaliyetlerin de yeni toplanma alanı olduğunu göstermektedir. Suriçi kültürü olarak adlandırılan bu oluşum, Sur'da Diriliş adlı bölümde değinilen ve ülke genelinde düzenlenen anaakım kültürel sanatsal faaliyetlerden, daha özgün, yerel, çeşitli olmasıyla ve genel bir kitleden ziyade belli bir birikime sahip görece azınlık bir kitleye hitap eden(*non-populist*) kültürel faaliyetler olmasıyla ayrılmaktadır. Araştırmanın etik kuralları gereği isimleri verilemeyen mekanlarda düzenlenen çeşitli opera konserleri, yerel sanatçıların konserleri gibi örnekler bu türden özel bir kültürel tüketiciye hitap eden, özgün sanatsal faaliyetlerden biridir.

"Suriçi Kültürü" olarak adlandırılan oluşum, Sur'un kültürel ve sembolik sermayenin ön plana çıkarıldığı bir kültürel ve sanatsal faaliyet ve tüketim alanı olarak da yapılandırıldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle Suriçi kültürü, Sur'un yerel girişimciler tarafından otantik olarak yeniden inşasında önemli bir bileşendir. Bu olgu, Sur'un ticari-turistik bir alan olarak yeniden inşa edilmesinin yanında, Sur'u 'otantik' olarak yeniden de inşa eden bir kesime ve kültürel tüketici grubuna işaret etmektedir.

3.3.4. Yeni Medya Araçlarının Sur'un Yeniden Yapılanmasındaki Rolü

Zukin, "kültürü şehirlerin yeniden yapılandırılmasında hem bir strateji hem de tema olarak tanımlarken", (Zukin, 2010: 14) bahsettiği kültürün ayrılmaz bir parçası olarak yeni medya araçlarının gücüne de değinir. Ona göre, "genellikle görünür olan yatırımcıların sermaye gücü ve devletin yasal gücü dışında medyanın wiki ve bloglar gibi yeni medya araçlarını da içeren ve tüketicilerin beğenilerini (yansıtan) kültürel gücünü dikkate almadan şehirleri kontrol eden gücü değerlendiremeyiz" (Zukin, 2010: 14). Bahsedilen medya araçlarının Sur semtindeki dönüşümdeki rolüne değinmek gerekirse, saha çalışmasında ve soru formunda olmamasına rağmen birçok görüşmeci bu duruma değinmiştir. Bir görüşmeciden alıntılanmak gerekirse bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Yani (tarihi konak kafe olan mekân) birçok faaliyette kullanıldı. Burada Diyarbakır'ın tanıtımı için diziler çekildi, filmler çekildi, reklamlar çekildi, belgeseller çekildi. Hani özellikle belgesel, çok fazla belgesel çekildi Diyarbakır'ın tanıtımı için. Hani dedik ki biz bunu kapısı kapalı yapmayalım, insanlar da gelsin, bu müziği de dinlesin, insanlar da bu kültürü öğrensin, şiirler dinlesin, kitap tanıtımları olsun, her gün müzik olsun... Öyle öyle bugüne kadar geldi yani" (Tarihi Konak Kafe İşletmecisi, Erkek).

Görüşmecilerin büyük bir kısmı, restore edilen tarihi mekanlarda yapılan klip çekimleri, belgesel çekimleri ya da çeşitli *Youtuber*'ların çekimleri gibi örnekler vererek Sur'un tarihi – otantik yeniden inşasının medyada geniş yer bulduğuna değinmişlerdir. Bu durum bölgenin turistikleşmesinin doğal bir sonucudur. Ancak aynı zamanda bu mekânların yeni medya mecraları kullanıcılarının zevkince de tasarlandığını göstermektedir. Kısa bir medya taraması ve Instagram gibi uygulamalarda karşılaşılan örnekler, ayrıca araştırmada yer alan işletmecilerin mekanları için açtıkları çeşitli yeni medya hesaplarını aktif bir şekilde kullanması da bu durumu destekler niteliktedir. Dolayısıyla Sur semti yeniden inşa edilirken, üretilen mekanlar semtin kültürel anlamda tüketicilerinin beğenileri

doğrultusunda da şekillenmektedir. Tezin ana konusu semti otantik olarak inşa eden çeşitli yerel girişimciler olduğu için bu kısım araştırma kapsamına alınmamıştır. Bahsedilen bu çift yönlü etkileşim bir başka araştırmanın konusu olarak çalışılmalıdır. Literatürde de bu anlamda bir boşluk olup, böyle bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

3.4. Ahlaki Üstünlük Söylemi

Sur'da Sur Olayları sonrasında ve yıkımın olmadığı yerlerde restore edilerek açılan mekanlardaki otantiklik, sıcaklık, enerji, tarihi yapı gibi vurguların bu mekanların ticari birer yapı olmalarının yanı sıra bir çeşit kültürel / sembolik sahip sermayedarlar eliyle yeniden inşa edildiğini ve üretilen mekanların yine bu türden sermayeye sahip bir hedef kitlesi olduğundan bahsedildi. Bu durum, Sur'da soylulaştırma sürecinin, özel aktörler eliyle ve Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde nasıl ilerlediğini gösterirken bir yandan da Sur'da devlet eliyle yıkımlarla yeniden inşa edilen soylulaştırma sürecine alternatif bir model sunmaktadır (*Urban villagers*). Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde özel aktörler eliyle ilerleyen bu alternatif soylulaştırma sürecinin önemli bir bileşeni de giriş kısmında da bahsedilen “ahlaki üstünlük” söylemidir.

Zukin, tarihi yapıları koruyarak ya da semt sakinlerinin komşuluk ilişkileri gibi çeşitli değerleri markalaştırarak kenti yeniden inşa edenlerin (*urban villagers*), daha büyük ölçekli planlamalarla ya da kimi zaman metaları ucuzlaştırıp standartlaştırma yoluyla kenti yeniden inşa edenlerin karşısında (*corporate cite*) bir çeşit ahlaki üstünlük hissine sahip olduğundan bahseder (*moral superiority*) (Zukin, 2010). Daha önce kavramsal çerçevede ele alınan ve giriş bölümünde bahsedilen bu “ahlaki üstünlük” Sur'da gerek üretilen semboller üzerinden gerekse restorasyonlar ile tarihi yapıların kurtulması söylemi üzerinden girişimcilerin çeşitli şekillerde ifade ettikleri ahlaki üstünlük söylemine denk düşer. Bu ahlaki üstünlük söyleminin Sur'daki özgün halini birkaç başlıkta toplamak gerekirse, saha çalışmasında sıklıkla bahsedilen temalar olarak “tarihin kurtulması söylemi”, “Diyarbakır algısının değişiyor olması” ve Sur'da “kadın girişimcilerin arttığı söylemi” olarak birkaç başlıkta toparlanabilir.

Bir önceki bölümde detaylıca anlatılan Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde, ağırlıkla tarihi yerlerin restore edilerek çeşitli ticari işletmelere dönüştürülmesi sürecini olumlu görme motivasyonundan biri “tarihin kurtulması” söylemidir. Çünkü 2015-16 Sur Olayları ve sonrasında devlet eliyle tarihi yapıların büyük bir kısmı yıkılarak inşa edilen “Sur” karşısında, yıkımın olmadığı yerlerdeki dönüşüm yapıların restorasyonu ile ilerlemektedir. Görüşmelerden örnekler vermek gerekirse;

Şu anda belki ticari anlamda kafe yapıyorlar belki ama olsun. Önemli olan bu evlerin onarılması. Bugün kafe olur, yarın kafelere ihtiyaca cevap vermez butik otel olur, kültür merkezi olur ya da sanat merkezi olur. Ama önemli olan bu evlerin bu betondan arındırılması, restore edilmesi, yıkılmaması korunması. Asıl önemli olan o. İşte bazıları diyorlar ki, “niye kafe yaptınız?” İyi de yani bu kadar masraf yaptıktan sonra, burası sanat merkezi olsa iş yapmayacak. Kültür merkezi olsa iş yapmayacak. Aslolan şey bunun onarılması. Eminim bunlar daha sonra dönüşecektir. Yani kafelerin bazıları sanat merkezine, galerilere dönüşecektir, antikaların satıldığı yerlere dönüşecektir. Evler şimdilik onarılсын, önemli olan o. Uyanış başladı, doğru değişim dönüşüm başladı. Bu sevindirici, desteğin biraz artması lazım. Duyarlılığın biraz daha artması lazım. Yurtdışından dönüşleri de duyuyoruz. Yurt dışından dönüp buraya yerleşmek isteyen, buralı olan

insanlar. Yine butik otel gibi kafeterya gibi, restoran gibi mekânlara dönüştürmek istiyorlar. Bu da güzel, sevindirici bir olay (Avukat, Tarihi Konak kafe sahibi, Erkek).

Yine Nevin Soyukaya da yıkımlar ile karşılaştırıldığında bu restorasyon sürecinin en azından geri dönüşü mümkün olduğuna değinmiştir:

Tabi ki hepsi Diyarbakır'ın kültürü, hepsi Diyarbakır'ın. Ama işte Diyarbakır öyle bir kent ki binlerce yıldır aralıksız yaşamın sürdüğü bir kent olduğu için. Ama farklı kültürler tarafından da zaman zaman işgale uğrayan, zaman zaman yönetilen bir kent olduğu için ya da savaş veya göçle çok farklı kültürlerin bir arada yaşadığı binlerce yıldır bir arada yaşadığı bir şehir. Dolayısıyla çok kültürlü, çok dinli, çok inançlı bir şehir. Bu nedenle de aslında çok köklü bir şehir. Çok da zengin bir şehir. Kafelerde yapılan değişiklikler, sokaklarda yapılan değişiklikler, işte özel girişimciler tarafından yapılan değişiklikler elbette ki geri dönüşü mümkün. Sonuçta tamamen yıkılıp yok edilmedi. Yani ne yaparsınız? Bunların hepsi alınan kararlarla ilgili, uygulanan politikalarla ilgili bir şey. Ruhsatları iptal edersiniz, ya da sınırlı sayıda ruhsat koyarsınız. Yaşam alanlarıyla, konut oranıyla işte ticari oranı eşitlersiniz, oranı belirlersiniz, ruhsatı ona düzenlersiniz. İşte değiştirilen fiziki dokuda yeniden özgüne dönük uygulamalar yaparsınız, geri döner. Burada problem yok. Ya da insanlara bu bilinci aşıyorsunuz bir yandan da ve insanlar da daha bilinçli bir şekilde sahip çıkarlar. Yani size koruyoruz demişler, evet bir nebze korunuyor tabi ki, fakat daha bilinçli korumaları için biraz daha belki farkındalık yaratmak gerekiyor. Evet zarar veriyor Sur'a da ama dönüşü yine de mümkün. Fakat asıl sorun ve asıl kayıp, Sur'da işte o altı mahallede uygulanan yıkım ve yıkım sonrası kazı faaliyetleri ve sonrası uygulanan o ucube diye tanımlayacağım kimse kusura bakmasın, kentle, kentin özgün dokusu ile mimarisi ile uyuşmayan o yapıların yapılması ve yeni bir kent yaratma çabası. Yani girin Suriçine o yeni yapılan alanlara, Alipaşa'ya da işte Fatihpaşa'ya, sonra da gidin Ankara'da Hamamönüne bakın, aynı. Aynı değişen bir şey yok ki, özgünlük yok. Çünkü Ankara'da oturup proje çizildi. Ve daha bütün bunlar yaşanmadan önce bunların yapıldığı çok net. Bu nedenle diyoruz, Diyarbakır'da yaşanan bir kent kırımıdır yaşanan ve aslında bir de kültürel kırımdır. Çünkü kriminalize edildi, ardından yok edildi, ardından dönüştürüldü. Bu üçüne bir arada baktığımızda çok planlı, hepsi bir merkezden planlanmış ve uygulamaya sokulan bir durum var. Diğer bölgelerde de var, ama Diyarbakır'ı farklı kılan dünya mirası, tescilli alan, kentsel sit alanı olması. Şimdi dolayısıyla ikisini biraz (özel aktörler eliyle dönüşüm vs. devlet eliyle yıkımın olduğu alan.) ayrı kefeye koymak lazım. Korumakla yükümlü ve de sorumlu yerel ve dünya ölçeğinde sorumlu olan yönetimler bu kadar yok edince ve de bir boşluk yaratınca, tabi ki ülke halkı da bunu yapıyor ne yazık ki. Yapmalı mı tabi ki hayır, yapmamalı, tabi ki bu dile getirilmeli, tabi ki kentlinin en azından bunu yapmaması için birtakım girişimler olmalı. Belki sivil toplum örgütlerince denetlenmeli (Nevin Soyukaya, Arkeolog).

Mimar Şerefhan Aydın da Sur'da yıkımın olmadığı yerlerdeki dönüşüm sürecini yorumlarken dikkatli olunması ve sürecin Sur Olayları sonrasında bölgenin sahiplenilmesi olarak yorumlanmaması gerektiğine dikkat çekmiştir:

Tabi asıl bunu tersten okumak yanlış olur. İşte şu an sanki bir sahiplenme var, bu savaş onu hızlandırdı gibi anladysam herhalde yanlış anladım... Belki birileri böyle yorumlayabilir. İşte savaş oldu ama bak hemen sonrasında restorasyonlar başladı gibi yorumlamamak lazım. İster istemez bir şantiye alanı olarak değerlendirdik orayı mesela en basitinden biz bu dükkânı tamir

ettiğimiz zaman yan komşu da işte onun da küçük bir tamirâtı var, gelip diyor ki işte usta gel benimkini de bir tamir etsene. Bu normal bir etkileşimin sonucudur yani. Orada şantiye durumu olduğu için diğerleri de... Tabi o kültürel turizm merkezi, inanç merkezi yapmanın da bir sonucu olarak bunu değerlendirebiliriz. Yani çünkü ciddi bir rant, ciddi bir kazanç elde ediliyor. Orada ciddi bir ekonomi dönüyor Sur içerisinde. Dolayısıyla o ekonominin dönmesiyle işte vergilerin devlete akması tabi ki de tercih edeceği bir şeydir (Şerefhan Aydın, Mimar).

Şeyhmus Diken'den ve diğer görüşmecilerden örneklerle bu sürecin semtteki tarihi yapıların bir şekilde korunması anlamına geldiğini düşünen görüşmeciler de vardır. Diken'in görüşleri ve esnaf olan bir diğer görüşmecinin konuya bakışı bu konuda genel olarak görüşmecilerin tutumunu özetlemektedir:

Devlet bu geldiğimiz süreçte bu alanları ticarileştirdi. Yani insandan soyutlayarak ticarileştirme derdine düştü. Nedir mesela, yeni yapılan alanlarda işte butik oteller, hediyelik eşya satan yerler, bu tip şeyler açmaya niyet etti. Bu eski evlerin de az kalan eski evlerin de sakinleri de artık bu tip evlerde yaşayamayacaklarını ve buraların da iyi para ettiğini görünce birçoğu artık bunun üzerinde ısrarın da gereksizliğine kanaat getirdi. Ve dönüştü işte. Bizim ticari mekanlara dönüştü. Kafe yapıldı, kültür merkezleri yapıldı, çeşitli hediyelik eşyaların satıldığı mekanlara dönüştü. Böyle oldu yani. İyi ki de böyle oldu yani. Yoksa buralar da yıkılıp elden gidecekti. Hala yaşıyor yani en azından artık buralarda ev olarak yaşayamayanlar gelip burada bir iki saat nostaljik bir zaman derdine düşüyor (Şeyhmus Diken, Yazar).

Eski tescilli evlerin restorasyonu gerçekleşiyor şu an, o da çok güzel bir olay. Yani en azından ıslah oldu. Evler kurtuldu... Tescilli evleri görmek için bir sürü turist gidip geliyor buraya hoşumuza gidiyor, en azından çarşıda hareketlilik var, ekmek dönüyor. İnsanlar para kazanabiliyor, oteller çalışıyor, lokantalar çalışıyor, kuruyemişçiler... Yani güzel bir çalışma var (Kuyumcu, Sur'da tarihi ev restore eden, Erkek).

Görüşmelerde diğer dikkat çeken ve bir çeşit ahlaki üstünlük söylemi olarak nitelendirilebilecek nokta da görüşmecilerin Sur'un dönüşümünü, ülkede Diyarbakır algısını değiştirecek olumlu bir adım olarak görmeleri ve vurgulamalarıydı. Öyle ki görüşmecilerden restore edilen yapılardan ya da ticari mekanlardan bir fayda sağlamasalar dahi bu durumu vurguladılar. Birkaç örnek vermek gerekirse;

Mesela 2018'den bu yana gelen misafirlerin, dışardan gelen insanların kendi görüşümle mesela söylüyorum, çok çok farklı insanlar gelir. Şehir dışından insanlar gelir, yabancılar da gelir. Yabancıların mesela şehir dışından gelen insanların birçoğu hani Cahit Sıtkı Tarancı'nın Evi hani Diyarbakır'ın örnek evlerinden bir tanesi olarak ki daha güzel güzel evler de vardır Diyarbakır' da aynı zamanda doğduğum ev de öyle. Hani gelen misafirlerin iki şeyi var mesela; Diyarbakır'ın bu kadar güzel olduğunu bilmemeleri, ikinci şey de insanların böyle anlayışlı olduğunu bilmemeleri. "Biz sizi işte hep televizyonlardan işte hep medyadan, hep sağdan soldan görüyorduk". İşte Diyarbakır hani kendi tabirimle söyleyeyim bir mağara, bir baraka çöl gibi bir yer. Ama Diyarbakır'ın işte bir metropol şehir olmadığını, atıyorum böyle tarihinin olmadığını sanan insanlar geliyordu. Çok şükür hani gelen insanlar da hani mutlu ayrılıyor.

Kendi şahsıma hani dediğim gibi bir sürü sevdiğim insan, bir sürü arkadaş bir tarihi kaybettim Sur'lu olarak. Pozitif yönüye hani insanlar hani bilmiyordular daha doğrusu. Sur olayları olduktan sonra Diyarbakır'ın Sur'unu duydular, görmek istediler, anlattılar. Ben şu kapıdan

buranın içerisinde gelen insanın hani “Ben sizden özür diliyorum, sizden özür dilerim” diyerek ve hüngür hüngür ağlayarak bana geldiğini gördüm... İşte ben Sur’un böyle bir yer olduğunu, Sur içindeki insanların böyle olduğunu ve hatta Diyarbakırlı insanların böyle olduğunu bilmiyordum. Hep önyargıyla (baktık). Bu benim için pozitif bir şeydir. Herkes Diyarbakır’ı görsün, Diyarbakır’ı tanınsın, Diyarbakır’ı bilsin isterim (Tarihi/kurumsal konak kafe çalışanı, Erkek).

Öyle bir şey yok ama Doğu’nun ya da Diyarbakır’ın yanlış bilindiğini herkes biliyor. Nasıl söyleyeyim, gelip görmelerini isterdim. Buranın ne kadar güzel olduğunu, hani görmelerini isterim. Mesela aşağıya (İçkale) gidip buraya bakmalarını, Sur’daki tarihe şu surlara falan bakmalarını isterdim. Benim için değil ha, tespih için değil yani. Tarihi zenginlikleri görmelerini isterdim (Tespah Atölyesi sahibi/zanaatkar, Erkek).

“Özellikle Sur olaylarından sonra burada yaşayan sayısı azaltıldı yani, öyle de olması gerekiyordu bence. Çünkü burası hani bu şehre değer katıyor ya Suriçi. Hani Diyarbakır’ın karpuzu meşhur değil ki. Karpuz nedir yani? Burada milattan önceye dayanan yapılar var, karpuz nedir? Biz karşıyız yani, buranın karpuzla, tatlıyla veyahut da halayla tanıtılması doğru değil yani, buranın tarihi var.13-14 medeniyet geçmiş, her birinin izi var burada, her yer tarih. İnsanlar paylaşıyor yani, İspanya’nın gotik sokakları, al burası da aynı yani ne farkı var? Ama işte yavaş yavaş, şimdi devlet mekân açmaz, devlet işletme kurmaz yani, bunu özel şahıslar yapar. Ne kadar yapsan o kadar değerlendirir. Şimdi çöplüğü alıyor adam, restorasyon yapıyor, harika bir yapı çıkıyor ortaya. Güzel bir şey” (Tarihi konak kafe işletmecisi, Erkek).

Yapılan yeni mekanların ülkedeki Diyarbakır ve doğu algısının (önyargılarının) yıkılmasına katkıda bulunması iddiasının yanı sıra, Sur’da kadın girişimcilerin artması ve bunun da semtin gelişiminin bir göstergesi olması söylemi de bir başka ahlaki üstünlük söylemi olarak işlevlenmektedir. Bu durumla ilgili saha çalışmasında sorular da sorulmakla beraber, semtte Hz. Süleyman Caddesi dışında kadın girişimcilerin arttığına dair anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır.

Sur’da kadın girişimcilerin çoğunlukta olduğu yer Hz. Süleyman Caddesidir. Bu durum DW Türkçe kanalında “Diyarbakır’daki Nişantaşı” adlı video ile Sur semtinin olaylar sonrası dönüşümünde kadın girişimcilerin arttığı üzerinden haberleştirilmiştir. Bu konuda saha çalışmasında kadın girişimcilere özel bir teşvik olup olmadığı sorulduğunda ise KOSGEP girişimci desteğinden bahsedilmiş olup kadın girişimcilere ayrılan ödeneğin daha fazla olabileceği ifade edilmiştir. Bunun dışında görüşmelerden kadın girişimcilere özel bir teşvik konusunda bir bilgi edinilememiştir. Ayrıca kadın girişimci olarak görünen mekânların bir kısmının da aslında işletme kadın girişimci olarak görünse de mekân sahibinin örneğin eşi ya da diğer erkek ortaklar ile işletildiği de birçok görüşmede dile getirilmiştir. Bu konuda özel bir çalışma yapılmadığı için genel olarak Sur’da en azından kadın girişimci ‘görünürlüğünün’ arttığından söz etmek mümkündür. Görüşmeciler, genel olarak semtte kadın girişimcilerin ve esnafın artmasının semti ve kenti geliştiren bir durum olarak değerlendirmiştir ve semtte kadın girişimcilerinin artmasının, semtin otantik olarak yeniden yapılanma sürecini olumlu görme motivasyonlarından biri olduğu görülmüştür. Görüşmecilerden bir alıntı ile bu durum şöyle ifade edilmiştir:

Hz. Süleyman Caddesinde özellikle kadın girişimci sayısı oldukça fazlaştı. Daha da artmasını umut ediyorum. Çünkü kadın girişimci gerçekten de bir değer katıyor... Kadın girişimcinin, kadın

esnafın çoğalması tüm esnafın da yararınadır aslında (Tarihi olmayan konsept kafe işletmecisi, Erkek).

Sur'da yıkımın olmadığı yerlerdeki dönüşümün, kimi zaman tarihi yapıların kurtulması, kimi zaman Diyarbakır ile ilgili kamuoyunun olumsuz yargılarının değişmesi ya da kadın girişimcilerin artması gibi çeşitli ahlaki üstünlük söylemleriyle olumlu görme motivasyonu, semtteki sınıfsal dönüşümü perdeleyen bir işlev görmektedir. Örneğin genel olarak alternatif medya mecraları dahil Sur'da yıkımlar ve yıkımların olduğu mahallelerde yaşanan göçler “mutenalaştırma, soylulaştırma” olarak adlandırılıp haberleştirilirken, Sur'da yıkımın olmadığı yerlerde yerel girişimciler tarafından restorasyonlarla yeniden inşa edilen Sur çoğunlukla “Sur'un yaralarını sarmak, tarihi evleri kurtarmak” gibi başlıklarla haberleştirilmiştir ve bu alanlardaki insanların semitten göçüne yer verilmemiştir. Dolayısıyla ahlaki üstünlük söylemi, semti alternatif bir tarzda soylulaştırmanın yolu olarak “otantığı savunmanın” doğal bir parçası olmakla beraber, Sur'da devlet politikalarıyla kurumsal şehir anlayışı ile soylulaştırılan alanların karşısında konumlanması da bu söylemle mümkün olmaktadır. Aslında Zukin'in de ifade ettiği gibi şehri otantik olarak yeniden inşa edenler ile kurumsal şehir anlayışı ile yeniden inşa edenler, birbirlerine karşıt gibi görünseler de ikisi de şehri soylulaştırmanın farklı biçimleridirler. Tezin konusu bağlamında bu bölümde Sur'u otantik olarak yeniden inşa eden ve kültürel/ sembolik sermayeye sahip yerel girişimcilerden ve kurulan ahlaki üstünlük söyleminden bahsedildi. Yine Zukin, otantiklikten “seçilmiş bir yaşam tarzı ve performansı” olarak bahsederken, bunun “aynı zamanda (semtin yerlileri olan kimseler için) bir yerinden etme (süreci) olduğundan” bahseder (Zukin, 2010: 4). Öteki Sur adlı bölüm, Sur'un yerel sakinlerinin bu yerinden edilme sürecini ele almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖTEKİ SUR

“Sur’un komple ele alınıp öyle işlenmesi gerek. Bir yerde işte cennet, öbür tarafta her türlü şeyin olduğu olmaz yani. Bir kültür evi açtık, ya bizim sokağın her köşesinde bir tane kapkaççı vardı. Bunları temizledik yani hayat verdik bu sokağa. Uyuşturucu, terör, şimdi bizim oraya girdiğiniz zaman rahatlıkla gelinebiliyor ama arka sokaklara yok. Veya Melikahmetin arka sokaklarında bu rahatlık yok. Meryemana Kilisesinin sokağına rahatlıkla giremiyorsun...” (Sur Eşrafından, Tarihi Konak Kafe işletmecisi, Erkek).

“Şimdi Suriçi insanın yalancı cennetiydi, benim yalancı cennetimdi. Her şey gönümceydi. Şimdi ben itildim dışarıya binanın parasını ver, yol çevre parasını ver, yok elektrik parasını ver, yok ışıklandırma parasını ver, yok asansör bozuldu bina bir araya gelemedi, motor bozuldu bina bir araya gelmedi... Hep derttir, hep çiledir, hep kahırdır. Sur güzeldi. Ha diyeceksin ki insanın da modernleşmesi, çağ atlaması hak değildir? Bunlar benim için çağ atlama değil, modernleşme değil, benim gözümde bunlar sömürüdür. Benim gözümde bunlar vahşettir” (Antıkacı, Erkek).

“Suriçi yani fakir bir yer. Fakir bir yer ama mesela insanlar oraya kahvaltıya gelip 50 lira (2020, pilot araştırmadan) veriyorlar. Yani adamın bir günde kazanabileceği parayı adam bir saatte gelip kahvaltıya veriyor. Böyle bir zıtlık var Sur’da” (Tarihi Konak Kafe çalışanı, Erkek).

“Öteki Sur” kavramı ile Sur’un dönüşmeyen kesimlerinde yer alan ancak gerek devlet eliyle yıkımın olduğu yerlerden sürülen gerekse Sur’daki tarihi alanların özel aktörlerce yeniden inşasında dışarda kalan semt sakinlerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde Sur Olayları ile semtten ayrılan kesimden, Sur olayları sonrası semtten ayrılan kesimden ve halihazırda Sur’da kalan Sur semti yerlilerinden bahsedilecektir. Bu kesim çoğunlukla görüşmelerde “tekinsiz, tehlikeli” ya da “muhafazakâr” olarak bahsi geçen kesimdir. “Tekinsiz Sur” algısı hakkında yazarak, (saha çalışmasında yer alan sorulara dayanarak) Sur semtinin yeni esnafı ile eski semt sakinleri arasındaki ilişkilerden, genel olarak görüşmecilerin Sur yerlileri hakkında düşüncelerinden bahsedilecektir.

Ayrıca Sur semtinin yıkımın olmadığı yerlerdeki dönüşüm sonrası artık Sur’dan taşınmak durumunda kalan matbaa gibi eski sanayi yapıları, ya da taşınmayı bekleyen eski matbaacı gibi yapılara da yer verilecektir. Sonra henüz dönüşümün (devlet ya da özel aktörler eliyle) uğramadığı mahallelerin muhtarlarıyla görüşmelerden yararlanılacaktır. Bu mahalleler semtin yine tarihi yapıların yoğun olarak yer aldığı ancak çöküntü alanı konumunda görülen, uyuşturucu vs. gibi durumların yaygın yaşandığı yoksul mahallelerdir. Henüz dönüşümün uğramadığı “tarihi” mahallelerin muhtarlarıyla yapılan görüşmeler Sur’daki sınıfsal dönüşümü göstermek açısından gerekli görülmüştür. Bunun yanı sıra Şehmus Diken’in semtin eskiden kalan “Son Kasetçi”, Şapkacı gibi esnaflarından bahsettiği çeşitli yazılardan faydalanılacaktır. Amaç semtin devlet politikalarıyla şekillendirilen ya da tezin ana konusu olan, semtin yıkımın olmadığı yerlerinde özel aktörlerce yeniden inşa edilen Sur dışında kalan Sur’u göstermek ve semtin sınıfsal dönüşümünü tartışmaktır.

4.1. Giriş

4.1.1. Sur'un Kısa Geçmişi

Diyarbakır ili Sur ilçesinin kısaca demografik değişimine bakıldığında, görüşmecilerin de ortaklaştığı bir durum ortaya çıkar. Semtin 1950li yıllara kadar, Diyarbakır ilinin temel yerleşim yerlerinden olduğu, semtin en eski sakinlerinin ve Diyarbakırlı olan herkesin semtle ya çocukluğunun orada geçmesi ya da ailesinin eskiden orada ikamet etmesi gibi durumlarla ifade edilmiştir. Ancak yıllar içerisinde apartmanlaşmanın başlaması, kentin Suriçinden dışarı doğru genişlemesi ile Suriçindeki müstakil evlerden dışarıya doğru bir göç ve semtin de il dışından göçle gelen insanların tercih ettiği bir yer olmasıyla demografik yapısının değiştiği de yine görüşmelerde anlatılan bir durumdur. Görüşmecilerden, ayrıca kent sakini olan ve kent hakkında kitaplarıyla bilinen Şeyhmus Diken, semtin yakın tarihteki demografik dönüşümünü şu şekilde anlatmıştır:

“1950li yıllarda kent sakinleri artık Diyarbakır'ın Suriçinden sur dışına taşınmaya başlıyorlar. Artık dünyada ve Türkiye'de apartman tipi ve çok katlı yapılar, betonarme yapılar dönemi başlıyor. Hatta 50li yıllara girerken o cumhuriyet döneminin mimari örnekleri hemen Sur'un dışında Dağkapı'dan çıkarken işte memur evleri, Turistik Palas 1954'te yapılıyor, Dilan Sineması yine 1950li yıllarda İtalya'dan getirtilen bir Ermeni mimara yaptırılıyor. Yani 50li yıllarla beraber hızlı bir şekilde Suriçinden sur dışına transfer başlıyor. Bu transferin başlamasıyla Surlarda yeni kapılar ihtiyaç başlıyor... Kent ekonomik nedenlerle 70li yıllarda ekonomik nedenlerle çok ciddi göç almaya başlıyor. 70li yıllarla beraber bu gelen kentin yoksul, ekonomik açıdan kente sığınmaya çalışan yeni sakinleri, yoksul sakinleri...Nedir burası eski bir şehirdir, olanakları çok geniştir. Onların da köyde falan yapabileceği çok şey yoktur. Daha çok topraksız yoksul köylüler dediğimiz geliyorlar. Bunlar iki noktaya yerleşiyorlar. Bir bölümü biraz parası olanlar Sur içinde artık eski kent sakinlerinin apartmanda yaşamayı tercih etmesi nedeniyle terk ettikleri eski bazalt taş evlere yerleşiyorlar. Biraz parası olanlar yani çeperden gelenler. Ama hiç parası olmayan ya da çok çok az parası olanlar da bu defa kentin dış bulvarlarında, işte Benüsen bölgesinde ve böyle birtakım yerlerde hızla gecekondu yapımına başlıyorlar. İşte Benüsen bölgesinin gecekondulaşması 70li yıllardan itibaren, oralar aslında kent bahçeleri. Ama o bahçeleri hızla talan ediyorlar, bahçe sahipleri de artık bir şey yapamıyor. Bir bölümü işgal ediyor, bir bölümü de parayla satın alınıyor. Bir süre sonra oralarda yapılar yapmaya başlıyorlar...”

Yine görüşmecilerden Sur'da doğup büyümüş ve ailesi ve aile iş yeri hala Sur'da olan bir matbaacı, semtin dönüşümünü benzer şekilde anlatmıştır:

Eskiden Diyarbakır'ın, İstanbul'la kıyasladığınız zaman hani İstanbul yerlisi derler ya, Beyoğlu dediğimiz kesim. Diyarbakır'ın da kendi Diyarbakır yerlisi Sur içinde otururdu. Mahalle kültürü vardı, onunla insanlar sokakta en başından en sonunda oturan kişinin akrabalarına kadar tanırlardı birbirlerini. Daha sonra köyden kente göç başladığında Suriçi daha çok varoş semte dönmeye başladı. Maddi durumları daha düşük ailelerin kaldığı yerlere dönmeye başladı ki o betonarme yapıların içinde yaşayanlar. Çoğu zaten tarihi evlerin üstüne beton çekilmiş evler, diğerleri de artık kendi imkanlarıyla yapılmış evler var. Çoğu zaten dikkat ederseniz kat mülkiyeti olmayan yapılardır (Sur'dan ayrılan Matbaacı, Erkek).

Diken, bu durumla beraber semtteki tarihi taş evlerin gerek belediyelerin koruma bilinci olmadan verdikleri kat izinleriyle bu evlerde kiremitten kat çıkılarak yapılan binalarla, Surlarda açılan deliklerle, hatta tarihi taşların o dönemlerde mezar taşı olarak kullanılması gibi uygulamalar ile birçok tarihi yapının tahrip edildiğini ifade etmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise UNESCO sürecinin başlaması ve bu tip kentlerin korunması bilincinin dünyada ve ülkede oluşması ile semtteki tarihi yapıları koruma ve bilinçlenme durumunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu durum görüşmecilerin ifade ettiği, 70’lerde insanların tarihi evlerini çok katlı yapı yapabilmek ya da çeşitli durumlar için tescilli olmaktan çıkardıkları ancak son yıllarda evlerini tescil ettirmek için başvurular yaptıkları gibi ifadelerle de uyumludur.

Semtin demografisini ve tarihini çok etkileyen Sur olayları da yakın tarihte semtin demografisinin değişmesi ve semt sakinlerinin büyük bir çoğunluğunun semt dışına gitmek durumunda bırakılması açısından önemli bir konudur. Bu durum önceki bölümlerde anlatıldı. Ancak kısaca hatırlatmak gerekirse; Diken Sur Olaylarının semtteki etkisini şu şekilde anlatmıştır:

“2015 Yılında bu kentte çok ciddi bir tahribat yaşandı. Şehir taammüden cinayete kurban gitti adeta. Evler yıkıldı, insanlar öldü. Eski hafıza mekanları kayboldu. En basiti benim 2015 yılına kadar dokuz odalı büyüdüğüm bir Diyarbakır evi vardı. Artık mülkiyeti bize ait değildi. Ama 2017-2018 de artık bir kapı aralayıp oraya girdiğimizde baktık ki dümdüz bir arsa”.

4.1.2. Semtin Hafızalardaki Yeri

Araştırmada görüşmecilere Sur hakkında, Sur’da neler değiştiği sorulduğunda hemen hepsi, Sur’da değişen demografik yapının yanı sıra değişen sosyal dokuya değinmiştir. Bu duruma genel olarak Sur olaylarından sonra semtin sakinlerinin büyük kısmının göçü ile başlayan ve semtin kalan bölümlerinde ise özel teşebbüslerle hizmet sektörü yapılarına dönüşen bir sürecin sebep olduğu birçok yerde değinilmiştir. Örneğin, Gazi Caddesi esnafı, 40 yıldır aynı dükkânda çalışan, yüz yıllık aile geçmişinden burada esnaf olan bir görüşmeci, Sur’da eskiden esnafların kendi aralarında dayanışması olduğunu, ‘beraber yediklerini, hafta sonu beraber etkinlikler yaptıklarını, birbirlerinin sorunlarıyla ilgili olduğunu’ anlatmıştır. Esnaflar arası eskiden kıskançlık olmadığını, mal alınca diğerini de teşvik ettiği gibi dayanışmanın hâkim olduğu bir sosyal dokudan bahsetmiştir. Semtin geçmişte dayanışmanın hâkim olduğu yapısı nerdeyse her görüşmecinin ortaklaştığı bir durumdur. Bu durumu görüşmecilerden çocukluğundan beri Sur’da ikamet eden Ziya Gökalep mahalle Muhtarı Muhsin Sanay şöyle anlatmıştır;

“Biz Alipaşa’da 6 ev bir avludaydık. Yani düşün, tuvaletlerimiz ortak banyo ortak, herkes kendi evinde bir çeşit yemek yapardı. Akşam sofrada altı çeşit yemek olurdu. Bu kültürel anlamda komşuluk ilişkileri, birbirine bağlılık açısından, taziyelerde...Sanki bir evde. Mesela ben komşu olduğumuzu sonradan öğrendim. Sanki bir aile gibiydik, meğerse biz komşuyumuzuz. Yani hangi çocuğun hangi evde yattığı hangi evde oturup hangi sofrada yemek yediği önemli değildi...” (Ziya Gökalep mahallesi Muhtarı, Muhsin Sanay, Erkek).

Muhsin Sanay, görüşmede yine Sur’un önceden kendine has bir kültürü olduğundan bahsederek bu durumu şöyle ifade etmiştir;

‘... (yeni Sur planında) Surdaki planda mesela birinci blok ikinci blok... olarak yer alıyor oysa sokaklar isimleriyle güzeldi. Mesela Ali Paşa’da bir sokak vardı, Güneş sokak diye geçen ama Bismillah

sokak sokağa geçen bismillah demeden sokağa girip çıkmazdı. Şimdi mesela şu gördüğünüz yer dörtler, Dörtler sokak. Lale sokak, Lalabey'e yakın olduğu için...' (Muhsin Sanay, Muhtar)

Yine yakın dönemde Sur'da "Kitıbil" mahallesinin adının Fetih mahallesi olarak değişmesi, semtte Sanay'ın da bahsettiği doğal yer isimlerinin değişmesine örnektir. Görüşmeciler Suriçinde kendine has bir kültür, sosyal dokunun yanısıra Sur'da dayanışmanın hâkim olduğu ve görüşmecilerce sıklıkla "edep, adab" gibi terimlerle tanımlanan bir sosyal dokudan bahsetmişlerdir. Örneğin;

"Diyarbakır'da Sur'un içi kendi başına bir edep okuluydu. Ahlak okuluydu. Komşuluktan tutun, arkadaşlıktan, akrabalıktan ticaretten. Bir ahlak okuluydu. Onun için Diyarbakır yerlisi kendisiyle bütünleşmiş bir halktı. Kimse kimseden rahatsız değildi. Ben alışveriş yapardım, burada siftah ederdim benim komşum burada siftah etmezdi. Biri bana geldiğinde ben derdim ki "ben siftahımı yaptım, benim komşum yapmadı, lütfen komşumdan alışveriş yapın. Diyarbakır böyle bir memleketti, herkesin elinde bir kullanımlık keten mendiller vardı...Kimse yere tükürmezdi. Kişi çıraklığa başladığı yıl ilk bir yıl meslek öğretilmezdi. Ahlak öğretilirdi, komşuluk ilişkisi öğretilirdi, müşteriye karşı nasıl davranılır, nasıl hitap edilir, geldiği zaman çay mı yapılır, kahve mi yapman lazım, su mu vermen lazım bu gibi ahlaklar terbiyeler öğretilirdi, ikinci sene yavaş yavaş meslek öğrenirdi...Diyarbakır başka bir Diyarbakır'dı, kalmadı o Diyarbakır" (Antikacı, Erkek).

Sur'daki bu sosyal dokudan ve derin komşuluk ilişkilerinden Muhsin Sanay, 'çocukken babasından ilk dayağını komşusunda taziye varken, aradan belli bir zaman geçmesine rağmen evde radyoyu açtığı için yediğini' anlatarak eklemiştir; "Yani Sur deyince her şey akla gelir. Her şeyden önce kültür akla gelir". Sur'daki bu sosyal dokunun ise öncelikle Sur olayları ile Sur sakinlerinin büyük kısmının yerinden edilmesi süreci ile dağıldığını görüşmecilerin ortaklaştığı bir konudur. Yine görüşmelerden bir örnek vermek gerekirse;

"Savaştan önce Diyarbakır halen de o değerlerini, o güzelliğini korumaktaydı hani insanların insanlara merhametle bakması, değer vermesi...Halen de vardı. Sur'dan sonra her şey bitti. İnsan kalmadı zaten, insan kalmadı. Bir Hasırlı mahallesine baktığın zaman üç beş tane hırsız çulsuzu çıkabilirdi her yerde var değil mi? O ayrı olay. Ama bir Hasırlı Mahallesi'ne baktığın zaman, bir Alipaşaya baktığın zaman, eski Diyarbakır kültürünü almış insanlar, eski yerli insanlar, bir evden bir cenaze çıktığı zaman cenaze sahibi cenazesıyla ilgilenecek vakti olmazdı. Konu komşu tarafından hemen kefen giydirilir, hemen yıkanır, merasim yapılırdı, hemen kaldırılırdı. Biri hasta olurdu, hastanın sahibinden önce komşular onu hastaneye ulaştırırdı. Sabah kahvaltuları, akşam yemekleri komşular birbirlerine gider gelirdi. Yani eski Diyarbakır ayrı bir Diyarbakırdı. E şimdi Diyarbakır'ı yıktılar, benim gözümde bütün insanlık vahşi bir hayata itildi... Kültür de bitti. Şimdi Sur'un yıkılmasıyla kültür bitti. Yani bütün sosyal bağlar kanser oldu, bitti gitti. Komşuluk ilişkileri bitti, esnaflık ilişkileri bitti. Herkes ekonomi krizinin derdine düştü, herkes geçim korkusuyla o ondan çalmaya başladı, o ondan çalmaya başladı. Âma nasıl bir çalmak? Modern bir çalmak. Müşteri kapma, ihale fesatlığı, ben ondan kapayım, o bundan kapsın... İnsanlık canavarlaştı yani makineleşti. Duygu kalmadı. Merhamet kalmadı, duygusal boyutlar iflas etti" (Antikacı, Erkek).

Özetle Suriçinin Diyarbakır'ın ilk yerleşim yerlerinden olduğu, semtin zaman içerisinde semtin ilk ikamet edenlerinin semt veya il dışına göç ettiği, bununla beraber yakın zamana kadar civar il ve

köylerden gelen göçlerle bugünkü görece düşük gelirli bir nüfusun ikamet ettiği bir semt olduğu söylenebilir. Yine Suriçi gerek eski semt sakinleri gerek sonradan göçlerle gelen sakinlerinin anlatılarında 2015-16 Sur Olayları öncesine kadar, yoğun komşuluk ilişkilerinin ve dayanışmanın hâkim olduğu bir sosyal dokuya sahip bir semt olarak tarif edilmiştir.

4.2. Sur'un Gidenleri

Diyarbakır Sur ilçesinde gerek Sur olayları gerekse sonrasında başlayan dönüşüm süreci ile Sur semti sakinlerinin büyük kısmının semtten göç ettiği yine görüşmecilerin de ortaklaştığı bir durumdur. Sur'un 'gidenlerine' bakıldığında, Sur ilçesinin yakın zamanda yaşanan olaylar ile sakinlerinin büyük bir kısmının göç ettiği, sonrasında da semt sakinlerinin gerek ikamet edenler gerekse küçük yerel esnafının semtten gittiği görülmüştür. Semtten Sur olayları ile göçen kesimden Sur'da Diriliş adlı bölümde bahsedildi. Semtte olaylar sonrası yıkımın olmadığı mahallelerde de bir göç durumu yaşanmaktadır. 2015-16 Sur Olayları sonrası göç eden kesime araştırmacıların sözleriyle yer vermek gerekirse, örneğin yıkımın olmadığı mahallelerden bir görüşmeci kendi mahallesinde de olaylar sonrasında göç yaşandığını şöyle ifade etmiştir;

“Bizim mahallede yıkım olmadı, tahribat falan oldu... Bu olaylardan sonra özellikle kiracı olanlar başka yerlere yerleşti. Bağlar'a gitti, Kayapınar'a gittiler. Kimisi komşusu gidince baktı kimse kalmadı dedi ben de gideyim...” boşaltılmalar bayağı var yani (Muhtar, Erkek).

Yine görüşmecilerden birkaçı da kentsel dönüşümden aldıkları cüzi bir miktar ile şehrin çeperinde ev olarak Sur'dan olaylar sonrası taşındıklarını ifade etmişlerdir. Olaylar sonrası evlerini satıp başka yere gidenlerin durumu, kültürel miras literatüründe “kendini tarihin yanlış tarafında bulanlar” olarak tarif edilen duruma örnektir. Kısaca Sur'dan göçenlerin bir kısmı da tarihi ancak metruk yapıda bulunan evlerini satarak semt dışına göçmüştür. Bu durumu Muhsin Sanay şu şekilde ifade etmiştir;

“(Metruk evlerin sahipleri) yani mesela biri geliyor diyor evini sat, örnek veriyorum, bir evi 100 liradır, 15 liraya vereyim, orada boş duracağına, en iyisi 15 liramı cebime bırakayım başka yere gideyim. Oysa diğer tarafta 85 lira kaybettiğini bilmiyor”.

Sur ilçesinde aynı zamanda eski sanayi yapılarının yerini yeni hizmet sektörü yapılarının aldığına bir önceki bölümde değinildi. Burada giden sanayi yapıları, küçük esnaf gibi semtin eski sakinlerine örnekler vermek gerekirse, araştırmada yeni açılan konsept mekan işletmecilerine sorulan “mekânınız öncesinde ne olarak kullanılıyordu?” sorusuna verilen cevaplarda bu yapıların, öncesinde dış polikliniği, yas evi, boş, metruk yapı, depo, müstemilat gibi semt sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmüştür. Örneğin, Sur olaylarına kadar işletmesi Sur'da bulunan ve halen “baba mirası” olarak tarif ettiği bir matbaası da Sur'da bulunan ancak kendisinin esas işyeri semt dışına taşınmış olan görüşmeci bu durumu şöyle ifade etmiştir”;

“Normalde orası dediğim gibi bir sanayi bölgesiydi bir dönem. Matbaa işidir, Kâğıtların indirilmesidir, kaldırılmasıdır ve benzeri şeyler, makinelerin inip kaldırılmasıdır. Turistik bir alan olduktan sonra bunlar artık cidden zorlaşmaya başladı. Çünkü siz eşya taşıyorsunuz, ya da bir mal götürüp getireceksiniz. Kafe sahipleri oralara masalarını sandalyelerini atmış. İnsanları ya siz rahatsız edeceksiniz ya da onlar sizi rahatsız edecek bir şekilde. Doğal olarak iki esnaf sürtüşmeye başladı orada. Ve bu eni sonu bir tanenin galibiyeti ile sonuçlanacak” (Sur'dan ayrılan matbaacı, Erkek).

Araştırmada yine Sur semtine bağlı sayılabilecek ve kültürel miras listesine alınan Hewsel bahçelerindeki küçük üreticiler hakkında, semt sakinlerinden genellikle düşük gelirli kimselerin bahçe kiralarak ekip biçtiklerini ve bunu satarak geçimlerini sağladıklarını birçok görüşmeci dile getirmiştir. Ancak bir önceki bölümde bahsedilen, bu bahçelerde organik tarım ile tarıma geçilerek girişimci sermaye ile markalaşan başka bir örüntü ile bu küçük üreticilerin yerini yavaş yavaş organik üretim yapan ve geniş bir tüketici ağına ulaşan bir üretici kesimine bırakacağı da öngörülebilir bir durumdur. Görüşmecilerden alıntılar ile devam etmek gerekirse:

“İnsanlar orada bahçede ekip biçtiklerini çarşılarda satıyorlar. Çok kişi de bu şekilde ekmeğini kazanıyor. Maddi durumları düşük olanlar Hewsel bahçelerinden bir bahçe kir alıyor, kendi ekip biçiyor, satıyor” (Kuyumcu, Erkek).

“Sur’daki kadın girişimciler bence Aşefçiler (Çarşısındaki) kadınlardır. Çünkü kadın kendine Hewsel Bahçesinde nanesini, rokasını ekiyor, getiriyor pazarda satıyor. Ve bunları yıllardır yapıyorlar. Bu yeni olanlar dediğim gibi rant için gelenlerdir, benim nezdimde” (Tarihi Konak Kafe çalışanı, Erkek).

Özetle, Sur’da gerek Sur olayları gerekse Sur olayları sonrasında semt sakinlerinin büyük çoğunluğunun semtten ayrıldığı görülmektedir. Semtte semt sakinlerinin göçü devam etmektedir. Semtin semt sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik küçük esnaf ve işletmeler olarak nitelendirilebilecek yapıları semtin turistik olarak yeniden inşası sürecinde semtte tutunamayıp ayrılırken, bir önceki bölümde bahsi geçen hizmet sektörü yapıları onların yerini almaktadır. Yine semt sınırları içerisinde sayılabilecek Hewsel Bahçelerinin küçük üreticileri halihazırda üretime devam etmekle beraber, Sur’da girişimci sermaye ile tarımsal üretimin sınıfsal olarak orta sınıf sermayedarlara geçeceği/geçmekte olduğu öngörülebilir bir durumdur.

4.2.1. Semtten Ayrılanların Yaşadığı Zorluklar

Araştırmada bahsi geçen Sur’un gidenlerinin gittikleri semtlerde ekonomik, sosyal sorunlar yaşadıkları da görüşmecilerin özellikle vurguladığı bir durumdur. Örneğin, yukarda bahsi geçen ve esas işyerini Sur Olayları sebebiyle kapatıp Sur dışında işleten matbaacı olan görüşmeci, “kurulu düzenini bırakıp geldiğini ve bu arada 7 yıl yeni iş yerinde işçi olarak çalıştıktan sonra ancak yeniden iş yeri sahibi olabildiğini” ifade etmiştir. “Herkesin işi bizim kadar rast gitmedi bu arada” diye ekleyip, Sur’dan ayrılmak zorunda kalan esnafın yoksullaştığını, işveren iken işçi konumuna geçtiğini anlatmıştır.

Sur’dan ayrılan esnaf, küçük sanayi işletmecilerinin yanı sıra semtten ayrılanların, semt dışında ekonomik olarak oldukça zorlandıkları yine görüşmecilerin birçoğunun ortaklaştığı ve vurguladığı bir durumdur. Yine bir görüşmeden alıntı yapmak gerekirse bu süreç şu şekilde ifade edilmiştir;

“Sur’da adamın kapıcısı yok, apartman gideri yok yani içme suyu haricinde kalan suyunu kuyudan alabiliyor...Öyle Suriçinde yaşayan pek fazla şehir dışına da çıkmıyor. Onun için Sur’da yaşayan insanın fazla gideri olmazdı, eski yaşayanlar için söylüyorum. Dediğim gibi kadın Hewsel’de domatesini salatalığını ekiyor, getiriyor, Aşefçiler (çarşısında) satıyor. Yani pek fazla bir gideri gitmiyordu. Şimdi bu Sur’dan edilen insanlar mecbur apartmanlara falan gitmeye mahkûm oldu. Diğerleri de Bağlar’a gitti. Bağlar’da hala gecekondulaşma var. Yani Sur’dan çıkan adam gidip 75’e (Cadde) konaklayamaz. Sur’daki insanlar böylelikle çok çok çaresiz kaldı. Yani geçim

sıkıntısına düştü Sur'dan çıktıktan sonra...Onun için Sur'daki kentsel dönüşüm Sur'daki fakir fukaraları çok zorladı. Kendi kendine yeter haldeyken, yetemez hale geldiler” (Tarihi Konak Kafe Çalışanı, Erkek).

Görüşmecinin de semtten ayrılan semt sakinlerinin “kendine yetemez hale geldiği” şeklinde ifade ettiği ekonomik zorluklar, semtin yerlileri olan alt gelir grubundaki insanların Sur'da dönüşüm öncesinde çeşitli yoksullukla baş etme stratejileri olarak özetlenebilecek bir ekonomik durum olduğunu göstermektedir. Semtten ayrılanların ayrıca bu stratejilerden yoksun kaldıkları ve daha da yoksullaştıkları görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Birçok görüşmeci eskiden Sur'da bir 12-13 nüfusluk bir ailenin geçinmesi mümkünken bu durumun ortadan kalktığını ifade etmişlerdir. Ayrıca semtten ayrılanların ekonomik zorluklar dışında sosyal olarak da gittikleri yerlerde zorlandıklarını ifade etmek mümkündür. Mimarlar Odasından Şerefhan Aydın, Sur Olayları sonrasında semt dışına giden kesimle yaptıkları araştırmaya dayanarak bu durumu şu şekilde anlatmıştır;

“Bu savaştan hemen önce bu mahallelerde özellikle Alipaşa -Lalabey kentsel dönüşüm bölgesinden göçüp işte karşı Tokilere yerleştirilen ailelerle de görüştük. Ve o ailelerin birkaç aktarımını da paylaştım. Özellikle Sur'daki o kültürel dokunun, sosyal dokunun, sosyal ilişki ağının çok çok farklı olduğu, Tokiler gibi işte etrafı dört duvarla örülmüş, küçük pencereci, bazı yerler balkonsuz Toki evlerine, yüksek katlı apartmanlara yerleştirilmesinin aslında bir kültür çatışması yarattığını, orada bir uyum sorunu yarattığını biz sahada gözlemledik. Ve sahada yaptığımız gözlemlerde en belirgin, en çarpıcı şey işte bu Alipaşa- Lalabey yani Sur evlerinden göçertilip TOKİ'ye yerleştirilen nüfusun çok kısa bir süre sonra o evlerden çıkıp daha farklı bir gecekondulu bölgesine, yani Sur 'la benzeşen, yaşam şeklinin benzeştiği yeni yerleşim yerlerine tekrardan bir göç yaşadığını gördük. Ve orada mesela birkaç ailenin özellikle belirttiği, işte Sur 'da mesela biz evimizin damında uyurduk, ama apartmanda öyle bir şeyimiz yok. Biz onu yapamıyoruz işte Toki evinde fakat kapı önüne daire önüne yazın serinlemek için merdiven holünü kullanmak istiyoruz. Bunu denedik ama diğer komşularımız işte farklı yerlerden gelen komşularımız tepki gösteriyor. İşte binanın merdivenini niye işgal ediyorsun, benim geçişimi neden engelliyorsun gibi çatışmalar mesela çıkıyor. Sonra bir sürü ekonomik külfet diyebileceğimiz yeni giderler ekleniyor, işte Sur 'da mesela ısınma sorunu yok. Orada işte Hewsel'den topladığı odunlarla bedava ısınır, suyu yine bedava karşılanır, elektriği bir nevi bedava. Fakat bu yeni yerlerde ekstra doğalgaz maliyeti, peyzaj giderleri, site güvenliği giderleri ve yol ücreti giderleri gibi çünkü Sur 'da Sur'daki yaşayan nüfusun çoğunun çalışma alanı yine Sur içinde, küçük üretim alanlarında ya da küçük hizmetlerin sunulduğu alanlarda çalışırlardı. Dolayısıyla gündüz eve gidip yemeğini yerdi, tekrar işine dönerdi. Bir ulaşım gideri olmadı, yemek ücreti gitmezdi. Ama Toki işte kentin ücra bir noktasına yerleşen bu Sur'lu aileler, yine hamallık yapan biri, yine geliyor, Bağlar 'da Sur 'da çalışıyor, ama gündüz yemek için evine gidemiyor, giderse hem zaman kaybı hem yol parası...Kalsa da bu defa yemeği karşılamak zorunda ve orada da ekstrasından bir külfet gibi bir çok ekonomik gücünü aşan özellikle Sur 'da yaşayan nüfusun ekonomik gücünün çok zayıf olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla orada o koşulları karşılayamama durumundan da kaynaklı hem ekonomik hem de sosyal ilişkiler açısından uyum sorunu yaşayan bu Sur nüfusu büyük oranda tekrar o dediğim Sur'a benzeyen avlulu, tek katlı, müstakil turnak içinde gecekondulu diye tabir edilen bölgelere göç etme durumu var”.

Görüşmecilerin birçoğu, Şerefhan Aydın'ın Sur'dan ayrılan kesimin yaşadığı ekonomik ve sosyal zorluklara değinmiştir. Örneğin bir görüşmeci bu durumu “(Sur'un) bir nevi yerlileri vardı yani artık oraya aidiyet duyan, şu an gittikleri yerlerde psikolojisi bozulan insanlar” diyerek ifade etmiş ve Sur'da yetişen insanların mahalle kültürü ile yetiştiğini ve dolayısıyla Sur'dan çıkamadığını ve yine çıkmak durumunda kalanların Aydın'ın da vurguladığı gibi semt civarında Yenişehir bölgesine taşındığını kendi akrabalarından örneklerle anlatmıştır. Aynı görüşmeci, yine Sur'da yaşayan insanların Sur'dan pek çıkmadıkları için ve Sur'da yıkımlardan önce her ihtiyaçlarını semt içerisinde sağladıkları için taşındıktan sonra belediye otobüslerine binemediklerini şu örnekle anlatmıştır:

Bu SUR'DAN TOKİ'ye falan taşınanların çoğu, bu belediye otobüsüne falan bindiğinde çok özür diliyorum, kusuyorlar. Adamlar dolmuşa, otobüse binmemişler ki. Adamlar Sur 'da yaşıyor, Çarşı burada, her yer yürüme mesafesinde. Benim kendi arkadaşlarım var ya da diyorum ki Ceylanlara (AVM) gidelim, Diyo valla ben gelmiyorum. Niye? Dolmuşa binince istifra ediyorum. Ya hani 20 dk sürecek. Diyor yok yapamıyorum. Adam binmemiş ki, ciğeri ona hazır değil herhalde. Bak ciddi söylüyorum (Tarihi Konak Kafe Çalışanı, Erkek).

Görüşmecilerin sıklıkla bahsettiği, genel olarak Sur'da dayanışmanın hakim olduğu ve güçlü komşuluk ilişkilerinin bulunduğu olgusuna değinildi. Sur'da yıkımlar ve sonrasında bu sosyal bağların da kaybolduğunu yine görüşmecilerden alıntılar yapmak gerekirse, Sur olaylarına kadar Sur'da ikamet eden bir görüşmeci “Eski hali benim için yıkık dökük de olsa ki hala da öyledir, eski hali benim gözümde cennetti. Çünkü her sokakta üç beş tane tanıdığım insan, birbirimizi görüp selam verdiğimiz insan vardı”. diyerek anlatmıştır ve semtteki sosyal dokunun kendileri için önemini şöyle ifade etmiştir:

“İnsanları mağdur etmeseydiler keşke, kimse mağdur olmasaydı. Ben bugün Benusen diyeyim, 32 yıldır o evdeydim.32 yıldır gözümü açtığım semt sokak mahalle. Ne olursa olsun, benim orada komşum vardır. Ben bugün bir yere gitmek istesem Haliye hatunun yanına gidemem ha, bizim ikinci bir annemizdi mesela, mahalle için. Cengiz abiyi göremem, Ahmet'i göremem. Bunlar yok artık, kentsel dönüşüm ya da kent yıkıldığı zaman bunlar gitti, değerler gidiyor. Bir yıldır apartmanda yaşıyorum, daha bir komşumun, ben selam vermeden bana selam verdiğini görmedim. Bunlar maddiyatın da karşılayamayacağı bir sürü şey...Duyuyorsunuz değil mi? (Kafedeki kuş seslerini kastediyor.) Tamam kuş her yerde var ama senin evinin içinde öten kuş apayrı bir kuştur, o senindir. Böyle şeyler vardı” (Tarihi-Kurumsal bir kafenin çalışanı, Erkek).

Görüşmelerde bahsi geçen yıkımlar ve semtteki dönüşümden önce semtte var olan bu sosyal dokunun yanı sıra, yukardaki alıntıda da vurgulanan ‘tarihi evlere duyulan özlem’ de ayrıca dikkat çekicidir. Çünkü bir önceki bölümde değinilen Sur'da açılan yeni mekanların sahipleri ile konuşulduğunda örneğin “bu tarihi taş evlerde yaşamının zor olduğu, soba gibi zorluklar nedeniyle insanların bu evlerden zaten taşınmak istediği” gibi söylemler ile Sur'da ayrılan görüşmecilerin eski tarihi tarzda evlerine özlem duyduklarını ifade etmesi çelişmektedir. Bu duruma yine Sur'da kafe çalışanı olan bir görüşmeciden alıntı ile açıklamak gerekirse,

“Yani günün neredeyse bir on on iki saatini ben Sur'un içinde geçiriyorum. Bazen buraya böyle yaşlı amcalar, teyzeler geliyor. Böyle ellerini taşlara vurup gidiyorlar. Yani, soruyorum kadına, çatışma bölgesinde evi yıkılan kadınlar, evi yıkılan adamlar...Diyor benim evim de böyleydi, diyor bu taşlar da çok güzel. Öyle ara ara geliyorum nefesim burada açılıyor. Yani bu baya baya kişinin

anısı orda yok oldu, tarihi orda yok oldu. Yani biz de elbette ki çok üzüliyoruz ama anısı olan kişiler daha çok üzüyor...” (Kafe çalışanı, Erkek).

Görüşmecinin Sur Olayları nedeniyle evlerinden olanlar için anlattığı bu durum sonrasında özel teşebbüsler ile evlerini cüzi rakamlara satıp semt dışında ikamet eden diğer semt sakinleri için de genellenebilir bir durumdur ve semt sakinlerinin alıntılarda da bahsi geçtiği gibi ayrıca avlulu, taş evlere manevi bir değer yüklediği ve özlem duyduğu ifade edilebilir.

Özetlemek gerekirse, Sur semtinde 2015-16 Sur olayları ve sonrasında semt sakinlerinin büyük kısmının semt dışına itildiği ve semt dışına göçün, semtte olaylar sonrası hızlanan ve özel teşebbüsler tarafından yürütülen turistik olarak yeniden inşa edilme sürecinin de bu göçü devam ettirdiği, hızlandırdığı görülmektedir. Semttten göç etmek durumunda kalan kesimin görece alt gelir kesiminden olması ve semt içinde eskiden faydalanabildikleri çeşitli yoksullukla baş etme stratejilerinden de mahrum kalmaları bu kesimi daha da yoksullaştırmaktadır. Ayrıca semtte hizmet sektörü dışında kalan küçük sanayi işletmeleri veya semt sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayan küçük esnafın yerine bir önceki bölümde bahsedilen hizmet sektörü yapılarının gelmesi (Sur’da yeni başlangıçlar) semtteki göçü hızlandırmakta ve semtte öncesinde yine kendine yeter halde olan esnafın da yoksullaşmasına ve mülksüzleşerek işçileşmesine sebep olmaktadır. Aynı şekilde tarımsal olarak yine Hewsel bahçelerinin de semt sakinlerince bir yoksullukla baş etme stratejisi olarak küçük üretimler yapan alt gelir grubu tarımcılardan, yeni medya araçlarını kullanarak ve organik tarımla üretim yapan, orta- üst sınıfa hitap eden bir üretim biçimine doğru evrilmeye başladığı görülmektedir. Bu durumların tamamı semtteki sürecin bir soylulaştırma süreci olduğunu ve bu sürecin yine kavramsal çerçevede bahsi geçen kent yoksulluğunu derinleştirdiğini göstermektedirler.

4.3. Sur’da Kalanlar

Araştırmada semtte yapılan gözlemlerle de beraber, yıkımın olmadığı ara sokaklarda hala küçük bakkal, ayakkabıcı gibi kalan semt sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik dükkanlar ile, semtte bir önceki bölümde bahsedilen, yerinde dönüşmeye çalışan yapılar olarak tarif edilebilecek çeşitli hizmet sektörü yapıları (Örneğin, elektrikçi dükkanını restore ederek kebabçı olarak açan esnaf ya da semtin işlek caddelerinde uzun zamandır esnafılık yapan lokantacı gibi yerel esnaf gibi) görülmüştür. Yine görüşmecilerden olan semtteki en eski matbaacılar olan görüşmecinin de örneği olduğu çeşitli sanayi yapılarına da hala rastlanmaktadır. Ancak sayılarının gittikçe azaldığı, görüşmelerde hizmet sektörü dışında kalan işletmelerin de kendilerinin semttten yakın dönemde ayrılmak durumunda kalacaklarını öngördükleri görüşmecilerce ifade edilmiştir. Örneğin, semtte babadan kalma bir matbaası bulunan ancak olaylar nedeniyle Sur’dan ayrılan ve esas işyeri Sur dışında olan bir diğer matbaacı olan görüşmeci, kendi babadan kalma matbaasının yerinin satılması ve kafeye çevrilmesi için özel sermayedarlar tarafından ısrar olduğunu ancak kendisinin bu işyerini babadan kalma yadigarı olarak gördüğünden direndiğini anlatmıştır. “Kafelere ruhsat verilmesinin eski yerel esnaf için bir yıkım olduğunu” ifade eden görüşmeci bu süreci şu şekilde ifade etmiştir;

“Bizim Sur’da bulunduğumuz sokak Diyarbakır’da eskiden beri Matbaacılar Sokağı olarak bilinen bir sokaktı. Sağında yöresinde kafeler, müzikli eğlence yerleri açıldıktan sonra esnaf daha da körelmeye başladı orada. Yapılan işler çok farklı işler olduğu için, turistik amaçlı geziler yapılan bir yere dönüştü. Öyle olunca matbaanın faktörü gittikçe azalmaya başladı... Esnafı

işyerini satıp kafeye vermeye zorluyorlar, çünkü ortam onu gerektirmeye başlıyor. Yıkımlar sonrası bunlar, yıkımlar öncesinde böyle bir şey yoktu” (Sur’dan ayrılan matbaacı, Erkek).

Araştırmada kendini Sur’daki en eski lokantalardan olarak tarif eden görüşmeci ve yine başka bir hizmet sektöründen olan esnaflar ise semtteki bu dönüşüm sürecine umutlu baktıklarını ve işlerini / hayatlarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Kısaca semtte hizmet sektörü dışında kalan yapıların semt dışına çıkmak durumunda kaldıklarını, semtin Gazi Caddesinde kalan orta ölçekli hizmet yapılarının ise (kuyumcular, lokantalar vs.) semtteki sürece uyum sağladığı, semtte tutunabildiğini söyleyebilmek mümkündür. Bunun dışında semtte, örneğin Şeyhmus Diken’in köşe yazılarında değindiği, semtte eskiden beri var olan ancak şimdilerde kar etmekten ziyade varlığını sürdürmek ve eskiyi yaşatmak üzere semtte kalan “son kasetçi”, son şapkacı gibi çeşitli hizmet sektörü yapılarına da az da olsa rastlamak mümkündür.

4.3.1. Semtte “Fakirlik” ve Semtin Çöküntü Alanına Dönüşmesi

Araştırmada görüşmeciler Sur semtinin genellikle alt gelir grubundan insanların yaşadığı, semt sakinlerinin çoğunlukla şehrin diğer semtlerine oranla daha yoksul kesimden olduğunu ifade etmişlerdir. Semtin özellikle 70’lerden itibaren demografik değişimine yukarıda değinildi. Burada 2015-16 Sur olayları sonrasında semtte kalanların, tekil örnekler dışında yine semttan çıkamayacak kadar düşük gelirli olan insanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu durumu yıkımın olmadığı mahallelerden bir görüşmeci şu şekilde anlatır:

“Sur olaylarından sonra zaten nüfus azalması oldu. Çoğu insan zaten gitti. Kalan da böyle durumu çok çok kötü olan insanlar kaldı burada. Hani gidip de yukarı tarafta zaten kalamıyorlar. Burada kira 200-300 harabede kalıyor mesela, dökülmüş ev. Üstüne bedava da versen kimse içinde kalmaz dediğin eve bile 200 lira 300 lira kira verip içinde kalan var. Yukarı tarafa gitsen en kötü doğalgazı faturası 400 milyon, Veremiyor yani. (Burada kalan) Küçük esnaftır serbest meslektir, bir de şeydir günlük işçilerdir zaten. Bu tür insanlar zaten. Bak mesela ayda 10 gün çalışıyor 20 gün evde oturuyor. Çocuklar hele küçükse daha zor. Yazlık işlerde falan çalışıyorlar, fındığa gidiyorlar. Suriçinde geçim sıkıntısı çoktur. Mevsimlik işçiler, kışın dönüyorlar, yardımlar... zekât vs. Varlıklı olup kalan da tek tük, sevdiği için komşuları burada olduğu için kalıyor” (Muhtar, Erkek).

Araştırmada görüşmelerin yanı sıra yıkımın olmadığı ve henüz kafeleşmenin yaygınlaşmadığı mahallelerde yapılan gözlemler de bu durumu doğrulamaktadır. Yine bir diğer görüşmeci bu evlerin durumunu şu şekilde anlatmıştır;

“En fazla ev olarak 500- 600 liraya, bu tarihi evler değil ama bu sonradan yapılan evler. Müstakil ya da birkaç katlı ev olarak var. O ev sahibi oradan çıkmıştır, evi yıkılmasın, sahipsiz kalmasın diye bir ihtiyaç sahibine kiraya vermiştir. Kendim de bir ara burada ev tutmuştum. Benim bahsettiğim tabi o zaman 2007 yıllarıydı zaman 200 lira ödüyordum. Mesela öğrencilerin çoğu Suriçini talep ediyor çünkü hem turistik olarak hem merkezi olarak hem ucuz olarak...” (Tarihi konak kurumsal kafe işletmecisi, Erkek).

Sur’da bahsi geçen yoksulluğun yanı sıra, olaylar sonrasında kalan ve turistik dönüşümün dışında semt sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik küçük işletmecilerin de semt sakinlerinin çoğunun ayrılması ile

yoksullaşması görüşmelerde ifade edilen bir diğer olgudur. Sur semtinde halen elektrikçi dükkanı bulunan bir görüşmeci bu durumu şu şekilde anlatmıştır;

“Ben günde 5- 6 tane iş yapıyordum. Olaylardan sonra işler 1'e bile düşmeye başladı. Onu bile bulamıyoruz. Şimdi burası boşaldı, yıkıldı... Yeni kafeler veriyorlar müteahhitte, mimara... Her şey kendine yapıyor. Ayda bir musluk falan arızası çıksa gel bunu yap diyorlar başka. Hepsini vermişler, bize haram etmişler” (Elektrikçi, semt yerlisi, Erkek).

Semtın sakinlerinin alt gelir grubundan olması ve olaylar sonrasında semtte ikamet edenlerin yine semtten ayrılamayacak kadar düşük gelirli kimselerin olmasının yanı sıra görüşmelerde ve semtin yıkımının olmadığı mahallerinde yapılan gözlemlerde rastlanan bir diğer olgu da semtin çöküntü alanına dönüştürülmesidir.

Semtın çöküntü alanına dönüştürülmesinde birkaç başlık ön plana çıkmaktadır. Bunlar Sur Olayları nedeniyle semt sakinlerinin büyük bir kısmının semtten ayrılması ve sonrasında özel teşebbüsler eliyle de devam eden semt sakinlerinin semtten ayrılması süreci olarak tarif edilebilecek, semtin ikamet alanı olmaktan çıkması durumudur ki bu durum görüşmecilerden Muhtar Muhsin Sanay tarafından “semtin insansızlaştırılması” olarak tarif edilmiştir. Bu duruma ek olarak semtte çeşitli suçların arttığı ve bu suçlara göz yumulduğu görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, Sanay kendi mahallesindeki insansızlaştırma politikasının bir parçası olarak suçlara göz yumulduğunu söyleyerek bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Son zamanlarda Sur’da uyuşturucu ve fuhuşa göz yumuluyor. Bunlara göz yumulunca da ne oluyor, adam kiracıysa da evi bırakıp kaçmaya başlıyor... Benim mahallem olaylardan önce Sur’un ofisi gibiydi. Kesinlikle bizde uyuşturucu yoktu, hırsızlık yoktu, fuhuş yoktu. Şimdi her köşe başında almış başını gidiyor. Olaylardan sonra bu başladı. Uyuşturucu yaşı düştü...”

Yıkımın olmadığı mahallelerden bir diğer görüşmeci de mahallelerinde artan uyuşturucu kullanımı sebebiyle insanların mahalleden çıkmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu duruma yine görüşmeciler, bir önceki kısımda bahsedilen (Sur’un hafızalardaki yeri) sosyal bağların ve dayanışmaya dayalı ilişkilerin hakim olduğu, Sur’da yaşayan insanların avlulu evlerde yaşadığı için birbirleriyle ilişkide olduğu, herkesin birbirini kolladığı ve daha güvenli bir mahalle ortamı olmasından dolayı semtlerinde eskiden suç oranının yüksek olmadığını ifade etmişlerdir.

Semtın çöküntü alanına dönüştürülmesinin bir sebebi de yine görüşmelerde, evlerin terk edilip harabeye dönüşmesi olarak ifade edilmiştir. Öncelikle bu evlerde kiracılardan çoğu zaman eve sahip çıkmaları ve yıkılmaması için cüzi miktarda kiraya verildiklerinden bahsedildi. Dolayısıyla semtin ikamet alanı olmaktan çıkmasının, harabe halindeki evlerin çoğalmasına sebep olarak semti bir çöküntü alanına dönüştürmüştür denilebilir. Semtte ikamet edilmeyen evler hızla başka etkenlerle de yıkılarak semtin yıkımın olmadığı ve hizmet sektörü yapılarının da henüz yaygınlaşmadığı alanları çöküntü haline gelmektedir. Görüşmecilerden Sur’da ikamet eden bir başka görüşmeci bu durumu şöyle anlatmıştır;

“Bu tarz evler (sahipsiz, harabe halinde tarihi yapılar) çok var. Bu tür evlerin en büyük katili de belediyedir. Çünkü adamın evi yıkılmış, belediye geliyor, taşlarını kaldırıyor. Hafriyatlarını götürüp atıyor. Evden bir eser kalmamış. Bu evlerin en büyük sorunu hırsızlar. Hırsızlar ve eskiciler. Evin bir boşluğunu görsünler, evde kapı bırakmıyorlar. Kablolarından tut, musluklarına kadar çalışıyorlar. Ve bununla beraber uyuşturucu, bali ne bileyim aklınıza gelen her türlü maddeyi

İçmek için bu tür evlere giriyorlar. Ve evleri delik deşik ediyorlar, olmayan hayali hazine peşinde...” (Kuyumcu, Sur 'da Tarihi ev restore ediyor, Erkek).

Görüşmelerde semtin hizmet sektörü ve yıkımlar dışında kalan alanının çöküntü alanına dönüşümünü hızlandıran bir diğer unsur olarak “tarihi taş şebekesi” olarak adlandırılan bir tür mafyadan bahsedilmiştir. Kısaca evlerdeki tarihi taşları toplayan bir yapı olduğu söylenebilir. Sur’daki evlerin önceki bölümlerde çoğunlukla tarihi evlerin üzerine yapılandığı ifade edilmişti. Bu taş şebekesinin tarihi taşlar için evleri ya da kalan duvar gibi yapıları yıkarak tarihi taşları toplayıp sattığı ifade edilmiştir. Bu durumu görüşmecilerden alıntılar ile anlatmak gerekirse, yine yıkımın olmadığı mahallelerden bir görüşmeci şöyle anlatmıştır;

Mesela karşıdaki ev. İnsanlar da bu taş maşları topluyor kendine, ya da müteahhit bu taşlardan alıyor satıyor. Tarihi taşlar, birçok evde de tarihi taş var zaten. Zaten Sur öncesinde tarihi bir yer, oldu mesela sonradan betonlaştı. Evlerin çoğunun temeline bu taşları koydular, üstü de daha çok kiremit, beton döktüler mesela. Tescilli değil ama bunların hepsi tarihi taş. Şimdi yıkıyorlar mesela o taşları topluyor, kafe mafecilere, bu tür işletme sahiplerine satıyorlar (Muhtar, Erkek).

Muhsin Sanay da kendi mahallelerinde benzer bir sürecin olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Onların da bir şeyi var, mafyası ya da şebekesi var. Taş şebekesi. Gidiyor, ev ev dolaşiyor. Hangi evde taş varsa o eve baskı yapıyor ya da yıkıyor alıyor vs. Alipaşa ve Lalabeydeki taşlar koruma altına alınmadı. Toplanıp rant elde ediliyor, tarihi yapılara vs. verilmiyor. 2015 ten para etmesi bu olaylarından sonra oldu ve hızlandı.

Özetle, Sur’un ‘kalanlarına’ bakıldığında, işlek caddelerde kalan bazı hizmet sektörü yapılarının semtin turistik olarak dönüşümünde semtteki sürece uyum sağlayabildiği söylenebilir. Ancak bunun dışında kalan matbaacı gibi küçük sanayi yapılarının ve semt sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik küçük işletmelerin semtten ayrıldığı, kalanların ise yoksullaştığı ve semtten ayrılacaklarını öngördükleri söylenebilir. Semtin zaten 1025-16 Sur olayları öncesinde daha çok civar köy ve illerden gelen göçlerle alt gelir grubundan insanların barındığı bir yer olmasının yanısıra olaylar sonrasında semtte kalanların semtten ayrılamayacak kadar dar gelirli bir kesimden oluştuğu söylenebilir. Bunun yanısıra, semtte ikamet edenlerin semtten ayrılması, ya da Muhsin Sanay’ın tabiri ile “semtin insansızlaştırılması”, semtte suç oranlarının artması, taş mafyası, hırsızlık gibi durumların artması, semtin henüz ticari yapılaşmanın başlamadığı ve yıkımın olmadığı mahallelerinin giderek çöküntü alanı haline gelmesine neden olmaktadır. Tüm bu olgular, soylulaştırılan alanlarda öncesinde ve soylulaştırma sürecinde bu alanların çöküntü alanı haline getirilmesi durumu ile uyushmaktadırlar.

4.4. Tekinsiz Sur Söylemi

Soylulaştırılan semtlerde bir diğer söylem de semtin “tekinsizliği” ve semtin soylulaştırma süreci ile “temiz ve güvenli hale geldiği iddiasıdır ve Sur semtinde özellikle semtin yeni gelenleri” “temizlik ve güvenlik” söylemini vurgulamışlardır. Araştırmada semtin yeni gelenlerine eskiden beri semtin sakini olanlar ile ilişkileri sorulduğunda, genel olarak “gayet iyi, olumlu” cevaplar alınsa da mekanlarını açarken yaşadıkları sıkıntılar sorulduğunda, özellikle semte görece önce gelen mekân sahiplerinin semt sakinleri ile çeşitli anlaşmazlıklar yaşadıkları ifade edilmiştir. Örneğin, bir konak kafe çalışanı, kafenin ilk açıldığı dönemde mahalle halkından bir adamın gelip onları mahalle adına uyardığını ve istemediklerini, bu sorunu zamanla aştıklarını ifade etmiştir. Yine bir görüşmeci

mekanlarını ilk açtıkları dönemde “tehdit bile edildiklerini” ancak “mahalle halkının onları tanıdıkça ve gerek kendileri gerekse diğer hayır yapmak isteyenlerin yardımını semt sakinlerine ulaştırdıkça” komşularının onları benimsediğini ifade ederek “Benim çöpüm bile adama yarıyor, burada karton ve çeşitli atıkları biriktirip akşam toplayıcılara veriyoruz ...” diye eklemiştir. Yine görüşmecilerden konsept mekân sahibi bir avukat da mekanı açarken semt sakinleri ile birçok sıkıntı yaşadıklarını ancak kendisinin “kapısını açık bırakarak, insanlara bir yıl nerdeyse ücretsiz hukuki danışmanlık yaparak” semt sakinleri ile ilişkilerini düzelttiğini ifade etmiştir. Bugünkü durum için ise bir görüşmeci, “artık dönüşümün önü alınmaz bir hale geldiğini ve mahalle halkının gittikçe artan konsept mekanlara bir müdahale şansının bulunmadığını, bulunsa da anlamı kalmadığını” ifade etmiştir. Mekanların açıldığı mahallelerde semt sakinlerinin “muhafazakâr” olması sebebiyle sıkıntı yaşadığını birkaç görüşmeci daha dile getirmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, öğrenci mekanı olarak ikinci el mobilya ve eşya çarşısında açılan bir mekan sahibi yaşadıkları sıkıntıyı şöyle anlatmıştır:

“Yani işte dediğim gibi kafeye gelenler genelde genç oldukları için kötü gözle bakanlar da vardı. Ne bileyim hani bizim konseptimiz oda oda olduğu için hani böyle çiftler oturdu mu laf, söz, dedikodu da çıktı açıkçası arkamızdan. Ama hani öyle bir niyetimiz olsaydı perde yapardık. Veya kapı yapardık, pencereye perde asardık. Öyle şeylere de izin vermeyiz” (Öğrenci kafe işletmecisi, Erkek).

Bu durumun yanısıra araştırmada semtin yeni gelenleri olan mekan sahipleri, semt sakinleriyle yaşadıkları çeşitli küçük atışmalardan bahsetmişlerdir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse;

“Aşırı gürültü olduğu zaman, müşterilerimiz rahatsız olduğunda çıkıp semt sakinlerine sessiz olmalarını söylüyoruz. İstedğimiz zaman anında bir sessizlik sağlıyorlar, bize zorluk çıkarmıyorlar. En fazla böyle şeyler oluyor” (Zincir mağaza şubesi işletmecisi, Erkek).

Özetle araştırmada görüşmeciler genellikle komşuları ile bir sıkıntılarının bulunmadığını ifade etse de gerek mekanı açarken yaşadıkları zorluklar sorulduğunda gerek kayıt kapandıktan sonra yapılan sohbetlerde küçük çatışmalardan bahsetmişlerdir. Bu bahsi geçen görüşmelerde temizlik ve güvenlik söylemi dikkat çekicidir. Kavramsal çerçevede bahsi geçen soylulaştırılan alanlarda, alanın soylulaştırıcıları tarafından dile getirilen semtin kendilerinden önce, tekinsiz bir yer olduğu, temiz ve güvenli bir alan olmadığı söylemi, devlet söylemi ile paralelliği açısından da önemlidir.

4.4.1. Temizlik ve Güvenlik Söylemi

Öncelikle Sur’un tekinsiz bir yer olduğu söylemi, Sur olayları ve sonrasında ana akım medyada sıklıkla değinilen bir konu olmuştur. Araştırmada Sur’un yeni gelenleri olarak ticari işletme sahiplerinin de benzer bir söylemi geliştirdikleri söylenebilir. Görüşmecilerden tarihi konak kafe işletmelerden birinin çalışanı bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Saraykapı açılınca orası yani bir gettolaşmaydı. Bingöllülerin kaldığı bir yerdi, hep Bingöllülerin kaldığı kapalı bir ortamdı. Hepsi birbirini tanıyordu. Dışardan kimseye müsaade etmiyorlardı. Onun için ben ilk babama Saraykapı’da çalışıyorum dediğim zaman dedi “Gitme oraya dedi, sıkıntılı insanlardır”. Yobazdılar. Şimdi kafeye dışardan insanlar geliyor. Özellikle Saraykapı’da her köşe başının gençleri vardı, adam eşyle kıızıyla rahat gidip gelemiyordu. Bir de popüler olmaya başladı ya, onlar orada bir şey oldu hani “Bizim yerimiz ama farklı farklı insanlar geliyor” dediler ve sıkıntı yaşattılar yani. Öyle söyleyeyim kabullenemediler yani. Hatta biz

kabullensinler diye dedik hani başta buranın halkını çalıştıralım. Yani başlarda çok sıkıntı yaşadık. Bizi bildikten sonra sıkıntı etmemeye başladılar ama ilk süreçlerimiz ciddi anlamda çok sıkıntılıydı” (Tarihi konak kafe çalışanı, Erkek).

Yine başka bir görüşmeci de Sur’un ticari işletmelerden önce “balicilerin, tinercilerin yuvası olduğunu” söyleyerek dönüşümle beraber “temizlenip paklandığını” ve Sur’un içinde insanların rahatlıkla gezebildiğini ifade etmiştir. Birçok görüşmeci de başka ifadeler ile Sur’un ticari işletmeler ile başlayan yeni sürecinde “temizlendiğini” ifade etmişlerdir. Bu temizlik söylemi kimi zaman somut olarak sokakların çöpten temizlenmesi gibi durumlar ile ifade edilmiştir. Örneğin bir görüşmeci kendi işletmelerinin sokağı temizlediğini şu şekilde ifade etmiştir;

“Komşular bizden razılar. Çünkü biz bu sokağı temizledik. Gördünüz gibi şu an tertemiz bu sokak. Hatta ileriki zamanlarda bu sokağının tamamını elden geçirince güzel böyle renkli, resimli bir sokak olacak” (Butik işletmecisi, Erkek).

“Temizlik” söyleminin yanı sıra Sur’un dönüşümler öncesi güvensiz bir ortam olduğu ve ticari işletmeler ile sokakların güvenli hale geldiği söylemi de sıklıkla görüşmeciler tarafından dile getirilen bir olgudur. Birçok görüşmeci hala Sur’un Sur yerlileri sebebiyle yeterince güvenli olmadığını ifade etmişlerdir. Örneğin bir tarihi bir konak kafe işletmecisi bir görüşmeci, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Sen bir yerde çok güzel bir mekân açıyorsun, yanında bir varoş, fakir, aç, işsiz güçsüz bunlar bir arada olmuyor. Yani bunlar Dünyanın hiçbir yerinde olmaz tezattır. Kentsel dönüşümün çok basit bir şekilde hayata geçirilmesi için Toledo Modeli bizim için çok önemlidir” (Sur eşrafindan, Erkek).

Yine bir başka görüşmeci, Sur’un ticarileşmemiş alanlarının güvensiz alanlar olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Marjinal tip dediğimiz tipler burada çok fazla, bu mahallede. Yasadışı yollar, uyuşturucu çok fazla. Çok affedersiniz böyle serseri tipli veya Diyarbakır jargonuyla konuşacak olursak “Şehir çocuğu” kavramı kullanılır. Bu kişiler burada çok fazla yüzden akşam dokuz ondan sonra biz burayı kapatıyoruz. Kapatmamızın sebebi ise akşam halk bu bölgede güvenli bir şekilde gezemiyor. Endişe yaşıyor. Şimdi siz gezerken her sokak başından geçtiğinizde iki üç tane marjinal tipin sizi göz hapsine aldığını düşünün. Bu sizi bir süre sonra rahatsız etmeye başlar” (Konsept kafe işletmecisi, Erkek).

Sur yerlilerine karşı ticari işletmeciler tarafından tarif edilen güvensizlik söylemi, örneğin, sokaktaki gençler, ya da semtte dönüşüm öncesinden beri var olan ve şimdi turistik ticari alanların arasında kalan kiraathaneler gibi çeşitli dükkanlar için de tarif edilmiştir. Örneğin bir görüşmeci bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Genelde şu çayevlerinin sandalyelerini dışarıya atması biraz da... Bize şikâyet geliyor. Hani geçemiyoruz yollardan” diye. Taciz olarak birkaç kez duydum, bir kere de uzaktan işittim hani yetişemedim... Kafe ve biz olduğumuzdan bu yana sokakta bekleyen insan pek yok. Normalde bu sokakta bekleyen insan çok var. İşletmeler olduğu için artık pek durmuyorlar. (Butik işletmecisi, Erkek).

Semtın ticari işletmelerden önce güvenli bir yer olmadığı ve işletmelere verilen tepkinin de bu sebeple olduğu yönünde bir güvenlik söylemi de yine birkaç görüşmeci tarafından dillendirilmiştir. Örneğin tarihi konak tarzında bir kafe işletmecisi;

“Çok sayıda hırsızlık olayı yaşandı. Çok şey çalındı buradan, çok kriminal bir ortam. İşte uyuşturucu satanlar var, hırsızlık yapanlar var, işte ne bileyim gayri meşru işler yapanlar var. Böyle bir yerin açılması onların rahatını kaçırabilir, onların Rahat bir şekilde işlerini yapmasına engel olabilir...” (Avukat, Konak kafe sahibi, Erkek).

Diyerek kendi işletmelerine yönelen tepkiyi işletmelerinin çeşitli suçları engellemesi sebebiyle olduğunu ifade etmişler. Bir başka görüşmeci ise güvensizlik söylemini şu şekilde ifade etmiştir;

“Fakirliğin olduğu bir yerde doğal olarak bazı çirkinliklerin de olduğu bir noktadır burası. Fakirlik oradaki gençleri farklı işler yapmaya zorlar. Bu dünyanın her yerinde böyledir. Şu anda Suriçi profili de böyle bir grup teşkil ediyor... Diyarbakır’da bu zaten bir Suriçinde belli bir bölgedir. Bir Seyrantepe’de Aziziye Mahallesi’nde bir bölgedir. Bir de şimdiki tabirle “Yeniköy” dediğimiz Bağlar ile Yeniköy’ün birleştiği noktadaki insanlar aynı profili teşkil ediyor. Bunlar da işte Sur’dan göçenlerin toplulukla birleştiği noktalar” (Sur’dan Ayrılan Matbaacı, Erkek).

Ancak gerek eski Sur sosyal ortamı anlatıları, gerekse semtteki soylulaştırma süreci düşünüldüğünde, bu anlatıların semtteki fakirliği “suçlulaştırarak” soylulaştırma sürecine meşru bir zemin sağlayan ve diğer soylulaştırılan alanlarda da benzer şekillerde üretilen ‘güvenlik ve temizlik’ söylemini akla getirmektedir. Ayrıca Sur’daki “tekinsiz” olarak adlandırılan kesimin semtteki dönüşüm ile şehir çeperlerine itildiği bu görüşmeciden hareketle düşünülürse semtteki sınıfsal dönüşümün, semtte varsayılan güvensiz ortamı değiştirmede, yalnızca semt sakinlerinin semt dışına itilerek yoksullaşması ve sosyo-kültürel birçok zorlukla karşılaşması ile mevcut sorunları derinleştirdiği düşünülebilir. Bununla beraber semtteki soylulaştırma süreci, semtin henüz soylulaştırmanın ulaşmadığı kesimlerinin çöküntü alanına gelmesini hızlandırmaktadır.

SONUÇ

Diyarbakır ili, kimlik ve siyaset tartışmalarından, kentin bölgesel bir merkez olmasına, kentte yoksulluk ve işsizlik gibi toplumsal problemlerden Sur olayları gibi kentte yıkıcı etkileri olan birtakım sorunlarla birçok başlıkla anlaşılması ve çalışılması gereken bir şehirdir. Kent bir yanıla çeşitli kaynaklarda yoksulluk ve yoksunlukla özdeşleştirilmektedir. Ancak aynı kent, 2010'da "Diyarbakır Cazibe Merkezi" projesi gibi çeşitli kalkınma projeleri kapsamında birçok inşaat projesi, tarihi alanların turistik alanlara dönüştürülmesi projesi gibi birçok uygulamanın da sahası olmuştur. Bu sahaların Diyarbakır ilinde en önemli semti Sur içidir denilebilir.

Sur semti, tarihi ve kültürel dokusu ile "yaşayan tarih" olarak adlandırılan bir mekandır. Ayrıca semte adını veren Diyarbakır tarihi surları ve Hewsel Bahçeleri 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine alınmıştır. Türkiye'de kentte yeni kentsel geliştirme politikaları bağlamında Diyarbakır'ın, tarihi dokusunun turizmi geliştirmek için değerlendirilmesi ve UNESCO kararları gibi küresel kültürel miras politikaları ile tarihi alanların korunmasına yönelik süreçler ile Sur'da hızlı bir kentsel dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreçle bir yandan 2015-16 Sur Olayları sonrasında semtte yıkılan kesimde yeni yapılan konutlar ve semtteki İçkale Düzenlemesi gibi resmi projelerle semt turistik- ticari bir alan olarak yeniden "inşa" edilirken, bir yandan da sembolik sermayesi ön planda olan ve daha çok semtte yıkımın olmadığı taraflarda kalan tarihi Diyarbakır evlerinin restore edilerek çeşitli hizmet sektörü yapılarına dönüştürülmesi olarak özetlenebilecek bir süreci de beraberinde getirmiştir. Semtte yıkımlar ve sonrasında devlet projeleriyle yapılan yeni yapılar birçok araştırmanın konusu olurken, yine aynı sürecin etkisiyle hızlanan diğer dönüşüm süreci çalışma konusu olmamıştır.

Tezin ana örneklem grubunu oluşturan ve Zukin'in "kent köyleri" (*urban villagers*) anlayışı kavramsallaştırmasıyla ele alınan semtteki bu işletmeler semtteki sınıfsal dönüşümü bütüncül olarak göstermesi açısından önemlidir. Semtte yıkımın olmadığı kesimde tarihi evlerin restore edilerek çeşitli hizmet sektörü yapılarına dönüştürülmesi olarak özetlenebilecek bu süreç, gerek tarihi evlerin restorasyonunun maliyetinin yüksek olması, gerek bu işletmelerin tarzı, müşteri profili ve bu mekanlarda düzenlenen sergiler, konserler gibi çeşitli kültürel faaliyetlerin belli bir kültürel ve ekonomik birikime sahip bir kitleye hitap etmesi gibi birçok bakımdan semtte "sembolik" sermayesi ön planda bir orta sınıfın, semtin yoksul kesiminin yerini aldığını göstermektedir. Bu işletmelerin sembolik sermaye olarak genelleştirilen ve birtakım sosyal, kültürel ve ekonomik sermayenin birleşimi olan yapısı, mekanların üretiminde görünürleşir. Zukin'in "otantiklik" kavramı ile tartıştığı bu sembolik sermaye bir yanıla, çeşitli kültürel öğelerin birleşimi olan, elit bir kültürel tüketici grubuna gönderme yaparken, Sur örneğinde olduğu gibi kurumsal politikalar karşısında tarihi yapıların korunması gibi söylemlerle semti soylulaştırmanın alternatif bir modelidir.

Özetle, tezde "Surlarda Diriliş" başlığı ile özetlenen ve Zukin'in kentin kurumsal politikalarla soylulaştırılması olarak kavramsallaştırdığı süreç, semtin kültürel miras alanlarının neoliberal politikalar yoluyla yeniden inşa edilmesini anlatırken, "Dirilişe Karşı Uyanış" başlıklı bölümde tartışılan, semtin sembolik sermayesi ön planda birtakım girişimciler tarafından turistik- ticari bir alana dönüştürülmesi sürecidir ve Zukin'in bahsettiği, kurumsal politikaların karşısında yer alıyormuş gibi görünen ancak alternatif bir soylulaştırma modeli olan kent köyleri anlayışına tekabül eder. Bu iki

süreç, aynı neoliberal politikalar ve kültürel miras politikalarıyla şekillenmiştir ve karşılıklı etkileşim halindedirler. Bir bütün olarak semtteki bu sınıfsal değişim- soylulaştırma sürecinin, semtin görece alt gelirli ve semte çeşitli zamanlarda göçle gelmiş sakinleri açısından anlamı; mülksüzleşme, şehrin çeperlerine itilme, küçük ölçekli ticari yapıların tasfiyesi olarak “Öteki Sur” bölümünde detaylıca ele alınan bir yoksullaşma sürecidir.

Ancak burada anlatılmak istenen, semtte soylulaştırma öncesinde var olan semtin yeterli alt yapıya sahip olmayan mekansal durumunun ve çeşitli yoksunluklarla yaşayan nüfusunun , yani ‘yoksulluğun’ nostaljikleştirilerek olumlanması değildir. Elbette herkesin yeterli alt yapıya sahip, insan onuruna yaraşır koşullarda, sağlıklı evlerde ve çevrede yaşamaya hakkı vardır. Sur’daki soylulaştırma süreci ise, dönüşüm öncesinde var olan yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi birçok problemi derinleştirmekte, ya da bu sorunları şehrin çeperlerine iterek ‘görünmez’leştirmektedir.

Tezin amacı, bir bütün olarak bu süreci görünür kılmaya çalışmak ve anlamaktır. Bu bağlamda yıkımın olmadığı yerlerdeki alternatif soylulaştırma modeli tartışılmıştır. Aynı zamanda semtte uzun bir zaman dilimine ve geniş bir katılımcı ile derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yapılan saha çalışması ile, literatürün saha çalışması ile desteklenmesi amaçlanmıştır. Bölümler çoğunlukla saha görüşmecilerin dilinden anlatılarak sahadaki gerçekliğin detaylı bir resmi sunulmak istenmiştir. Aynı zamanda tezin alan dışından kimselerce de rahat okunabilir olması için gerekli bölümler dışında kurumsal bir dil kullanılmaktan kaçınılarak, sahadaki gerçeklik kendi sakinlerinin dilinden aktarılacak istenmiştir.

Tezin ana konusu olan ve semtin yeni sakinleri olarak bahsi geçen sembolik sermayesi ön planda olan sınıfın çalışılması ise, yine kent çalışmalarında çoğunlukla soylulaştırılan alanlardan gidenlere odaklanılıp, gelen orta sınıfa odaklanan çalışmaların görece az olmasından dolayıdır. Sur semti özelinde genel olarak literatürde yıkımların olduğu kesim ve kültürel miras tartışmaları olsa da semtin soylulaştırmayla giden sakinleri hakkında yapılacak saha çalışmaları ve araştırmalara ihtiyaç vardır.

Tezde saha çalışmasında karşılaşılan ve tezin doğrudan konusu olmayan yeni medya araçlarının kentin otantik olarak yeniden inşası sürecindeki rolü, semtin bahsi geçen mekanlarının kültürel tüketicileri olan ve sürece aktif olarak katılan bir gruba işaret eder ve bu kısım da tezin sınırları dolayısıyla araştırılmamıştır. Ancak tezde bahsi geçen semtin dönüşümünde sadece semtin yeni gelenleri olan girişimciler konu edilse de bu mekanların kültürel tüketicileri olan ve çeşitli yaşam tarzı bloggerları, *YouTuber’lar* gibi profesyonel yeni medya kullanıcılarını da içeren bir grubun beğenileri ve seçimlerinin, bu mekanların oluşumundaki rolü göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla semtin soylulaştırılmasıyla gelen yeni işletmeciler kadar, bu mekanların kültürel tüketicileri ve yeni medya araçlarının bu süreçteki rolünün de araştırılmasına ihtiyaç vardır.

Tezin en önemli sınırlılığı ise, Diyarbakır kentinin siyasal iklimde Kürt kimlik kenti olarak anılması ve yakın dönemde semtte yaşanan olayların tez kapsamında değerlendirilmemesi olmuştur. Çünkü tezde 2015-16 Sur Olayları sonrasında, yıkımın olmadığı kesimlerdeki dönüşüme odaklanılmıştır. Ancak semtin ve kentin tüm bu siyasal iklimi ile beraber değerlendirileceği araştırmalara ihtiyaç vardır. Öte yandan sadece kimlik üzerinden ve siyasal zeminden şehre ve semtteki dönüşüme bakmak, semtteki soylulaştırma sürecinin resmi merciler dışındaki aktörlerinin değerlendirilmesini engelleme riski barındırdığı için, semtin soylulaştırma sürecine siyasal aktörlerden bağımsız bütüncül bir bakışla bakılması, tezin literatüre bu anlamda bir katkı yapması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- A Haber (2022), “Surlarda Diriliş Başlıyor! Başkan Erdoğan Diyarbakır’da dev hizmetlerin açılışını yapacak”. Surlarda Diriliş Başlıyor! Başkan Erdoğan Diyarbakır’da dev hizmetlerin açılışını yapacak (ahaber.com.tr) Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Amedradyotv, (2022), “Her Telden-Yazar Muharrem Erbey Konuk”. (238) Her Telden - Yazar Muharrem Erbey Konuk - YouTube Erişim Tarihi: 01.12.2022.
- Anadolu Ajansı. (2018), “Diyarbakır’da tarihe yolculuğun adresi: İçkale”. Diyarbakır’da tarihe yolculuğun adresi: “İçkale” (aa.com.tr) Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Arslan, S., Aydın, D., Sandal, H., &Yarkin, G. (2016), Sur’ da yıkımın iki yüzü: Kentsel dönüşüm ve abluka, Diyarbakır: Zan Vakfı Yayınları.
- Aykan, B. (2018), “Saving Hasankeyf: Limits and Possibilities of International Human Rights Law”, International Journal of Cultural Property (2018) 25: 11-34.
- Aykan, B. (2018), “Kültürel Miras Hakkı: Kültürel Mirasa İnsan Hakları Temelli Yaklaşımlar”, Alternatif Politika (2018) 10 (2): 231-252.
- Aslı Öğüt Erbil and Tansel Erbil, (2001) “Redevelopment of Karaköy Harbor, İstanbul” Cities,18(3): 185-192.
- Baltacı I (2020), Genç İşsizliği ve Geleceğe Uzanan Zorlu İşgücü Piyasası Koşulları: Diyarbakır, Suriçi Bölgesi Örneği. Amme İdaresi Dergisi, 1(53), 119- 152.
- Bekiroğlu S., “Anıtın Yıkımı: Diyarbakır Sur’un Yıkım Sonrası Kentsel Yapısının Bir Analizi”, TSBD 16. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, Türkiye, 26 - 28 Kasım 2019, ss.182-183.
- Dikmen Bezmen, (2007) “The Politics of Urban Regeneration: The Case of the Fener and Balat Initiative”,New Perspectives on Turkey,37:56-86.
- Dikmen Bezmen, (2008) “The Politics of Urban Waterfront Regeneration”,International Journal of Urban and Regional Research,10:815-840.
- Bauer, Alexander, A. (2015), “The Destruction of Heritage in Syria and Iraq and Its Implications”, International Journal of Cultural Property (2015)22: 1-6.
- Binici, A. & Bağlı, M. (2005), Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi, Ankara: Bilim Adamı Yayınları.
- Can, A., Doğan, M. (2019), Bir Şehir Kurmak: Turgut Cansever’le Konuşmalar, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Cinec Film (2022), “Surlarda Diriliş”. (333) Surlarda Diriliş - YouTube Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Çatalbaş, F. (2012), “Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Diyarbakır Turizmine Katkısı”, Planlama Dergisi, 12/1-2: 99-111.

- Demokrat Haber (2021), “Yıkılan Sur’da yeni inşa edilen lüks villalar 600 bin ile 1 milyon arasında satılıyor”.
- <https://www.demokrathaber.org/guncel/yikilan-surda-yeni-insa-edilen-luks-villalar-600-bin-lira-h139877.html>, Erişim tarihi: 03.02.2021.
- Diken, Ş. (2015), “Ula Fille Hoş Geldin”, Diyarbakırlı Udi Yervant Bostancı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diken, Ş. (2017), Ahım Var Diyarbakır, İstanbul: Aras Yayınları.
- Diken, Ş. (2019), Sırrını Surlara Fısıldayan Şehir: Diyarbakır, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diken, Ş.(2021) “Stüdyo Ses’ten son kasetçiye”. Stüdyo Ses’ten, son kasetçiye - Şeyhmus Diken - bianet Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Duvar, (2019) “Diyarbakır Mimarlar Odası: Sur’daki yapılarda usulsüzlük var”. Diyarbakır Mimarlar Odası: Sur’daki yapılarda usulsüzlük var (gazeteduvar.com.tr).
- Duvar/Kültür Sanat Servisi, (2021), “Norveç’te yaşayan Kürt ressam Hakan Yaşar Diyarbakır’da Sergi açtı”. Norveç’te yaşayan Kürt ressam Hakan Yaşar Diyarbakır’da sergi açtı (gazeteduvar.com.tr) Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- DW Türkçe (2021), “5 bin yıllık caddenin kaderini değiştiren kadınlar”. 5 bin yıllık caddenin kaderini değiştiren kadınlar - DW Türkçe Erişim Tarihi: 07.03.2021.
- DW Türkçe, (2022), “Diyarbakır Sokaklarının Rengarenk Değişimi”. (238) Diyarbakır sokaklarının rengarenk değişimi - YouTube Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Donaldson, R., Kotze, N., Visser, G., Park, J., Wally, N., Zen, J. ve Vieyra, O. (2012), “And Uneasy Match: Neoliberalism, Gentrification and Heritage Conservation in Bo-Kaap, Cape Town, South Africa”, Springer+Business Media Dordrecht.
- Erbay. (2019), 2 “Kent Merkezlerinin Yeniden Keşfedilmesine Bir Örnek: Diyarbakır’da Kentsel Yenilenme”. Kent Merkezlerinin Yeniden Keşfedilmesine Bir Örnek: Diyarbakır Da Kentsel Yenilenme - Pdf Free Download (Docplayer.Biz.Tr) Erişim Tarihi: 15.04.2023.
- Glass, Ruth L. (1964), London: Aspects of Change, vol. 3., London, United Kingdom: MacGibbon & Kee.
- González, G. (2016), “Looking Comparatively at Displacement and Resistance to Gentrification in Latin American Cities”, Urban Geography.
- https://www.researchgate.net/publication/304712671_Looking_comparatively_at_displacement_and_resistance_to_gentrification_in_Latin_American_cities(02.12.2020).
- Graham, Brian & Peter Howard. (2006), “Heritage and Identity”, Brian Graham and Peter Howard (eds), Ashgate Research Companion to Heritage and Identity Hampshire: Ash.
- Habertürk (2022), “Surlarda Diriliş’in 5’inci etap çalışmaları sürüyor”. Surlarda Diriliş’in 5’inci Etap Çalışmaları Sürüyor - Diyarbakır Haberleri (Haberturk.Com) Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Hackworth, J., Smith, N. (2001), The Changing State of Gentrification, Royal Dutch Geographical Society.

- <http://neighbourhoodchange.ca/wp-content/uploads/2011/05/Hackworth-Smith-2001-Changing-State-of-Gentrification.pdf>(03.07.2020).
- Harvey, D. C. (2001), *Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies*, *International Journal of Heritage Studies*.
- https://www.researchgate.net/publication/29811470_Heritage_Pasts_and_Heritage_Presents_temporality_meaning_and_the_scope_of_heritage_studies (03.07.2020).
- Harvey, D. (2015), *Sermayenin Mekanları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, Kıcı, B. (çev.), İstanbul: Sel Yayınları (orjinal baskı tarihi 2012).
- Harvey, D. (1989), *From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism*, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*. 71.(1): 3-17 http://www-personal.umich.edu/~sdcamp/temp/readers08web/16_Harvey_Managerialism%20to%20Entrepreneurialism.pdf (03.07.2020).
- Herzfeld, M. (2015), “Heritage and Right to the City: When Securing the Past Creates Insecurity in the Present”, *Heritage and Society*. Vol.8 No.1 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/2159032X15Z.000000000035> (03.07.2020).
- Jessop, B. (2002), “Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A state Theoretical Perspective”, *Antipode*. 34.(3): 452-472 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-8330.00250> (03.07.2020).
- Kamer, H. (2021), “Diyarbakır’ın Bağlar ilçesinde kentsel dönüşüm: 7 bin kişiyi etkileyecek proje için taraflar ne diyor?” *Diyarbakır’ın Bağlar ilçesinde kentsel dönüşüm: 7 bin kişiyi etkileyecek proje için taraflar ne diyor?* Erişim Tarihi: 07.03.2021.
- Kamer, H. (2021), “Diyarbakır’ın ilk gecekondü mahallesi Benusen, tarihi surların restorasyonu ile yıkılıyor.” *Diyarbakır’ın ilk gecekondü mahallesi Benusen, tarihi surların restorasyonu ile yıkılıyor* Erişim Tarihi: 07.03.2021.
- Kamer, H. (2021), “Sur’da Kentsel Dönüşüm”, *Sur’da kentsel dönüşüm: 'Ancak buraya geri gelince nefes alabiliyorum'*. Erişim Tarihi: 07.03.2021.
- Kayan, A. (2019), “Kentsel Dönüşüm ve Diyarbakır Sur Örneği”, *International Journal of Management Economics and Business*, 15 (3). https://www.researchgate.net/publication/336143668_KENTSEL_DONUSUM_VE_DIYARBAKIR_SUR_ORNEGI (02.12.2020)
- Keyman, E.F., Koyuncu-Lorasdağı, B. (2020), *Sekiz Kentin Hikayesi: Türkiye’de Yeni Yerellik ve Orta Sınıflar*, İstanbul: Metis Yayınları
- Kuş, E. (2012), *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Lefebvre, H. (2014), *Mekanın Üretimi*, Ergüden, I. (çev.), İstanbul: Sel Yayınları.
- Lees, L., Slater, T. ve Wyly E. (2008), *The Gentrification Reader*, London: Routledge.
- Ley, D., Dobson, D. (2008), “Are There Limits to Gentrification? The Contexts of Impeded Gentrification in Vancouver”, *Urban Studies*.45. (12): 2471-2498.
- <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0042098008097103> (02.12.2020).

- Meskill, L. (2018), "Heritage, gentrification, participation: Remaking urban landscapes in the name of culture and historic preservation", *International Journal of Heritage Studies*.25. (1): 1-3.
https://www.researchgate.net/publication/328673872_Heritage_gentrification_participation_Remaking_urban_landscapes_in_the_name_of_culture_and_historic_preservation.
- Meskill, L. (2010), "Human Rights and Heritage Ethics", *Anthropological Quarterly* 83(4): 839-860.
- Nabikoğlu. A. & Dalkılıç, N. (2013), "Diyarbakır surlarının günümüzdeki durumuna yeni bir bakış" *Makale Dergisi*, 23-35.
- NTV, (2020), "Diyarbakır'daki 8 bin yıllık Amida Höyük'te Kazı çalışmalarına başlandı". *Diyarbakır'daki 8 bin yıllık Amida Höyük'te kazı çalışmalarına başlandı* (ntv.com.tr).
- Özdemir, C. (2022), "Belki Diyarbakır'a Bir Festival Gelir, Akdeniz Olur, Gülümse...". (331) *Belki Diyarbakır'a Bir Festival Gelir, Akdeniz Olur, Gülümse... - YouTube Erişim Tarihi: 10.12.2022*.
- Sami, K. (2017), "Diyarbakır Tarihi Suriçi: Kentsel, Mekansal ve Toplumsal Yaşamda Renkleri Yok Olan Kültürel Miras", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(53).
https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/56452494/sami_kamuran_diyarbakir_tarihi.pdf?1525044949=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DSami_kamuran_diyarbakir_tarihi.pdf&Expires=1606914473&Signature=LjiUcv1ODeFraX~94LgLPQDZJfOAMP7r9xje6Zk2oKEGJbAfm7fGlaA6CjRGfdUIaNVILqhcG6cMq6xJQ8RGFGGeDhwHSriGnAXenq1Za2Xzanc4M8kfX0PTh8sdwmuLiMxoPrZS49lP~akSVnXumYiebMPhhXLX6RbghWsIukCdSMW8kchXSKMDMNCQOnhfb59IbMoLGFYOAoFzZx4bZyMXLeDp9fcS5GBEo0U9JkcG6IZ1kiU97IEbGmv4YfrZawlhpg80rMsMPgK2AgGOBQpWJ3kpXDOfbOT-lcxZm7lAN7cVfEhz82qft~9OelktY0H662vU63Y-JdYCCDp43Q__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
(02.12.2020).
- Sami, K., (2016), "Diyarbakır Suriçi ve Çatışmalı Ortam: Gözü Mühürlü Mekânlar ve Yıkıma Direnen Kültürel Miras", *Mimarlık*, 392, ss. 66-70.
- Sezik, M. (2017), "Kentlerin Tarihi ve Kültürel Dokusunun Korunması Bağlamında Kentsel Dönüşüm Uygulamaları", *Dergipark*.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/kent/issue/42449/468201> (05.03.2021).
- Shaw, K. (2004), *Local Limits to Gentrification*, London: Routledge.
- Schuitema, K. (2016), "Social Memory and Identity in the Gentrifying Neighborhood of Tophane", M. Alvarez, A. Yuksel ve F. Go (Edt), *Heritage Tourism Destinations: Preservation, Communication and Development içinde*, USA: CABI, 2016, 22-41.
- Smith, L. (2006), *Uses of Heritage*, London ve Newyork: Routledge.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022), *Sur Kültür Yolu Festivali*. *Sur Kültür Yolu Festivali* (kulturyolufestivalleri.com) Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Tekeli, İ. (2011), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- TMMOB, (2019), Yıkılan Kentler Raporu, TMMOB: Ankara.
- UNESCO (2016), “40th session of the World Heritage Committee”. <https://whc.unesco.org/en/sessions> Erişim tarihi: 02.12.2020.
- Ünlükoç, O. (2021), “Ahmet Güneştekin’in Hafıza Odası sergisi hakkında yazarlar ve sanatçılar ne düşünüyor?”. Ahmet Güneştekin’in Hafıza Odası sergisi hakkında yazarlar ve sanatçılar ne düşünüyor? - Argonotlar Erişim tarihi: 10.12.2022.
- Us, Ş. & Serdaroglu Sağ, N. (2021), Diyarbakır Suriçi’nde Yeniden Canlandırma Stratejilerinin Yaşayanlar Perspektifinden Değerlendirilmesi. Sketch: Journal of City and Regional Planning, 03 (01), 75-101. DOI: 10.5505/sjcrp.2021.62207.
- Zeeman, N. (2014), “What Makes Up Tophane? Mental Mapping in The Light of Galataport Project”, University of Uppsala, University of Göttingen.
- Zukin, S. (1995), The Cultures of Cities, USA: Blackwell Inc.
- Zukin, S. (2010), Naked City, The Death and Life of Authentic Urban Places, New York: Oxford University Press.

EKLER

Ek 1: 2021 Sur'dan Fotoğraflar

Foto 1: Sur'da Çeşitli Otantik ürünlerin üretilip aynı zamanda satışının da yapıldığı, tarihi bir evin avlusu.

Foto 2: Sur'da tarihi taşlar kullanılarak yeniden oluşturulmuş bir kafe ve sokak, karşısında mahalle evleri.

Foto 3: Sur'da bir ara sokak.

Foto 4: Öteki Sur, ara sokaklar.

Foto 5: Sur'da ara sokak, sokakta yeni açılan bir tarihi konsept kafe.

Foto 6: Sementin ara sokaklarında Tarihi bir evin restore edilmesiyle işletmeye açılan bir kafeden sokağa bakış.

Foto 7: Semtın ara sokaklarından, metruk yapılar, semtin yerel sakinlerinin oturduğu evlerle kafelerin işareet panoları.

Foto 8: Sur'da tarihi yapı retorasyonuylu oluşturulmuş şık bir kafe.

Foto 9: Aynı kafe, kafenin arkasında Sur sakinlerinin yaşadığı binalar arasında.

Foto 10: Sur'da ara sokak, metruk yapılar ve semt sakinlerinin oturduğu yapılar.

Foto 11: Sementin ara sokaklarında yerel bir bakkal.

Foto 12: Sur'da bir ara sokak.

Foto 13: Semtte yerel tesisatçı, Sur'un ara sokaklarından.

Foto 14: Semtın ara sokaklarından bir kare, semtin yerel dükkanlarından bir örnek.

Foto 15: Semtte tarihi yapılardan bir kapı örneği.

Foto 16: Restorasyonu bitmiş bir tarihi ev, Sur.

Foto 17: Sur'da ara sokak.

Foto 18: Sur'da ara sokakta bir metruk yapı.

Foto 19: İçkale'nin yukarısından bir manzara.

Foto 20: Tarihi bir yapıda semt sakinlerinin kullanımı için bir yas evi, Öteki Sur.

Foto 21: Semtte bir ara sokak.

Foto 22: Semtte bir ara sokak, kalan birkaç matbaacı.

Foto 23: Semtte bir ara sokak, kalan birkaç matbaacı.

Foto 24: Müze kafe, Tarihi Diyarbakır Surları manzarası.

Foto 25: Sur'da ara sokakta terk edilmiş tarihi bir ev.

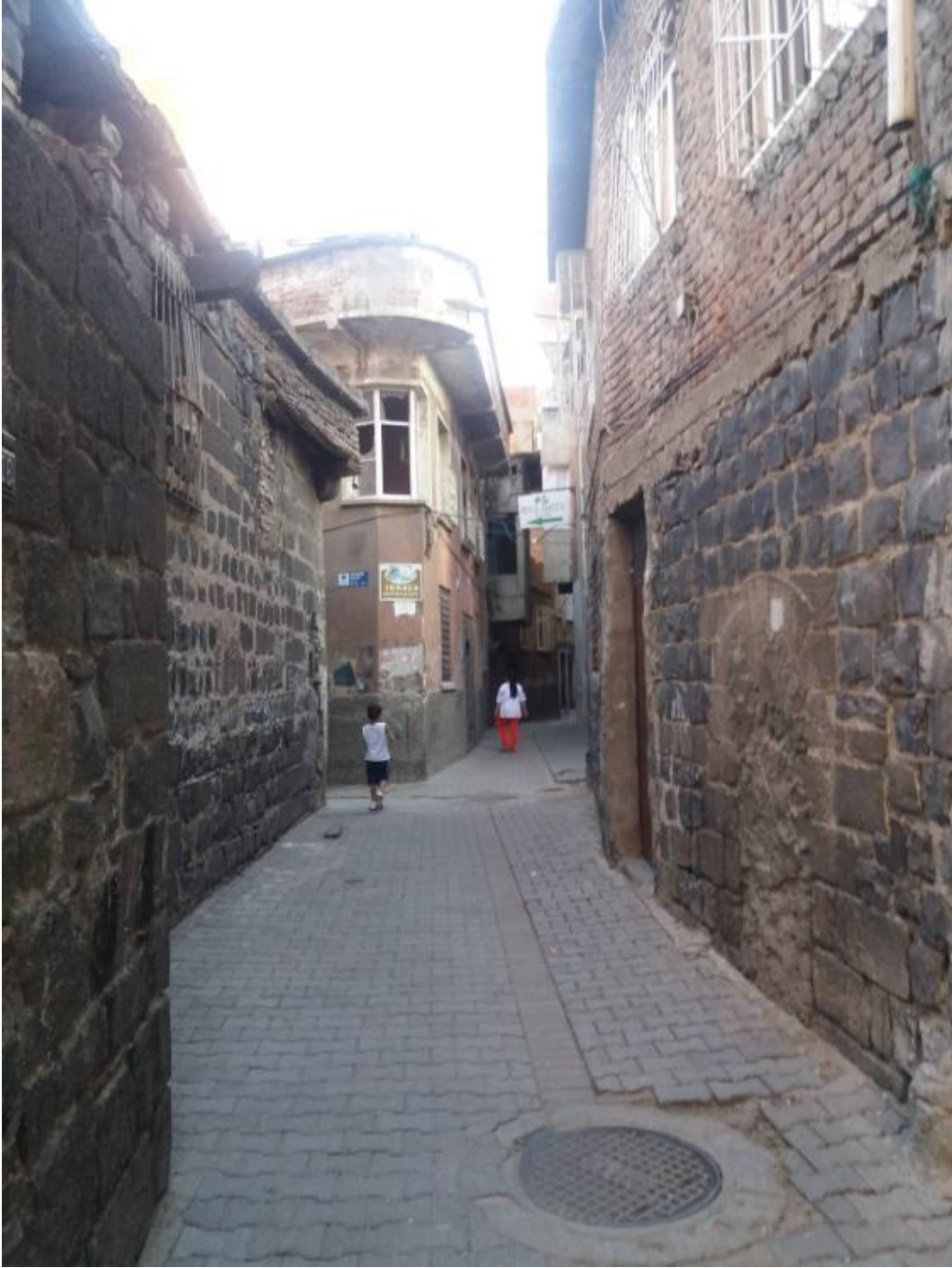

Foto 26: Sur'da ara sokak.

Foto 27: Sur'da ara sokak.

Foto 28: Sur'da bir ara cadde.

Foto 29: Restorasyonu henüz bitmiş bir tarihi konak.

Foto 30: Aynı konağın içinden bir kare.

Foto 31: Tarihi On Gözlü Köprü, çevresinde turistik işletmeler.

Foto 32: Sur'da bir mekanda Hakan Yaşar'ın Resim Sergisinden bir kare.

Foto 33: Sur'da çeşitli sanat atölyelerinin olduğu bir ara sokak.

Foto 34: Aynı sokakta semtin yerel sakinleri ve evleri.

Foto 35: Sur'da ara sokaklardan biri.

Foto 36: Semtte ara sokaklardan biri.

Foto 37: Sur'da ara sokakta bir sanat atölyesi ve kafe.

Foto 38: Aynı atölye kafe, çevrede semt sakinlerinin oturduğu yapılar.

Foto 39: Semt sakinlerinin oturduğu evler, Sur.

Foto 40: Semtte bir başka ara sokak.

Foto 41: Sur'da ara sokak, yerel bir bakka dükkanı.

Foto 42: Aynı sokaktan.

Foto 43: Sur'da ara sokakta semt sakinlerinin yaşadığı tarihi yapılar, üstü apartman, temel tarihi ev.

Foto 44: Tarihi ev restorasyonuyla işletmeye açılmış bir kafe, Sur.

Ek 2: Saha Çalışması Soru Formları

1. İsim, yaş, meslek
2. Sur'da ikamet ediyormusunuz? Sur'da çalışıyor musunuz?
 - a. (ikamet Etmiyorsa) Sur'dan neden taşındınız? Nerede ikamet ediyorsunuz?
 - b. (Ediyorsa) Kira mı? Mülk sahibi mi?
 - c. (Ediyorsa) Hanede kaç kişi yaşıyor?
3. Ne kadar süredir Sur' da ikamet ediyorsunuz? /Ettiniz? /çalışıyorsunuz?
 - a. öncesinde nerede ikamet ediyordunuz?

SUR'DA EMLAK FİYATLARI

4. Sur'da mekân fiyatları ortalama ne kadar?
 - a. Mesken fiyatları/ kiralari ne kadar?
 - b. Dükkân fiyatları/kiralari ne kadar?
 - c. Mesken ya da dükkân fiyatlarında kentsel dönüşüm sürecinde ya da sonrasında bir artış var mı sizce? Başka semtlerle karşılaştırıldığında kiralari ya fiyatlar Sur' da nasıl sizce? Sur'da emlak fiyatları dönüşüm süreci öncesine göre nasıl sizce?

SUR'DA KİMLER OTURUYOR?

5. Sur semtinin yerel sakinleri kimlerden oluşur? Sizce Sur semtinde oturanların belirleyici/ ayırt edici özellikleri var mıdır? (Diyarbakır yerlileri, öğrenci, vs. Ya da ekonomik durum, meslek...)
6. Başka semtlerle karşılaştırıldığında semt sakini profilini nasıl tarif edersiniz?

SUR SEMTİ YEREL SAKİNLERİ İLE İLİŞKİLER

7. Semtte komşularınızla ilişkiniz var mı? Nasıl? (Beraber yapılan aktiviteler, gündelik alışveriş vs... Mahalle kültürü...)
 - a. Semtin eskiden beri sakini olanlar ile ilişkiler
 - b. Semtin yeni sakinleri ile (varsa ikamet etmek için sonradan gelenler) ile ilişkiler...
8. Semtin diğer yerel sakinleri ile yaşadığınız zorluklar var mıdır? Neler?
9. Semtin diğer yerel sakinleri ile yaşadığınız kolaylaştırıcı durumlar var mıdır? Neler?

SUR SEMTİNDE YENİ AÇILAN MEKANLAR / ESNAF / MÜŞTERİLERİ İLE İLİŞKİLER

10. Sur semtinde, mahallenizde açılan kafe, restoran, butik esnafı ile ilişkiniz var mı? Nasıl?
 - a. Yaşadığınız, (gündelik hayatınızı etkileyen ya da başka) zorluklar var mıdır? Varsa neler?
 - b. Yaşadığınız (gündelik hayatınızı etkileyen ya da başka) kolaylaştırıcı durumlar var mıdır? Varsa neler?

- c. Bu mekanların aynı şekilde müşterileri ile ilişkiniz var mı? Yaşadığınız (gündelik hayatınızı etkileyen ya da başka) kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı durumlar var mıdır? Varsa neler?

11. Siz bu mekanlara gidiyor musunuz? Alışveriş yapıyor musunuz?..

SUR SEMTİ KENTSEL DÖNÜŞÜM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ

12. Sur semtinde kentsel dönüşüm süreci hakkında bilgi verir misiniz? (Ne zaman başladı, nasıl gidiyor? Mahallenizi etkileyen bir proje var mı?)

13. Siz bu süreç hakkında ne düşünüyorsunuz? Sur'da kentsel dönüşüm süreci (ve kentsel yıkımlar sonrası) neler değişti ve siz bu değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

14. Sur'daki restorasyonlar hakkında bilgi verir misiniz? (Devlet eliyle yürütülen restorasyonlar İçkale ve Amidahöyük kazı çalışması gibi, özel aktörler tarafından yürütülenler örneğin kafeye çevrilen tarihi ev restorasyonları, Paşa hamamı restorasyonu...)

a. Siz bu restorasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

b. Sur'daki değişimin size etkileri neler? Hayatınızı pozitif ya da negatif yönde etkiliyor mu?

SUR'DA KADIN ÜRETİCİLER/KADIN GİRİŞİMCİLER

15. Sur semtindeki kadın üreticiler hakkında bilgi verir misiniz? (Geleneksel tarımla Hewsel bahçesinde tarım yapanlar belki, Aşefçiler çarşısındaki kadın üreticiler...)

16. Sur semtindeki kadın girişimciler hakkında bilgi verir misiniz? (Geleneksel ürünler satan Hewsel Bahçesi örneğin, Butik sahipleri-DW tarafından haberi yapılan, Zerzevan Konağı vs....)

17. Sizce Sur'da kentin diğer semtlerine oranla kadın girişimciler artıyor mu? Siz bu konuda (semtin kadın üreticileri ve girişimcileri hakkında ne düşünüyorsunuz?

SEMTİN GELECEĞİNE DAİR ÖNGÖRÜLER VE BEKLENTİLER

18. Genel olarak siz Sur'daki değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz? Siz de biliyorsunuz ki Sur'daki kentsel dönüşüm süreci birçok kesimden insan tarafından, semt sakinlerinin yerinden edilmesi gibi birçok hak ihlali olduğu gerekçesiyle eleştirildi. Buradaki değişimin size göre pozitif ve negatif yanları nelerdir?

19. Sur semtinin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Sizin semtin geleceğine dair beklentileriniz neler?

20. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Sur 'un Yeni Gelenlerine Sorular

1. İsim, yaş, meslek
2. Sur 'da ikamet ediyor musunuz? Sur 'da çalışıyor musunuz? (Sur 'da mekân sahibi mi?)
3. Ne kadar süredir Sur' da (çalışıyor, ikamet ediyor, mekan açtı...) Sur 'da mekân sahibi ise,
4. Mekânı açma sürecinden bahseder misiniz? (Yasal prosedür nasıl işledi? Mekânı açarken yaşadığı zorluklar neler? Yine mekânı açarken yaşadığı kolaylaştırıcı durumlar neler?)
5. Mekân açarken motivasyonunuz neydi? Mekânınızla ilgili hedefleriniz amaçlarınız neler?
***BURALARA KİMLER GELİYOR?**
6. Mekânınız sizce kimlere hitap ediyor? Müşteri profilinizden bahseder misiniz? Kimleri burada ağırlamak istersiniz?
7. Müşteriniz arasında Sur semti yerlileri var mı?
***SUR SEMTİ YEREL SAKİNLERİ İLE İLİŞKİLER**
8. Semt sakinleriyle temasınız var mı? (Gündelik ilişkiler, alışveriş belki?)
9. Semt sakinleriyle sizin ya da müşterilerinizin yaşadığı zorluklar var mı? Varsa neler?
***SUR SEMTİ KENTSEL DÖNÜŞÜM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ**
10. Surdaki kentsel dönüşüm süreci hakkında bilgi verir misiniz?(Ne zaman başladı? Nasıl gidiyor? Kent çatışmaları öncesi/sonrası Sur?)
11. Surdaki restorasyonlar hakkında bilgi verir misiniz? (Devlet eliyle yürütülen restorasyonlar, İçkale Restorasyonu örneğin ya da kafeye çevrilen yapılar gibi özel aktörler tarafından yürütülenler, Paşa Hamamı restorasyonu...)
12. Siz bu restorasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
SUR'DA KADIN GİRİŞİMCİLER
13. Sur semtindeki kadın girişimciler hakkında bilgi verir misiniz? (Geleneksel ürünler satan Heysel Bahçesi örneğin, Butik sahipleri-DW tarafından video haberi yapılan, yeni açılan Zerdevan Konağı vs.)
14. Sur 'da kadın girişimciler için bildiğiniz destek, teşvik sistemi var mı? Sizce Sur' da şehrin diğer semtlerine oranla kadın girişimciler artıyor mu? Siz Sur'daki kadın girişimciler hakkında ne düşünüyorsunuz?
SEMTİN GELECEĞİNE DAİR ÖNGÖRÜLER VE BEKLENTİLER
15. Sur semtinin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Sizin semtin geleceğine dair beklentileriniz neler?